

De 10-jaars termijn in de WSNP: doorbreken of alle kansen verkeken?

**Praktijkgericht juridisch onderzoek over het afwijken van de bepaling uit art.
288 lid 2 sub d Fw**

Brouwers, M (Mark)

Gerechtshof 's-Hertogenbosch

30-05-2016

Onderwijsinstelling: juridische hogeschool avans-fontys
Studentnummer: 2062060
Stageperiode: februari 2016 t/m mei 2016
Stagementor/begeleider: *mr. T. van Geffen*
Stagedocent: *mr. N. Sommers*

De 10-jaars termijn in de WSNP: doorbreken of alle kansen verkeken?
**Praktijkgericht juridisch onderzoek over het afwijken van de bepaling uit art. 288 lid 2
sub d Fw**

Door dhr. M. (Mark) Brouwers

Mei 2016, 's-Hertogenbosch

Onderwijsinstelling: juridische hogeschool avans-fontys

Studentnummer: 2062060

Stageperiode: *februari 2016 t/m mei 2016*

Stageorganisatie: *gerechtshof 's-Hertogenbosch*

Stagementor/begeleider: *mr. T. van Geffen*

Stagedocent: *mr. N. Sommers*

Voorwoord

Tijdens mijn afstudeerstage van mijn studie HBO-rechten op de Juridische Hogeschool Avans-Fontys heb ik een onderzoeksrapport opgesteld voor het gerechtshof 's-Hertogenbosch. Dit onderzoek is een praktijkgericht juridisch onderzoek. Het praktijkgerichte deel bestaat uit interviews en vragenlijsten afgenomen bij de rechterlijke macht en beroepsprofessionals. Het juridisch kader heeft zich gevormd door een uiteenzetting van wetteksten, wetsgeschiedenis en een analyse van jurisprudentie.

Naar aanleiding van een arrest van de Hoge Raad, heeft de Hoge Raad bepaald dat de bepaling van art. 288 lid 2 sub d Fw niet breder uitgelegd mag worden, omdat dit niet de bedoeling van de wetgever is geweest. Het gerechtshof 's-Hertogenbosch vindt het onwenselijk om geen maatwerk te kunnen leveren en ziet graag meer discretionaire bevoegdheid voor de rechter inzake de 10-jaars termijn van art. 288 lid 2 sub d Fw. In dit rapport kan daarom gelezen worden wat de verschillende visies van raadsheren, rechters, bewindvoerders en schuldhulpverleners zijn omtrent het afwijken van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw. Centraal staan de omstandigheden die en de wijze waarop een afwijking van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw volgens deze beroepsgroepen rechtvaardigen.

Mijn dank gaat uit naar het team handel van het gerechtshof 's-Hertogenbosch. Zij hadden allen tijd voor mij en mijn vragen. In het bijzonder wil ik mr. T. van Geffen bedanken voor de begeleiding tijdens het onderzoek en raadsheer mr. L. Pellis voor de medewerking aan een interview. Ook wil ik de bewindvoerders mr. M van der Plas en mr. R Caron-Moerenhout bedanken voor de medewerking aan een interview. Daarnaast gaat mijn dank uit naar de overige raadsheren, rechters, bewindvoerders en schuldhulpverleners voor het beantwoorden van de door mij per mail of telefonisch gestelde vragen. Zonder de medewerking van de rechterlijke macht en alle andere beroepsprofessionals, was dit onderzoek niet tot stand gekomen. Ten slotte wil ik mijn stagedocent mr. Sommers bedanken voor de begeleiding en terugkoppelingen.

Mark Brouwers

's-Hertogenbosch, mei 2016

Inhoudsopgave

	Pagina
Voorwoord	1
Samenvatting	5
Hoofdstuk 1: Inleiding	6
1.1 Probleembeschrijving	6
1.2 Centrale vraag en deelvragen	7
1.3 Doelstelling	8
1.4 Verantwoording	8
Hoofdstuk 2: de afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw	9
2.1 De wet schuldsanering natuurlijke personen	9
2.2 Ontwikkelingen in debiteurenland	10
2.3 De toe- en afwijzingsgronden van art. 288 Fw	13
2.3.1 <i>Nadere belichting van art. 288 lid 2 sub d Fw</i>	15
2.3.2 <i>Kamervragen</i>	16
2.4 Het spanningsveld tussen doelstellingen in de WSNP	17
2.5 De visies van beroepsprofessionals over het vermeende spanningsveld	20
2.5.1 <i>Rechters & Raadsheren</i>	20
2.5.2 <i>Schuldhelpverleners</i>	20
2.5.3 <i>Bewindvoerders</i>	21
2.6 Conclusies	22
Hoofdstuk 3: de rechterlijke interpretatie van de 10-jaars termijn in art. 288 lid 2 sub d Fw	24
3.1 De Hoge Raad	24
3.1.1 <i>De Hoge Raad 2009</i>	25
3.1.2 <i>De Hoge Raad 2013</i>	26
3.1.3 <i>De Hoge Raad 2014</i>	27
3.1.4 <i>De Hoge Raad 2010</i>	28
3.2 De schrijnende gevallen	29
3.2.1 <i>Gerechtshof 's-Hertogenbosch 2011</i>	29
3.2.2 <i>Rechtbank Roermond 2012</i>	31
3.2.3 <i>Rechtbank Haarlem 5 december 2008</i>	31
3.2.4 <i>Gerechtshof Amsterdam 2011</i>	32
3.3 Mislukte pogingen doorbreken 10-jaars termijn	33
3.3.1 <i>De (bijzondere) omstandigheden</i>	33
3.4 Conclusie	34
Hoofdstuk 4: visies van de rechterlijke macht	37

en andere beroepsprofessionals

4.1	De visie van beroepsprofessionals omtrent het doorbreken.....	38
	van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen	
4.1.1	<i>Raadsheren</i>	38
4.1.2	<i>Rechters</i>	40
4.1.3	<i>Schuldhelpverleners</i>	41
4.1.4	<i>Bewindvoerders</i>	44
4.1.5	<i>Politiek</i>	48
4.2	Omstandigheden die een doorbreking van de 10-jaars.....	48
	termijn volgens beroepsprofessionals rechtvaardigen	
4.2.1	<i>Raadsheren</i>	49
4.2.2	<i>Rechters</i>	49
4.2.3	<i>Schuldhelpverleners</i>	50
4.2.4	<i>Bewindvoerders</i>	52
4.2.5	<i>Politiek</i>	55
4.3	Conclusie	55

Hoofdstuk 5:	conclusies en aanbevelingen.....	59
---------------------	----------------------------------	-----------

Bronnenlijst	63
---------------------------	-----------

Bijlagen 1 t/m 12	(interviews schuldhelpverleners)
Bijlagen 13 t/m 16	(interviews raadsheren)
Bijlagen 17 t/m 23	(interviews rechters)
Bijlagen 24 t/m 38	(interviews bewindvoerders)
Bijlagen 39 t/m 41	(interviews politici)

Samenvatting

Een natuurlijk persoon kan een verzoek tot toepassing schuldsanering indienen, indien redelijkerwijs is te voorzien dat hij niet zal kunnen voortgaan met het betalen van zijn schulden of indien hij in de toestand verkeert dat hij heeft opgehouden te betalen conform art. 284 lid 1 Fw. Het verzoek zal op grond van art. 288 lid 2 sub d Fw afgewezen worden indien een schuldenaar een tweede verzoek tot toepassing schuldsanering indient binnen 10 jaar, behoudens enkele uitzonderingen. Dit komt omdat de afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw sinds de wetwijziging van 1 januari 2008 imperatief is geworden. De uitzondering van belang in dit onderzoek is de laatste uitzondering in art. 288 lid 2 sub d Fw te weten; het doen of laten ontstaan van nieuwe schulden welke niet aan de schuldenaar zijn toe te rekenen.

Het oorspronkelijke doel in de schuldsaneringsregeling is het helpen van mensen die in een uitzichtloze financiële situatie verkeren. De schuldsanering dient namelijk bereikbaar te blijven voor wie te goeder trouw is en oprecht en actief heeft getracht met zijn schuldeisers tot een schuldregeling te komen. Ook in het nieuwe stelsel mag deze bereikbaarheid niet belemmerd worden. Het is echter zo dat mensen die onder de 10-jaars termijn vallen, mensen kunnen zijn die in een uitzichtloze financiële situatie verkeren. Deze mensen kunnen, te goeder trouw, in dergelijke situatie belanden na het oprecht en actief proberen een schuldregeling met de schuldeisers te treffen. Dit betekent dat in het nieuwe stelsel de bereikbaarheid toch belemmerd wordt, omdat deze schuldenaar in beginsel dus niet toegelaten had mogen worden. De Hoge Raad heeft namelijk bepaald dat het niet de bedoeling van de wetgever is geweest om de mogelijkheden om de 10-jaars termijn te doorbreken te verbreden. De Hoge Raad heeft zich in 2013 niet voor de eerste keer op voornoemde wijze over dit onderwerp uitgelaten. Jurisprudentie waarin de 10-jaars termijn toch doorbroken wordt, stamt dan ook van voor 2013. De omstandigheden die in deze zaken een rol speelden, zijn omstandigheden welke een doorbreking van de 10-jaars termijn rechtvaardigen volgens de behandeld rechter/raadsheer. Andere omstandigheden die een afwijking van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw rechtvaardigen, zijn vervaardigd door middel van empirisch onderzoek naar de persoonlijke visies van rechters, raadsheren, schuldhulpverleners, bewindvoerders en politici. De visies van de rechterlijke macht met betrekking tot het doorbreken van de 10-jaars termijn buiten de in de wet aangewezen gevallen an sich, lopen het meest uiteen. De rechters en raadsheren, die in beginsel voor het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijvende gevallen zijn, geven aan het moeilijk tot onmogelijk te vinden om hier omstandigheden bij te noemen. Zij zien graag een algemene hardheidsclausule teneinde meer beslissingsvrijheid omtrent de afwijzingsgrond in art. 288 lid 2 sub d Fw te creëren. De visies van de andere beroepsprofessionals (schuldhulpverleners en bewindvoerders) liggen meer op één lijn. Deze beroepsprofessionals noemen meer omstandigheden die een afwijking van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw zouden rechtvaardigen. Van de drie politieke partijen die bereid waren medewerking aan dit onderzoek te verlenen, zijn er twee voorstander van meer mogelijkheden om af te wijken van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw. Alleen regeringspartij VVD is hierop tegen. Deze partij draagt het argument aan dat door de meeste tegenstanders aangedragen werd, namelijk het argument dat de toestroom WSNP beperkt dient te worden.

Inleiding

In dit hoofdstuk, hoofdstuk 1, komt het onderzoeksplan aan bod. Dit plan bestaat uit de aanleiding van het onderzoek beschreven in de vorm van een probleembeschrijving, de centrale vraag, de deelvragen, de doelstelling en de verantwoording van de gekozen onderzoeksstrategie.

In hoofdstuk 2 zal de afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw geanalyseerd worden. Dit gebeurt onder andere aan de hand van de doelstellingen in de WSNP. Daarna zal in hoofdstuk 3 jurisprudentie worden behandeld waarin de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen reeds doorbroken is. Vervolgens komen in hoofdstuk 4 de visies aan bod van de rechterlijke macht en beroepsprofessionals omtrent het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen. Tenslotte volgen in hoofdstuk 5 de conclusies en aanbevelingen.

1.1 Probleembeschrijving

Het probleem dat speelt bij de organisatie heeft betrekking op een herhaalde aanvraag op de Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen (WSNP) binnen 10 jaar nadat de schuldenaar een schone lei heeft verkregen of in het geval dat er tussentijds beëindigd is (artikel 288 lid 2 sub d Fw). Het probleem is dat de mogelijkheden om binnen 10 jaar wederom de schuldsanering in te mogen, zeer beperkt zijn. Het komt voor dat een Rechtbank of Hof een schuldenaar wel wederom toe zou willen laten, maar dit wetstechnisch gezien niet mag. Als voorbeeld van een situatie waarin het Hof, indien alle omstandigheden van het geval hiertoe nopen, af wil wijken van art. 288 lid 2 sub d Fw is die van de premature toelating. Een premature toelating is een te vroege toelating. Te vroeg in de zin van dat de schuldenaar (overduidelijk) nog niet klaar was voor de verplichtingen die voortvloeien uit de WSNP en dus nooit toegelaten had mogen worden. Dergelijke schuldenaren worden in beginsel voor 10 jaar uitgesloten voor de WSNP op grond van art. 288 lid 2 sub d Fw. Daarbij komt nog dat vóór de wetwijziging van 1 januari 2008 de rechter een discretionaire bevoegdheid had met betrekking tot het afwijken van de 10-jaars termijn. Na de wetwijziging hebben de afwijzingsgronden een imperatief karakter gekregen. Dit betekent dat vóór 2008 een natuurlijk persoon binnen 10 jaar een hernieuwd verzoek kon doen en de rechter vrij was om dit verzoek te beoordelen. Na 2008 is de rechter verplicht om een dergelijk verzoek af te wijzen behoudens drie wettelijke uitzonderingen. De huidige situatie wordt door het Hof als onwenselijk ervaren, omdat onvoldoende maatwerk geleverd kan worden. Daarom ga ik voor het Hof onderzoeken onder welke omstandigheden beroepsprofessionals afwijking van de bepaling uit artikel 288 lid 2 sub d Fw gerechtvaardigd achten. Deze omstandigheden worden in kaart gebracht aan de hand van jurisprudentieanalyses en de meningen van beroepsprofessionals.

De wetwijziging van de WSNP van januari 2008 heeft, zoals hierboven kort geschetst, als gevolg dat het discretionaire karakter van artikel 288 Fw verdwenen is. De rechter heeft dus een verplichting om een schuldsaneringsverzoek af te wijzen indien de wet dit voorschrijft, tenzij de eerdere toepassing van de schuldsanering is beëindigd op grond van artikel 350 lid 3 onder a of b Fw, of op grond van artikel 350, derde lid onder d Fw, om redenen die de schuldenaar niet waren toe te rekenen. Deze redenen zijn respectievelijk het voldoen van de vorderingen, in staat zijn de betalingen te hervatten en bovenmatige schulden doen of laten ontstaan om redenen die de schuldenaar niet waren toe te rekenen. Vóór 1 januari 2008 had de rechter wel een mate van beslissingsvrijheid. De rechter kon dus ook naar eigen inzien afwijken van de 10-jaars termijn. Dat deze mogelijkheid verdwenen is heeft tot gevolg dat er in sommige gevallen onvoldoende maatwerk geleverd kan worden en dit vindt het Hof in de praktijk een onwenselijke situatie.

Ik vind het erg interessant dat in sommige gevallen het oordeel van de wetgever dat een schuldenaar niet binnen 10 jaar wederom toegelaten mag worden in de schuldsanering, behoudens enkele uitzonderingen, mijns inziens haaks staat op het originele doel van de WSNP dat ziet op het helpen van natuurlijke personen in een uitzichtloze financiële situatie. Schuldenaren die onder de 10-jaars termijn vallen, kunnen immers niet geholpen worden.

Het sociaal-maatschappelijke belang dat de schuldsaneringsregeling bereikbaar moet blijven als laatste redmiddel voor wie te goeder trouw is, brengt met zich mee dat volgens het Hof er toch schuldenaren zijn die binnen 10 jaar na beëindiging van de regeling terug moeten kunnen in de schuldsanering.¹ Daarom zijn er enkele (beperkte) uitzonderingen waarop een beroep kan worden gedaan die hierboven zijn geschetst. Het is echter ook zo dat in het verleden in schrijnende gevallen een schuldenaar toch tot de schuldsaneringsregeling werd toegelaten, ondanks dat er geen uitzonderingsgrond van artikel 288 lid 2 sub d van toepassing was. Dit blijkt uit jurisprudentie. Er zijn namelijk uitspraken van Rechtbanken en Gerechtshoven waarin de schuldsaneringsregeling wederom binnen 10 jaar van toepassing wordt verklaard in uitzonderlijke situaties, ondanks dat de eerdergenoemde uitzonderingsgronden niet van toepassing zijn

Niet alleen het Gerechtshof 's-Hertogenbosch is belanghebbenden bij dit onderzoek, maar ook natuurlijke personen die in de schuldsanering zitten of er in de toekomst in willen zijn belanghebbenden. Daarnaast hebben rechtshulpverleners zoals de schuldhulpverleners van bijvoorbeeld de gemeente (kredietbanken) ook belang bij dit onderzoek, want zij verzorgen het minnelijk traject en dienen de schuldenaar na mislukking van dit traject goed voor te lichten over de kansen in de wettelijke schuldsanering. Tenslotte is de politiek belanghebbenden bij dit onderzoek, want als blijkt dat wel erg veel beroepsprofessionals meer mogelijkheden in de wet willen zien om af te wijken van art. 288 lid 2 sub d Fw, kan dit onderzoek aanleiding voor de politiek zijn om het probleem te evalueren c.q. nader te onderzoeken.

De onderzoekseenheid bestaat uit een onderzoek naar de regeling over de 10-jaars termijn in artikel 288 lid 2 sub d Fw en uit een onderzoek naar een ontwikkeling, namelijk de ontwikkeling van de WSNP aan de hand van wetsgeschiedenis, jurisprudentie en maatschappelijke en juridische ervaringen met de WSNP van beroepsprofessionals.

1.2 Centrale vraag en deelvragen

Central vraag

Onder welke omstandigheden en op welke wijze acht de rechterlijke macht en achten andere beroepsprofessionals afwijking van de bepaling uit artikel 288 lid 2 sub d Fw gerechtvaardigd?

Deelvragen

1. Hoe verhoudt de afwijzingsgrond van artikel 288 lid 2 sub d Fw, zich tegenover de bedoelingen van de WSNP?
2. Welke interpretatie van artikel 288 lid 2 sub d Fw is af te leiden uit jurisprudentie?
3. Wat is de visie van de rechterlijke macht omtrent het afwijken van de bepaling uit artikel 288 lid 2 sub d Fw?
4. Wat is de visie van schuldhulpverleners omtrent het afwijken van de bepaling uit artikel 288 lid 2 sub d Fw?

¹ Gerechtshof 's-Hertogenbosch, 20 december 2011, ECLI:NL:GHSHE:2011:BU8831.

5. Wat is de visie van bewindvoerders omtrent het afwijken van de bepaling uit artikel 288 lid 2 sub d Fw?
6. Wat is de visie van de politiek omtrent het afwijken van de bepaling uit artikel 288 lid 2 sub d Fw?

1.3 Doelstelling

Op 30 mei 2016 worden onderzoeksresultaten opgeleverd aan het Gerechtshof 's-Hertogenbosch waaruit blijkt in hoeverre er maatschappelijk draagvlak is voor het doorbreken van de 10-jaars termijn van art. 288 lid 2 sub d Fw in schrijnende gevallen en welke criteria daarbij gehanteerd zouden moeten worden.

1.4 Verantwoording

Ten eerste ga ik enkele termen uit mijn centrale vraagstelling en mijn deelvragen afbakenen en dus verantwoorden. Daarna zullen de bronnen en methoden van verantwoording worden voorzien.

In de centrale vraagstelling wordt gesproken over de rechterlijke macht en andere beroepsprofessionals. De rechterlijke macht valt ook onder het begrip beroepsprofessionals, maar wordt in de centrale vraag expliciet genoemd, omdat aan de visies van de rechterlijke macht het belangrijkste worden geacht door mijn opdrachtgever. De andere beroepsprofessionals zijn: schuldhulpverleners, bewindvoerders en de politiek.

Ik heb gekozen voor de bronnen en methoden omdat deze leiden tot een adequaat en betrouwbaar onderzoek. Het recht (de wet en jurisprudentie) is zeer betrouwbaar. Wel kan het recht soms verschillende interpretaties genieten. Bij de eerste deelvraag zijn vooral het Tekst & Commentaar insolventierecht, de praktijkliteratuur, (tijdschrift)artikelen van beroepsprofessionals en de wetsgeschiedenis belangrijk. (rechtsbronnen- en literatuuronderzoek) Dit zijn betrouwbare en professionele bronnen. Bij tijdschriftartikelen van beroepsprofessional moet men er bewust van zijn dat dit vaak de visie van één persoon op een bepaald onderwerp is. De tweede deelvraag zal beantwoord worden aan de hand van een (uitgebreid) jurisprudentieonderzoek. Er zal gekeken worden naar wat de Hoge Raad heeft gezegd over het afwijken van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw. Daarnaast zullen uitspraken behandeld worden die afwijken van de Hoge Raad en uitspraken die niet afwijken van de Hoge Raad zodoende omstandigheden in kaart te brengen die volgens de rechtspraak wel/niet kunnen leiden tot doorbreking van de 10-jaars termijn. De deelvragen drie tot en met zes worden voornamelijk in één hoofdstuk behandeld. Dit hoofdstuk zal voorzien worden van een paragraaf 'verantwoording'. Dat hoofdstuk heeft mijns inziens een dergelijke paragraaf nodig om te verantwoorden waarom er voor de verschillende beroepsgroepen gekozen is en op welke manier de gegevens zijn verzameld. Door middel van het bijwonen van zittingen heeft er observatie plaatsgevonden teneinde een beeld te krijgen van de WSNP-zittingen in het algemeen en een beeld te krijgen van het beleid gevoerd door het Hof omtrent de 10-jaars termijn.

H.2 De afwijzingsgrond van artikel 288 lid 2 sub d Fw

Inleiding

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de afwijzingsgronden van art. 288 lid 2 Fw. Eerst zal kort iets gezegd worden over de wettelijke schuldsanering in zijn algemeenheid en vervolgens zal ingegaan worden op aanverwante onderwerpen zoals de schuldenproblematiek in Nederland en schuldhulpverlening. Vervolgens zal specifiek in worden gegaan op de afwijzingsgrond inzake de 10-jaars termijn van art. 288 lid 2 sub d Fw. Hierbij zullen Kamervragen van de SP over de toetredingsvoorwaarden van de WSNP betrokken worden. Tenslotte wordt het spanningsveld tussen de afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw en de bedoelingen van de WSNP afgezet tegenover elkaar. In het kader van dit laatste zullen ook de meningen en visies van geïnterviewde beroepsprofessionals betrokken worden.

2.1 De Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen

De schuldsanering vindt zijn wettelijke vertaling in de Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen (hierna WSNP). De WSNP is een onderdeel van de Faillissementswet. In titel 3 van de Faillissementswet begint de WSNP. De wet is op 1 december 1998 in werking getreden en heeft, in beginsel, een tweezijdig doel.² Aan de ene kant heb je de schuldeiser en aan de andere kant de schuldenaar. De schuldeiser heeft recht op betaling van de schuld die de schuldenaar bij hem heeft. Wanneer een schuldenaar niet in de schuldsanering zit heeft de schuldeiser een executoriale titel op de goederen en het inkomen van de schuldenaar conform art. 3:276 Burgerlijk Wetboek (hierna BW). Tijdens de schuldsanering spaart de schuldenaar als het ware geld op een boedelrekening die wordt beheerd door de bewindvoerder (art. 316 lid 1 sub b Fw.) ten behoeve van de schuldeisers (art. 295 lid 2 Fw). De boedel omvat tevens de goederen van de schuldenaar die hij heeft ten tijde van het van toepassing verklaren van de schuldsaneringsregeling, alsmede de goederen die hij tijdens de schuldsanering verkrijgt ingevolge art. 295 lid 1 Fw. De schuldenaar krijgt een kans op een 'nieuwe start'. Hier komen we bij het belangrijkste en oorspronkelijke doel van de WSNP, namelijk het helpen van natuurlijke personen in een uitzichtloze financiële situatie en het terugdringen van faillissementen van natuurlijke personen. De schuldsaneringsregeling geeft de schuldenaar een kans op een schone lei. Dit betekent dat na afloop van de schuldsanering de crediteuren geen executoriale titel meer hebben op de schulden van de schuldenaar. De schuldenaar krijgt dus de mogelijkheid op een schuldenvrije toekomst. De wettelijke schuldsanering is een laatste redmiddel voor een natuurlijk personen die in een uitzichtloze financiële positie verkeert. Een natuurlijk persoon kan een verzoek tot toepassing schuldsanering indienen, indien redelijkerwijs is te voorzien dat hij niet zal kunnen voortgaan met het betalen van zijn schulden of indien hij in de toestand verkeert dat hij heeft opgehouden te betalen conform art. 284 lid 1 Fw.

² www.overheid.nl (zoek op *faillissementswet*) (klik op *wetstechnische informatie*).

2.2 Ontwikkelingen in debiteurenland

In deze paragraaf wordt de schuldenproblematiek en de hulpmiddelen schuldhulpverlening en beschermingsbewind besproken.

Maatschappelijke en economische ontwikkelingen spelen een grote rol in debiteurenland. Als voorbeeld bij deze algemene termen noem ik graag de economische crisis en bedrijven die consumptief krediet verlenen en vervolgens de zorgplicht verwaarlozen. De voornaamste reden voor het ontstaan van schulden is echter een terugval in inkomen van de schuldenaar. Kortom, er zijn talloze situaties en omstandigheden te bedenken waardoor iemand in schulden geraakt.

Ondanks het aantrekken van de Nederlandse economie is er een stijging van het aantal mensen met schulden die zich bij de NVVK melden (vereniging voor schuldhulpverlening). Ook is de hoogte van deze schulden gestegen.³

Veel mensen beseffen niet hoe groot de groep in Nederland is die schulden heeft, onverwacht in een benarde financiële situatie terecht is gekomen of gewoonweg structureel in armoede leeft. Zo meldt het Brabants Dagblad onlangs dat een half miljoen huurders moeite heeft om elke maand huur en de meest basale kosten van levensonderhoud op te brengen. Het gaat om achttien procent van de huurders.⁴ Mijns inziens een zorgelijk aantal. Minstens even zorgelijk is het feit dat een op de acht kinderen opgroeit in armoede. Het gaat volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) om 421.00 kinderen.⁵

De cijfers van het Nibud wakkeren mijn zorgen nog meer aan. Consumenten met betalingsproblemen in Nederland zeggen dat dit vooral komt door hoge zorgkosten en hoge vaste lasten. In vergelijking met 2012 zien we in 2015 meer dan een verdubbeling van de consumenten die aangeven met betalingsproblemen te kampen door zorgkosten. Een bijna verdubbeling zien we bij consumenten die aangeven in betalingsproblemen te komen door te hoge vaste lasten. Het is zelfs zo dat twee op de vijf huishoudens achter loopt met betalingen. Daarnaast stelt het Nibud vast dat 75% van de uitkeringsgerechtigden aan de grens zit van hun financiële mogelijkheden.⁶ Een andere indicatie voor het meten van armoede is het aantal gebruikers van voedselbanken. Dit aantal is wederom gestegen.⁷

Uit de BKR kredietbarometer blijkt dat de jarenlange trend van oplopende betalingsproblemen langzaam stabiliseert.⁸ Het BKR registreert afgesloten kredieten en betalingsachterstanden. Zo breng je echter niet het volledige probleem in kaart. Niet-kredietschulden zijn namelijk veel groter. Uit de Monitor Betalingsachterstanden 2014 van de overheid blijkt dat ongeveer één op de drie huishoudens in Nederland een vorm van een betalingsachterstand heeft.⁹

Het helpen van mensen met schuldenproblematiek wordt veel besproken in de politiek. De oppositie in de Tweede Kamer vindt dat in het kader van schuldhulpverlening de adempauze voor schuldenaren snel moet worden geregeld. In zo'n adempauze kunnen de schuldeisers

³ Jaarverslag 2014, www.nvvk.eu (zoek op *jaarverslag*).

⁴ 'Huurders steeds vaker in de problemen in Nederland', *Brabants Dagblad* 14 april 2016, bd.nl (zoek op *huurders problemen*).

⁵ 'Een op de acht kinderen groeit op in armoede', *Telegraaf* 16 december 2015, www.telegraaf.nl (zoek op *armoede*).

⁶ 'Zorgkosten vaker oorzaak betalingsproblemen', *Telegraaf* 7 december 2015, www.telegraaf.nl (zoek op *betalingsproblemen*).

⁷ Jaarverslag 2014, www.voedselbanknederland.nl (zoek op *jaarverslag*).

⁸ *BKR Kredietbarometer*, www.bkr.nl (zoek op *BKR barometer*).

⁹ *Monitor betalingsachterstanden 2014*, www.rijksoverheid.nl (zoek op *betalingsachterstanden 2014*).

geen geld teruggeisen, net als in de wettelijke schuldsanering waar dit het volledige traject het geval is. Aanleiding voor de snelle invoer van een dergelijk rustmoment voor de schuldenaar in de schuldhulpverlening is een groei van personen in de financiële problemen. Volgens een recent rapport van het Sociaal Cultureel Planbureau leven 600.000 mensen in Nederland in armoede.¹⁰ De schuldenproblematiek blijft voor Europa niet onzichtbaar. Zo moet Nederland meer aandacht besteden aan de grote schulden van huishoudens en de huizenmarkt, aldus de Europese Commissie.¹¹

Schuldeisers trachten betaling af te dwingen door de schulden van de schuldenaren te verhogen. Deze negatieve prikkels hebben lang niet altijd het gewenste gevolg. Juridisch auteur en redacteur van het NRC handelsblad F. Jensma merkt op dat over de doelmatigheid van het systeem der negatieve prikkels (automatische verhogingen, boetes, incassokosten, naheffingen) bijzonder weinig wordt nagedacht.¹² Een onbetaalde boete van 330 euro die niet betaald kan worden zonder in de financiële problemen te komen, kan al helemaal niet worden betaald wanneer deze verhoogd wordt naar 900 euro. Ook de geïnterviewde bewindvoerder mevrouw Caron zegt iets soortgelijks. Hoe langer je wacht om deze mensen te helpen, hoe hoger de schulden zijn. De maatschappelijke kosten zouden veel lager zijn als deze mensen sneller worden geholpen. (Bijlage 38).

Kortom, de schuldenproblematiek treft niet alleen de personen met een betalingsachterstand of met een schuld, maar ook de rest van Nederland. Iedere meerderjarige Nederlander levert immers een bijdrage aan de financiering van gemeentelijke en rechterlijke hulpmiddelen zoals schuldhulpverlening en de wettelijke schuldsanering.

Schuldhulpverlening

Schuldhulpverlening wordt door de meeste gemeenten uitgevoerd door sociale diensten, kredietbanken of maatschappelijk werk. Gemiddeld wordt maar 20 tot 30 procent van de schuldenaren geholpen door middel van een schuldregeling.

Het is zo dat de wettelijke afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw vaak wordt overgenomen door gemeenten in de vorm van beleidsregels. Deze gemeenten, die verantwoordelijk zijn voor schuldhulpverlening, nemen dus de uitsluitingstermijn van 10 jaar over (of een andere termijn). Zodoende heeft een saneringsgezinde recidivist weer een optie minder om met zijn schulden geholpen te worden. Een recidivist kan immers in zo'n situatie niet terecht bij schuldhulpverlening en kan ook niet (in beginsel) in de wettelijke schuldsanering. Zodoende wordt de werking van art. 288 lid 2 sub d Fw mijns inziens meer knellend.

J. van Rossen, directeur Modus Vivendi, stelt dat de afgelopen vijf jaar de kans voor een individuele schuldenaar op adequate schuldhulpverlening sterk is verminderd. Daarnaast stelt hij vast dat er een toenemende set aan beleidsregels, randvoorwaarden en richtlijnen zijn. Als voorbeeld geeft hij het vaststellen van de minimale termijnen tussen hernieuwde aanvragen.¹³ Ook zegt F. Jensma, (juridisch) auteur NRC handelsblad, dat de wetten over schuldhulpverlening onwerkbaar zijn. Hij stelt dat de schuldhulpverlening op deze manier verhindert dat mensen uit de schulden komen of de zaak juist erger maken.¹⁴

¹⁰ 'Kamer wil snel adempauze voor mensen met schulden', *NRC Handelsblad*, 14 april 2016, www.nrc.nl (zoek op *adempauze*).

¹¹ 'Brussel legt vingen op grote schulden Nederlandse huishoudens', *Telegraaf* 8 maart 2016, www.telegraaf.nl (zoek op *schulden*).

¹² 'Verbeter de wereld, geef hulp bij schuld', *NRC Handelsblad*, 16 april 2016, www.nrc.nl (zoek op *hulp bij schuld*).

¹³ Van Rossen, *Tijdschrift voor schuldsanering* 2016, afl. 01, p. 11.

¹⁴ 'Verbeter de wereld, geef hulp bij schuld', *NRC Handelsblad*, 16 april 2016, www.nrc.nl (zoek op *hulp bij schuld*).

In het eerder genoemde interview met mevrouw Caron (VDT Advocaten) uit ook zij kritiek op de schuldhulpverlening (Bijlage 38). Zij geeft aan dat er mensen zijn met onoplosbare schuldproblemen die niet worden geholpen. Mensen die bijvoorbeeld binnen 10 jaar recidiveren, worden niet alleen uitgesloten voor de WSNP maar vaak ook van schuldhulp op grond van de uitsluitingsregels die de gemeente opstelt conform hun discretionaire bevoegdheid. Voor deze mensen is het beschermingsbewind onder meer in het leven geroepen. Dit is echter alleen een verschuiving van het probleem, omdat beschermingsbewind geen echte oplossing is. Beschermingsbewind is eindeloos. Vervolgens wijst zij mij op een rapport van mevrouw Jungmann, ex-wetenschappelijk onderzoekster, lector schulden & incasso bij de Hogeschool Utrecht en organisatie-adviseur. In dit rapport naar onoplosbare schuldsituaties concludeert mevrouw Jungmann dat er allerlei juridische redenen zijn waardoor schulden vooralsnog onoplosbaar zijn. Een uitsluitingstermijn, een nog af te wikkelen scheiding, een betwiste vordering of onvoldoende inkomen leiden er toe dat schuldhulpverleners vooralsnog geen schuldregeling treffen. Ook het gedrag van de schuldenaren zelf leidt tot onoplosbaarheid van de schulden, maar vaker ligt het aan juridische belemmeringen zoals de afwijzingscriteria in de beleidsplannen.¹⁵ Daarnaast geeft de geïnterviewde bewindvoerder mevrouw van der Plas (Turnaround advocaten) aan dat het minnelijk traject eerst gedaan moet worden voordat een beroep op de wettelijke schuldsanering kan worden gedaan. Het minnelijk traject was om de functie van 'stok achter de deur' van de schuldsanering te versterken. Dit werkt echter niet. Schuldeisers hebben geen vertrouwen in het minnelijk traject, vanwege het niet goed uitvoeren en begeleiden van schuldenaren in dit minnelijk traject. Schuldeisers hebben veel meer vertrouwen in het wettelijke traject, waar de wettelijke kaders liggen en het toezicht wordt gehouden. Daarom willen de schuldeisers juist zo snel mogelijk het 'laatste redmiddel', de schuldsanering (Bijlage 37).

Sommige schuldhulpverleners erkennen (een deel) van voornoemde problemen zelf ook. Zo geeft de respondent van de kredietbank Limburg aan dat de imperatieve afwijzingsgronden worden overgenomen in beleidsregels, welke er toe leiden dat cliënten worden uitgesloten van schuldhulpverlening. Daarnaast wordt naar voren gebracht dat bij gemeenten sprake is van wisselende voorwaarden waar men aan moet voldoen en er zou een gebrek aan vakkennis zijn bij gemeenten (Bijlage 2).

Beschermingsbewind neemt toe. Dit geeft staatssecretaris Dijkhoff ook aan in een antwoord op Kamervragen van de SP.¹⁶ Het is echter ook zo dat het gebruik van budgetbeheer afneemt. De heer H. von den Hoff, manager WSNP bij de Raad voor Rechtsbijstand, ziet hier een verband tussen. Bij mensen met schulden valt geen vermogen te beheren, dus doet een beschermingsbewindvoerder niet veel meer dan zorgen dat de vaste lasten worden betaald.¹⁷ Dit is wat budgetbeheer ook doet. Hoe dan ook is het zo dat deze instrumenten een voorportaal zijn voor een structurele oplossing. Over het beschermingsbewind zegt de geïnterviewde bewindvoerder, mevrouw Caron, dat het geen definitieve oplossing is, het is eindeloos. Een deel van de mensen in een uitzichtloze schuldsituatie, zoals mensen die binnen de 10-jaars termijn uitgesloten worden van schuldhulp én wettelijke schuldsanering, zoekt het beschermingsbewind op. Het is dan wachten en wachten op een definitieve oplossing. Binnen tien jaar kan een schuld van € 5000,- zomaar oplopen naar € 100.000,- als gevolg van rente en verhogingsboetes, aldus mevrouw Caron. Zij vraagt zich daarom af wat het belang is om deze mensen niet eerder te helpen (Bijlage 38).

Meer maatwerk en ondersteuning van de schuldenaar is nodig, er is te weinig oog voor de problematiek van de individuele schuldenaar, hulpverlening komt in totaal verschillende situaties met dezelfde besparingsprogramma's. Dit zijn de kritieken die T. Madern, senior

¹⁵ Jungmann, *onoplosbare schuldsituaties*, rapport NVVK 2014.

¹⁶ *Aanhangsel Handelingen II*, 2014-2015, 1756.

¹⁷ H. von den Hoff, *Tijdschrift voor schuldsanering* 2014, nr. 04 p. 18.

onderzoekster voor de Hogeschool Amsterdam, levert in haar proefschrift dat de eerste omvangrijke studie naar financieel gedrag van mensen met schulden is.¹⁸ Ook stipt mevrouw Zwaga (schuldhulpverlener en bewindvoerder) aan dat onvoldoende kennis van de hulpverlener onnodig kan leiden tot afwijzing van een minnelijk schikking (Bijlage 9).

Kortom, hulp aan mensen die in de schulden terechtkomen schiet ernstig tekort.¹⁹ Het is dus niet vanzelfsprekend dat een schuldenaar geholpen wordt met het omgaan, betalen, verminderen of kwijtschelden van zijn of haar schulden. De schuldhulpverlening werkt niet zoals bedoeld en aan de WSNP zitten ook veel haken en ogen. Een van deze haken is de 10-jaars termijn van artikel 288 lid 2 sub d Fw. Dit artikel komt in de volgende paragrafen van dit hoofdstuk uitvoerig aan bod. Wil de WSNP niet alleen door de politiek en in de juridische wereld als laatste redmiddel gezien worden, maar ook door de rest van de maatschappij, dan zullen er de nodige verbeteringen plaats moeten vinden, onder andere op het gebied van schuldhulpverlening en beschermingsbewind.

2.3 De toe- en afwijzingsgronden van artikel 288 Fw

Voordat een verzoek tot de wettelijk schuldsanering, WSNP, kan worden gedaan, dient de schuldenaar een minnelijk traject te doorlopen. Dit is een buitengerechtelijke schuldhulpverlening waarbij getracht wordt een akkoord met de schuldeisers te bereiken. Bij mislukking van dit traject kan pas een verzoek worden ingediend tot de WSNP.²⁰ Met deze wet kan een natuurlijk persoon, indien redelijkerwijs is te voorzien dat hij niet zal kunnen voortgaan met het betalen van zijn schulden of indien hij in de toestand verkeert dat hij heeft opgehouden te betalen, verzoeken de toepassing van de schuldsaneringsregeling uit te spreken, ingevolge art. 284 lid 1 Fw.²¹ Art. 288 geeft vervolgens drie gronden voor toewijzing (lid 1) en vier gronden voor afwijzing.

Het verzoek wordt alleen toegewezen indien de schuldenaar *voldoende aannemelijk* heeft gemaakt dat hij niet kan voortgaan met betalen, dat hij ten aanzien van het ontstaan of onbetaald laten van zijn schulden in de vijf jaar voorafgaand aan het verzoekschrift, te goeder trouw is geweest en dat hij de uit de schuldsaneringsregeling voortvloeiende verplichtingen naar behoren zal nakomen. De bewijslast ligt dus bij de schuldenaar.²² Deze toelatingsgronden zijn te vinden in artikel 288 lid 1 sub a t/m c Fw. Deze gronden zijn cumulatief. De schuldenaar wordt dus alleen toegelaten als hij aan alle toelatingsvoorwaarden voldoet.

Het tweede lid van artikel 288 Fw beschrijft de afwijzingsgronden. Deze gronden zijn limitatief. Het verzoek wordt dus afgewezen indien één van de afwijzingsgronden van toepassing is op de schuldenaar. Deze afwijzingsgronden zijn:

- De schuldsaneringsregeling is reeds op de schuldenaar van toepassing;
- De poging tot een buitengerechtelijke schuldregeling (minnelijk traject) is niet uitgevoerd door een persoon of instelling als bedoeld in artikel 48 lid 1 van de Wet op het consumentenkrediet (hierna Wck);
- De schulden van de schuldenaar vloeien voort uit een onherroepelijke veroordeling betreffende een misdrijf, ontstaan in de vijf jaar voorafgaand aan het verzoek;
- De schuldsanering is in de voorgaande tien jaar reeds van toepassing geweest op de schuldenaar, tenzij de schuldsanering is beëindigd door het voldoen van de

¹⁸ T. Madern, *op weg naar een schuldenvrij leven*, proefschrift NIBUD 2015.

¹⁹ 'Schuldsanering haalt weinig uit', *Telegraaf* 12 september 2015, telegraaf.nl (zoek op *schuldsanering*).

²⁰ Polak 2008, p. 96.

²¹ Wessels 2012, p. 1.

²² MvT, *Kamerstukken II 2004/05*, 29 942, nr. 3, p. 19.

vorderingen, het in staat zijn de betalingen te hervatten en bovenmatige schulden doen of laten ontstaan om redenen die de schuldenaar niet waren toe te rekenen.

Omdat dit onderzoek zich toespitst op de afwijzingsgrond van artikel 288 lid 2 sub d zal deze hieronder nader worden belicht. De afwijzingsgronden van artikel 288 lid 2 zijn naast limitatief ook imperatief. Imperatief houdt in dat de rechter de verplichting heeft om een schuldsaneringsverzoek af te wijzen indien één van de afwijzingsgronden van toepassing is op de schuldenaar. Dit betekent ook dat de afwijzingsgronden een marginale tot geen onderbouwing van de rechter behoeven.

- *Artikel 288 lid 2 sub d Fw (de 10-jaars termijn): minder dan tien jaar voorafgaande aan de dag waarop het verzoekschrift is ingediend, ten aanzien van de schuldenaar de schuldsaneringsregeling van toepassing is geweest, tenzij deze toepassing is beëindigd op grond van*
 - *art. 350 lid 3 sub a Fw: alle vorderingen ten aanzien waarvan de schuldsanering werkt, zijn voldaan;*
 - *art. 350 lid 3 sub b Fw: de schuldenaar is in staat zijn betalingen te hervatten;*
 - *art. 350 lid 3 sub d Fw: het doen of laten ontstaan van bovenmatige nieuwe schulden om redenen die de schuldenaar niet waren toe te rekenen.*

In beginsel wordt een recidivist, een schuldenaar die wederom in een problematische schuldsituatie belandt, de eerstvolgende tien jaar uitgesloten van wettelijke schuldsanering. De eerste twee uitzonderingen zien op het positieve verschijnsel dat de schuldenaar weer kan betalen. De laatste uitzondering ziet bijvoorbeeld op een schuldenaar die een te duur huis huurt, maar dit was hem niet toe te rekenen omdat er momenteel op de woningmarkt geen goedkoper alternatief is. Door de nieuwe schulden die ontstaan door de hoge huur wordt de schuldsaneringsregeling tussentijds beëindigd. Een aantal jaar later dient de schuldenaar wederom een verzoek om toepassing van de schuldsanering in. Nu is hij verhuisd naar een goedkopere huurwoning. In dit geval kan de laatste uitzondering toegepast worden, omdat de nieuwe schulden niet aan de schuldenaar kunnen worden toegerekend.²³ Verder in dit onderzoek zal de term 'laatste uitzonderingsgrond van art. 288 lid 2 sub d' gebruikt worden om voornoemde uitzonderingsgrond aan te duiden. Deze uitzonderingsgronden die specifiek geformuleerd zijn, zijn de 'te rigide' uitzonderingsgronden waarover in de inleiding is geschreven.

Als een schuldenaar is toegelaten tot de schuldsanering kan hij er voortijdig uit worden gezet aan de hand van een tussentijdse beëindiging. Deze schuldenaar krijgt vervolgens geen schone lei. De gronden voor een tussentijdse beëindiging staan in artikel 350 lid 3 Fw. Dit is dus het artikel waar in de uitzonderingsgronden van art. 288 lid 2 sub d Fw naar wordt verwezen. De 10-jaars termijn kan dus doorbroken worden indien in de eerste regeling alle vorderingen zijn voldaan, de schuldenaar in staat is zijn betalingen te hervatten of de schuldenaar nieuwe schulden doet of laat ontstaan welke hem niet zijn toe te rekenen. Uit de toelichting op art. 350 in de faillissementswet met tekst & commentaar blijkt dat vereist is dat de schuldenaar van zijn gedragingen een verwijt kan worden gemaakt, voordat over wordt gegaan tot een tussentijdse beëindiging.

Daarnaast dient bij een beëindigingszitting conform art. 354 lid 1 Fw gekeken te worden of de tekortkoming in de nakoming aan de schuldenaar toegerekend kan worden. Indien er wel sprake is van een tekortkoming in de nakoming kan de rechter ingevolge art. 354 lid 2 Fw bepalen dat de tekortkoming gezien haar bijzondere aard of geringe betekenis buiten beschouwing blijft. Indien er geen sprake is van toerekenbaarheid wordt de schone lei aan de schuldenaar verleend. De wetgever heeft dus wel nagedacht over mogelijkheden om binnen 10 jaar wederom in de schuldsanering te komen. Deze mogelijkheden hebben gemeen dat de eerdere schuldsanering tussentijds is beëindigd. Daarom zal de focus van dit onderzoek voornamelijk liggen op het doorbreken van de 10-jaars termijn na verlening van de schone lei

²³ MvT, Kamerstukken II 2004/05, 29 942, nr. 3, p. 22.

aan een schuldenaar. Uit deze wetsanalyse kan geconcludeerd worden dat de wetgever mijns inziens de schuldsaneringsregeling in beginsel als een eenmalige kans ziet op een nieuwe start. De schuldenaren waarvan de regeling tussentijds is beëindigd hebben immers nog geen gebruik gemaakt van deze nieuwe start oftewel schone lei.

2.3.1 Nadere belichting van art. 288 lid 2 sub d Fw

De termijn van 10 jaar van art. 288 lid 2 sub d Fw wordt door mijn opdrachtgever als té lang ervaren. Daarnaast wordt de uitzonderingsgrond of 'tenzij' grond, het doen of laten ontstaan van bovenmatige nieuwe schulden om redenen die de schuldenaar niet waren toe te rekenen, als té rigide ervaren door mijn opdrachtgever. Het vernieuwde art. 288 Fw tracht een verscherpt toelatingsbeleid in het leven te roepen.²⁴

Zo vindt ook mevrouw E. schruer, advocaat en senior onderzoekster Hogeschool Utrecht, dat een wachttijd van 10 jaar veel te lang is. Met name omdat de rechter geen beslissingsvrijheid heeft. De rechter is gebonden aan de imperatieve afwijzingsgrond en de uitzonderingsgrond die door sommige beroepsprofessionals als te rigide wordt ervaren. Zij vindt de termijn van 10 jaar van art. 288 lid 2 sub d te lang omdat er in 10 jaar na verlening van een schone lei grote ingrijpende veranderingen kunnen plaatsvinden op de financiële markt ten nadele van de consument. Door onder andere weinig brancheregulering, het makkelijk verstrekken van hypotheekleningen door banken en onvoldoende toezicht van de overheid kan een natuurlijk persoon na een periode korter dan 10 jaar opnieuw in de schulden komen. Naast deze algemene financiële ontwikkelingen spelen ook omstandigheden zoals waardeontwikkeling woning, werkloosheid, echtscheiding en arbeidsongeschiktheid een grote rol. Deze personen die te goeder trouw en door nieuwe omstandigheden opnieuw in de schulden komen, moeten gewoon geholpen worden net als andere personen in die situatie, aldus mr. Schruer. Het is de vraag of deze bepaling niet te rigide is en zou moeten worden geflexibiliseerd ter discretie van de rechter, niet alleen om de debiteuren te helpen maar ook om de maatschappelijke participatie van betrokkenen intact te houden c.q. te helen.²⁵

Personen die de schuldsanering beëindigen met een schone lei, vallen niet onder de laatste²⁶ uitzonderingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw. Deze uitzonderingsgrond ziet namelijk alleen op het geval dat de eerdere schuldsanering tussentijds is beëindigd. Art. 288 lid 2 sub d Fw verwijst immers naar art. 350 en dit laatste artikel ziet op de tussentijdse beëindiging.

De laatste uitzonderingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw kan eveneens niet toegepast worden op de schuldenaar waarvan zijn schuldsanering tussentijds is beëindigd op een andere grond als art. 350 lid 3 sub d Fw. Dus iemand met niet toerekenbare nieuwe schulden kan wel opnieuw binnen 10 jaar toegelaten worden, maar iemand waarvan achteraf blijkt dat hij niet toerekenbaar een andere verplichting niet is nagekomen kan niet opnieuw worden toegelaten. Deze keuze is mijns inziens wel te verantwoorden, want op een beëindigingszitting wordt wél gekeken naar de omstandigheden van het geval. Ingevolge artikel 354 lid 1 Fw wordt op de beëindigingszitting gekeken of een tekortkoming in de nakoming van de schuldsanering aan de schuldenaar kan worden toegerekend. De rechter kan in het geval van een toerekenbare tekortkoming bepalen dat deze tekortkomingen gezien haar bijzondere aard of geringe betekenis buiten beschouwing blijven, conform artikel 354 lid 2 Fw. Daarom is het moeilijk voor te stellen dat iemand binnen 10 jaar wederom de schuldsanering in wil, vanwege een niet-toerekenbare tekortkoming in de nakoming van de schuldsaneringsregeling.

²⁴ Wessels 2013, p. 80.

²⁵ Schruer 2010, www.observatrix.blogspot.nl (zoek op *tien jaar*).

²⁶ Met laatste uitzonderingsgrond wordt bedoeld: het doen of laten ontstaan van bovenmatige nieuwe schulden om redenen die de schuldenaar niet waren toe te rekenen.

In de toelichting op het amendement over de hardheidsclausule van art. 288 lid 3 Fw. van de Kamerleden Noorman-den Uyl en Huizinga-Heringa is het volgende geschreven:

De schuldsanering dient bereikbaar te blijven voor wie te goeder trouw is, oprecht en actief (maar tevergeefs) heeft geprobeerd met zijn schuldeisers tot een schikking te komen. Voor deze groep schuldenaren is de schuldsaneringsregeling oorspronkelijk bedoeld en voor die groep moet de toegang tot de regeling ook in het nieuwe stelsel niet belemmerd worden.²⁷

De vraag die bij mij rijst is waarom alleen is gekozen om de hardheidsclausule alleen toe te passen op twee gronden (goede trouw en veroordeling misdrijf). Het 'onder controle hebben' van de problematiek (dus er is sprake van gewijzigde omstandigheden) zou ook één van meerdere voorwaarden kunnen zijn om iemand binnen 10 jaar wederom toe te laten. Wil je het doel genoemd in de vorige alinea oprecht bereiken dan diende de wetgever ook meer rekening te houden met het imperatieve art. 288 lid 2 sub d en de (beperkte) uitzonderingen op deze regel. Nu is het zo dat de toegang voor een groep schuldenaren waarvoor de schuldsaneringsregeling oorspronkelijk is bedoeld, wordt belemmerd omdat deze schuldenaren onder de uitsluitingstermijn van 10 jaar vallen.

A.J. Noordam stelt dat de wettelijke regeling die geldt sinds 1 januari 2008 de taak van de rechter die een WSNP-verzoek moet beoordelen niet lichter maar zwaarder.²⁸ Ondanks minder beslissingsvrijheid ten aanzien van de afwijzingsgronden, dient de rechter specifieke uitzonderingen in acht te nemen en te toetsen.

2.3.2 Kamervragen

Volgens A-G Huydecoper zou men graag vernemen of is overwogen de uitzonderingsregeling van art. 288 lid 3 Fw ook naar andere gevallen uit te breiden (zoals de 10-jaars termijn).²⁹ Hierover biedt de totstandkomingsgeschiedenis geen informatie. De Kamervragen van de SP en het antwoord hierop bieden hierover wél informatie.³⁰ Deze vragen hebben veel raakvlakken met dit onderzoek, omdat onder andere wordt gevraagd naar de 10-jaars termijn van art. 288 lid 2 sub d Fw, de laatste uitzonderingsgrond in voornoemd artikel, jurisprudentie waarin de 10-jaars termijn doorbroken is en mogelijke oplossingen om de knellende werking van voornoemd artikel te verminderen. Deze vragen zijn gesteld door de leden van de SP De Wit en Karabulut. De antwoorden zijn gegeven door (toenmalig) staatssecretaris Teeven (Veiligheid en Justitie), mede namens de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

De staatssecretaris geeft eerst aan dat de 10-jaars termijn van meet af aan een van de afwijzingsgronden is geweest. Het ging voor 1 januari 2008 echter om een facultatieve afwijzingsgrond. Deze afwijzingsgrond is imperatief geworden teneinde meer rechtsgelijkheid te scheppen en de rechter minder te belasten met het invullen van open normen, aldus staatssecretaris Teeven mede namens de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Kritisch bekeken is dit geen concreet antwoord op de gestelde vraag. Er werd namelijk gevraagd *waarom* ervoor gekozen is om toetreding tot de WSNP af te wijzen indien de persoon in de afgelopen tien jaar in de schuldsanering heeft gezeten. Het antwoord van de staatssecretaris geeft alleen antwoord op de vraag waarom de afwijzingsgrond imperatief is geworden en niet waarom voor de afwijzingsgrond an sich is gekozen. Hoe vaak de uitzonderingsgrond in art. 288 lid 2 sub d - te weten de uitzondering dat de schuldenaar bovenmatige schulden doet of laat ontstaan die hem niet zijn toe te rekenen - wordt toegepast, weet de staatssecretaris niet exact. De staatssecretaris concludeert dat regelmatig gebruik van de uitzonderingsgrond gemaakt wordt en baseert dit op de administratie van Bureau WSNP.³¹

²⁷ Kamerstukken II 2006/07, 29 942, nr. 13.

²⁸ Noordam 2008, p. 309.

²⁹ Parket bij de Hoge Raad, 12 juni 2009, ECLI:NL:PHR:2009:BH7357.

³⁰ *Aanhangsel Handelingen II*, 2012-2013, 2066.

³¹ De uitzonderingsgrond is minstens 237 keer toegepast sinds 1 januari 2008.

De staatssecretaris ziet in de schuldsanering niet meteen een oplossing voor mensen die mede vanwege de economische crisis in de financiële problemen komen. Hij vindt niet dat de strenge toelatingsvereisten gelijk problematisch zijn voor deze mensen. Er is immers eerst schuldhulpverlening. We hebben echter eerder in dit hoofdstuk gelezen dat er veel kritiek bestaat op de schuldhulpverlening en de adequate werking ervan. Daarnaast acht de staatssecretaris schuldpreventie ook van groot belang. Het is van essentieel belang dat mensen hun uitgaven aanpassen aan hun inkomsten om zichzelf te behoeden voor problemen. Schuldsanering moet gezien worden als een ultimum remedium. Vervolgens verwijst de SP naar de pogingen van de rechtspraak om de strikte toelatingseisen en de rigide uitzonderingsgronden op te rekken. Oftewel de SP verwijst naar jurisprudentie waarin de 10-jaars termijn doorbroken wordt en welke (onder meer) in het volgende hoofdstuk geanalyseerd wordt. De staatssecretaris deelt hierover mee dat dit niet de bedoeling van de wetgever is geweest. De wetswijziging is juist doorgevoerd om de begrenzings van een herhaald beroep op de schuldsanering duidelijker te trekken dan voorheen het geval was. Vervolgens zegt de staatssecretaris dat er bij schuldenrecidive andere hulpmiddelen zijn zoals schuldhulpverlening en beschermingsbewind. Ten slotte vraagt de SP of het een idee is om de 10-jaars termijn te verkorten of een algemene hardheidsclausule te introduceren. De staatssecretaris geeft aan dat hij onvoldoende aanleiding ziet om de 10-jaars termijn te verkorten of een algemene hardheidsclausule te introduceren.

2.4 Het spanningsveld tussen doelstellingen in de WSNP

Aan de hand van de Memorie van Toelichting (hierna Mvt) op de wijziging faillissementswet, die op 1 december 1998 in werking is getreden (oude WSNP), en de Mvt op de wetswijziging van 2008 (herziende WSNP), zal in deze paragraaf gekeken worden naar de verschillende doelstellingen in de WSNP en zal ingezoomd worden op hoe deze doelstellingen zich tot elkaar verhouden. Daarnaast zal ook gekeken worden naar wat het gevolg is van het wijzigen van art. 288 lid 2 sub d Fw voor deze doelstellingen. Ten slotte zullen visies en meningen van de rechterlijke macht en beroepsprofessionals zoals schuldhulpverleners en bewindvoerders aan bod komen. Overigens zullen ook cijfers Monitor WSNP voorbij komen. Er wordt gekeken naar de tiende meting omdat deze iets zegt over de cijfers sinds de wetswijziging. Ook zal gebruik worden gemaakt van de elfde meting, omdat deze het meest recent is.

De bedoelde wetswijziging heet officieel: wijziging van de Faillissementswet in verband met herziening van de schuldsaneringsregeling natuurlijk personen. De wetswijziging heeft twee doelstellingen. De eerste doelstelling is de toegang tot de regeling te beperken tot die schuldenaren die er klaar voor zijn. In de praktijk wordt ook wel de term ‘saneringsrijp’ gebruikt. De tweede doelstelling is de verlichting van de werklust voor de rechterlijke macht en bewindvoerders.³² Deze zwaardere werklust wordt vooral verweten aan niet saneringsrijpe schuldenaren die een verzoek tot toelating indienen in combinatie met een ruimhartig wettelijk toelatingsbeleid.³³ Hier zien we dus een verweving tussen de twee doelstellingen van de wetswijziging.

Vóór 1 januari 2008 was de 10-jaars termijn een facultatieve afwijzingsgrond. Nu is sprake van een imperatieve afwijzingsgrond. Hiervoor heeft de wetgever gekozen om de rechterlijke macht te ontlasten en om de toegang tot de regeling strenger te maken om de toestroom te beperken. Wanneer immers sprake is van beslissingsvrijheid scheidt dit tegelijkertijd een

³² MvT, *Kamerstukken II 2004/05*, 29 942, nr. 3, p. 1.

³³ MvT, *Kamerstukken II 2004/05*, 29 942, nr. 3, p. 2.

motiveringsplicht. Het wijzigen van de afwijzingsgrond is dus een poging om de nieuwe doelstellingen benoemd in voorgaande alinea te behalen.³⁴

Het doel dat als belangrijkste motief gold bij het tot stand brengen van de wettelijke schuldsanering is: het in het leven roepen van een regeling waarmee kan worden tegengegaan dat een natuurlijk persoon die in een problematische financiële situatie is terechtgekomen tot in lengte van jaren met zijn schulden achtervolgd kan worden. Het bijkomende doel is dat door het bestaan van dergelijke regeling de bereidheid van schuldeisers tot het treffen van regelingen toeneemt. En ten slotte beoogt de wet om het aantal faillissementen van natuurlijke personen terug te dringen.³⁵ Het in een faillissement geraken loopt natuurlijk nauw samen met in een problematische financiële situatie verkeren.

Mijns inziens kunnen de doelstellingen die sinds 1 januari 2008 in het leven zijn geroepen afbreuk toen aan de oorspronkelijke hoofddoelstelling. Aan de ene kant heb je namelijk de behoefte om hulp van de schuldenaar die in een uitzichtloze financiële positie verkeert en aan de andere kant heb je de behoefte aan inperking van de toepassing van de schuldsaneringsregeling als ultimum remedium. Deze twee behoeftes kunnen haaks op elkaar staan. A-G Huydecoper deelt deze visie. Hij zegt: 'de op zichzelf begrijpelijke keuze om toelating tot de regeling te beperken voor schuldenaren die daarvoor niet klaar zijn gaat noodzakelijkerwijs *ten koste* van het te hulp schieten van slachtoffers in een uitzichtloze schuldenproblematiek'.³⁶

Vervolgens schrijft hij dat de imperatieve afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw zelfs haaks staat op de oorspronkelijke doelstelling de WSNP. De regel strekt er onmiskenbaar toe om, ook als overigens aan alle voorwaarden voor toelating is voldaan, schuldenaren niet nogmaals te laten profiteren van de schuldsanering binnen 10 jaar.

De hardheidsclausule van art. 288 lid 3 Fw had als doel om het spanningsvlak tussen de twee hoofddoelstellingen (oud en nieuw) te verminderen. A-G Huydecoper vindt dat het niet is gelukt om een compromis te slaan tussen de desiderata. Want de hardheidsclausule tracht de desiderata weg te nemen door uitzonderingen mogelijk te maken in het kader van de goede trouw en schulden in verband met een veroordeling wegens een misdrijf. De desiderata blijft alsnog bestaan omdat de mogelijkheden om binnen 10 jaar opnieuw toegelaten te kunnen worden tot de schuldsanering zeer beperkt zijn. Huydecoper zegt dat je niet beide desiderata kunt naleven en dat een keuze gemaakt dient te worden. Dus in het geval dat een schuldenaar binnen 10 jaar wederom een verzoek tot toelating doet, dient zijn verzoek afgewezen te worden (behoudens een drietal uitzonderingen) ondanks dat hij in een uitzichtloze problematische financiële situatie verkeert.

De toenemende werklast voor rechters en bewindvoerders komt een groot deel door een stijging van alle schuldsaneringsaanvragen. Zo is er tussen 2009 en 2013 een toename te zien van het aantal verzoeken tot toelating van 44%.³⁷ Wel is de stijging in 2012 omgeslagen in een daling. En deze daling zet door in 2013, alleen wel beduidend minder dan in het voorgaande jaar.³⁸ Het aantal schuldsaneringsverzoeken leek dus langzaam te dalen, maar is in 2014 weer minimaal gestegen met 0.01% procent ten opzicht van 2013. Het absolute aantal toelatingsverzoeken zit nog ruim boven het niveau van 2009 en 2010.

³⁴ MvT, *Kamerstukken II* 2004/05, 29 942, nr. 3, p. 4-8.

³⁵ MvT, *Kamerstukken II* 1992/93, 22 969, nr. 3, p. 6.

³⁶ Parket bij de Hoge Raad, *12 juni 2009*, ECLI:NL:PHR:2009:BH7357.

³⁷ Bureau WSNP, www.wsnp.rvr.org (zoek op *tiende monitor*).

³⁸ Bureau WSNP, www.wsnp.rvr.org (zoek op *elfde monitor*).

2014 was het derde jaar op rij waarin het aantal daadwerkelijk uitgesproken schuldsaneringen daalde. Het aantal toelatingen lag daarmee onder het niveau van 2004-2007.³⁹

Het afwijzingspercentage is tussen 2009 en 2013 van 16,3% gestegen naar 20,1%. Dit is dus een stijging van bijna 4%.⁴⁰ In 2014 zet de stijging langzaam door met 0.5%.⁴¹ Het aantal schuldsaneringsverzoeken is sinds 2009 echter veel sterker gegroeid dan het aantal afwijzingen. Daarom kan niet gesteld worden dat het groeiende afwijzingspercentage te danken is aan de wetwijziging van 2008.

Alhoewel altijd grote verschillen zijn geconstateerd tussen de verschillende arrondissementen op het gebied van (onder andere) afwijzingen⁴², blijkt uit de nulmeting van het bureau WSNP dat in de beginperiode van de schuldsaneringsregeling bijna iedereen werd toegelaten.⁴³ Het afwijzingspercentage steeg pas in 2008 (bij de meeste arrondissementen).⁴⁴ Ik kan niet onder de gedachte uitkomen dat in de beginfase van de wet een groot deel schuldenaren is toegelaten die helemaal niet klaar waren voor de strenge, en in die tijd dus ook nieuwe, verplichtingen en regels voortvloeiend uit de schuldsaneringsregeling. Ik vind persoonlijk, vanuit sociaal-maatschappelijk oogpunt, dat indien iemand onder deze groep, niet saneringsrijpe, personen geschaard kan worden en deze persoon opnieuw een verzoek tot toepassing schuldsanering doet, opnieuw binnen tien jaar kan worden toegelaten indien ook nog eens sprake is van bijzondere omstandigheden die tot een onaanvaardbare situatie leiden.

De schuldenproblematiek groeit, terwijl het aantal WSNP-zaken daalt. Dit zou kunnen betekenen dat er dus meer mensen geholpen zouden moeten zijn middels een buitengerechtelijke schuldregeling. Dat is nu net niet het geval.⁴⁵ Het aantal aanvragen schuldhulpverlening is veel meer gestegen dan het percentage schuldregelingen.⁴⁶ Omdat het aantal aanvragen schuldhulpverlening fors stijgt en het aantal schuldregelingen achter blijft, zou het logisch zijn wanneer het aantal aanvragen WSNP zou stijgen. Dit is dus niet het geval.

De afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw doet dus afbreuk aan het oorspronkelijke doel van de WSNP; te weten het tegengaan dat een natuurlijk persoon, die in een problematische financiële situatie is terechtgekomen, tot in de lengte van jaren met zijn schulden achtervolgd kan worden. De wetwijziging van 2008 en daarmee dus de imperatieve afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw draagt wel bij aan het nieuwe doel; te weten de toestroom tot de regeling beperken en de daarmee gepaard gaande werklust voor rechterlijke macht en bewindvoerders, want we zien minder toestroom naar de WSNP en meer afwijzingen. Ik kan de wetwijziging geen doorslaand succes noemen omdat de besproken tendensen minimaal zijn en omdat de schuldenproblematiek in Nederland groeit, terwijl ik de nodige vraagtekens heb gezet bij de werking van andere hulpmiddelen dan de WSNP zoals schuldhulpverlening en beschermingsbewind. In een brief aan de Eerste kamer verwoordde toenmalig staatssecretaris F. Teeven het als volgt: 'de WSNP ligt op de goede koers'.⁴⁷ Dit is mijns

³⁹ Bureau WSNP, www.wsnp.rvr.org (zoek op *tiende monitor*).

⁴⁰ Bureau WSNP, www.wsnp.rvr.org (zoek op *tiende monitor*).

⁴¹ Bureau WSNP, www.wsnp.rvr.org (zoek op *elfde monitor*).

⁴² Niet alleen op het gebied van afwijzingen, maar ook op het gebied van toelatingen worden grote verschillen geconstateerd. De ene rechtbank heeft dus een veel strenger beleid dan een andere rechtbank.

⁴³ Bureau WSNP, www.wsnp.rvr.org (zoek op *nulmeting*).

⁴⁴ Bureau WSNP, www.wsnp.rvr.org (zoek op *vijfde monitor*).

⁴⁵ H. von den Hoff, *Tijdschrift voor schuldsanering* 2014, nr. 04 p. 18.

⁴⁶ Jaarverslag 2014, www.nvvk.eu (zoek op *jaarverslag*).

⁴⁷ Kamerbrief 24 april 2014 van staatssecretaris Teeven aan de voorzitter van de Eerste kamer, www.nvvk.eu (zoek op *Teeven*).

inziens positief verwoord, omdat schuldeisers de regeling niet als laatste redmiddel zien maar juist meer vertrouwen hebben in de strenge WSNP met veel toezicht in vergelijking met het minnelijk traject (Bijlage 37).s

2.5 De visies van beroepsprofessionals over het vermeende spanningsveld tussen de imperatieve afwijzingsgronden en de doelen in de WSNP

In deze paragraaf zullen de visies van beroepsprofessionals aan bod komen. Deze visies zijn vergaard aan de hand van een vragenlijst die ik per mail of telefonisch aan de betreffende personen heb voorgelegd. Daarnaast zijn enkele beroepsprofessionals geïnterviewd in persoon. De verantwoording omtrent de keus van de beroepsprofessionals en de hoeveelheid volgt in hoofdstuk 3, omdat dit hoofdstuk de visies van beroepsprofessionals omtrent het doorbreken van de 10-jaars termijn uiteenzet. In deze paragraaf zullen eerst de visies van rechters en raadsheren worden behandeld. Daarna zullen de visies van schuldhulpverleners behandeld worden. En ten slotte zullen visies van de bewindvoerders aan bod komen.

2.5.1 Rechters & Raadsheren

De rechterlijke macht ligt het meest op één lijn in vergelijking met de andere bevroegde beroepsgroepen. De rechterlijke macht vindt het spanningsveld tussen de doelstellingen niet problematisch of laat zich liever niet uit over de keus van de wetgever in verband met de onafhankelijkheid van de rechter. Zo zegt de heer mr. Don, van de rechtbank Den Haag, dat de verschillende doelen ongetwijfeld afbreuk doen aan elkaar, maar dat hij dit niet ziet als een bezwaar (Bijlage 19). Mevrouw mr. Rijperman, van het gerechtshof Den Haag, geeft aan dat de imperatieve afwijzingsgronden tot het verminderen van toelatingen leidt. Dit was ook de bedoeling van de wetgever. Over de wenselijkheid wil deze persoon zich niet uitlaten (Bijlage 14). De heer mr. Pellis geeft aan dat de afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw van hem weer facultatief mag worden. Je moet geen wet inbouwen om de toestroom naar de WSNP te beperken, aldus de heer mr. Pellis. Je moet in het geval van de WSNP een wet inbouwen om iemand te helpen en hem of haar uit een faillissement te houden. Het doel om de toestroom naar de WSNP te beperken kan dus afbreuk doen aan het doel van het helpen van mensen in een uitzichtloze situatie. In de huidige situatie kan een rechter een persoon simpelweg niet helpen en buiten een faillissement houden indien de 10-jaars termijn een rol speelt. Als je de toestroom beperkt wilt zien worden, moet men zorgen dat er meer rechters komen en dus meer geld vrijmaken voor de rechterlijke macht, aldus de heer mr. Pellis (Bijlage 16).

Mevrouw mr. Raaijmakers van de rechtbank Zeeland-West-Brabant vindt het terecht dat een schuldenaar in beginsel niet snel opnieuw in de WSNP kan. Hieruit trek ik de conclusie dat zij dus niet vindt, of het niet problematisch vindt, dat afbreuk gedaan kan worden aan het oorspronkelijke doel van de WSNP (Bijlage 22). Ook vindt de heer mr. Hopmans, rechtbank Zeeland-West-Brabant, dat de wetgever een voldoende genuanceerd regeling heeft gecreëerd. Met de regeling wordt bereikt dat het toenemende beroep op de schuldsaneringsregeling wordt beheerst zonder dat dit op ongerechtvaardigde wijze afbreuk doet aan de te respecteren belangen van schuldenaren om te worden toegelaten tot de schuldsaneringsregeling, aldus de heer mr. Hopmans (Bijlage 20). De heer mr. Wattel van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden noemt het spanningsveld expliciet in zijn antwoord, maar vindt het niet problematisch. De schuldsaneringsregeling moet wel streng zijn. Anders wordt de deur te makkelijk opengezet voor schuldenaren en wordt het systeem als geheel verzwakt (Bijlage 15).

2.5.2 Schuldhulpverleners

De heer Jansen van de kredietbank West-Brabant vindt dat de imperatieve afwijzingsgronden afbreuk doen aan het oorspronkelijke doel van de WSNP, namelijk

mensen helpen in een uitzichtloze situatie (Bijlage 1). Deze schuldhulpverlener vraagt zich af of het verminderen van de werkdruk juist is in het kader van de spelende problematiek. Met de spelende problematiek wordt in ieder geval bedoeld de haken en ogen aan het minnelijk traject en de groeiende schuldenproblematiek. Ook de heer Krukkeland, van de gemeentelijke schuldhulpverlening Deventer, erkent het spanningsveld tussen het oorspronkelijke doel en het nieuwe doel van de wetswijziging. Deze respondent is van mening dat de burger niet beperkt mag worden in zijn of haar handelen met het doel de toestroom (werklast rechters en bewindvoerders) WSNP te verminderen. Dit is wel het huidige tijdsbeeld, wat de politiek voorstaat: zelfredzaam worden. Maar daar worden de burgers de dupe van, aldus de heer Krukkeland (Bijlage 8). Daarnaast is de heer Pitstra van de gemeente Zwolle eenzelfde mening toegedragen. Deze schuldhulpverlener geeft aan dat de WSNP ervoor is om mensen op termijn een schuldenvrij perspectief te bieden (Bijlage 10). Door middel van het nieuwe doel dat ten grondslag ligt aan de wetswijziging en de daarmee gepaard gaande strengere afwijzingsgronden, wordt de kans op een dergelijk schuldenvrij perspectief verkleind. Ten slotte geeft ook mevrouw Stoffels van de brancheorganisatie voor schuldhulpverlening, de NVVK, aan dat de toelating tot de schuldsanering veel te streng is geworden (Bijlage 11). Dit is in tegenspraak met het doel van de wet te weten het helpen van mensen in een uitzichtloze situatie.

Sommige schuldhulpverleners hebben begrip voor de kritiek, maar vinden dat ergens grenzen gesteld moeten worden of vinden het niet bijzonder problematisch dat mogelijk wat meer natuurlijke personen in een uitzichtloze financiële situatie in een faillissement terecht komen (Bijlage 3 & 4). Mevrouw Nijenhuis, van de maatschappelijk dienstverlening Flevoland, geeft kort aan dat de afwijzingsgronden geen afbreuk doen aan het oorspronkelijke doel (Bijlage 6).

Uit de respons van de overige schuldhulpverleners blijkt geen noemenswaardige informatie over het spanningsveld tussen de doelen van de schuldsanering.

2.5.3 Bewindvoerders

Bij de heer Gevaert, van bewindvoerderskantoor OMG WSNP, leeft het idee dat het aantal natuurlijke personen met betalingsproblemen sinds de wetswijziging is toegenomen en dat daarmee afbreuk wordt gedaan aan het doel om faillissementen van natuurlijke personen terug te dringen (Bijlage 31). Onderzoeker stelt vast dat het logisch zou zijn als het aantal personen met betalingsproblemen groeit, ook het aantal verzoeken tot toelating tot de schuldsanering groeit. Dit kan erop wijzen dat afbreuk wordt gedaan aan het helpen van mensen in een uitzichtloze financiële situatie.

Daarnaast deelt de heer van Geenhuizen, van Groenweg advocaten (respondent is bewindvoerder), de mening dat de werklast van de rechtbank geen argument zou mogen zijn voor aanpassing van de wetgeving (Bijlage 36).

Mevrouw van der Plas, van Turnaround Advocaten (respondent is bewindvoerder), is het expliciet eens met de mening van A-G Huydecoper. Zij vindt het ridicul dat er twee doelen ten grondslag aan de regelgeving liggen die lijnrecht tegenover elkaar liggen. Zij vindt dan ook dat het nieuwe doel te weten de toestroom tot de WSNP beperken, afbreuk doet aan het helpen van mensen in uitzichtloze financiële situatie. Daarnaast wordt afbreuk gedaan aan de schuldsanering als 'stok achter de deur' of als 'laatste redmiddel', omdat de schuldeisers een schuldenaar juist liever in de WSNP zien in vergelijking met andere schuldoplossingen. Dit komt omdat deze schuldeisers meer vertrouwen hebben in het wettelijk traject met een streng regime en toezicht (Bijlage 37).

Aan de andere kant geeft mevrouw Dokter van OMVR advocaten en notarissen (respondent is bewindvoerder) aan dat vermindering van de werklast voor de rechterlijke macht belangrijk is voor een optimale uitvoering van de wettelijke schuldsaneringsregeling (Bijlage 31). Beide doelen staan op zichzelf. Streng zijn aan de poort van de WSNP blijft voor een optimale uitvoering van de WSNP van belang. Daarnaast geeft mevrouw Janssen, van bewindvoerderskantoor Venlo, aan dat mogelijkerwijs wel afbreuk gedaan kan worden aan

het oorspronkelijke doel van de WSNP (Bijlage 32). Dit hoeft echter niet altijd het geval te zijn. Ex sanieten die niet in aanmerking komen voor nogmaals een WSNP traject (vanwege de afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw), kunnen altijd proberen om met hun schuldeisers een regeling te treffen. Zo kan ook een einde worden gemaakt aan een uitzichtloze financiële situatie. Mevrouw Caron, van VDT advocaten, heeft aangegeven dat de toestroom WSNP beperkt kan worden, als de basis goed zou werken. Zij bedoelt hier de schuldhelpverlening mee zoals uiteengezet aan het begin van dit hoofdstuk. Indien er voldoende alternatieven zouden zijn die goed werken in het kader van problematische schuldsituaties, dan is de toestroom tot de WSNP beperken niet verkeerd indien dit nodig is (Bijlage 38).

Mevrouw van den Berg, van van den Berg Bewindvoeringen, is het expliciet niet eens met de mening van A-G Huydecoper. De intentie van de schone lei is nu juist dat deze duurzaam is. Mevrouw van den Berg ziet maar al te vaak dat na het behalen van de schone lei meteen budgetbeheer enz. wordt opgezegd want men denkt het wel weer zelf te kunnen. Met een verkorting van de 10-jaars termijn of met een mogelijkheid om deze termijn te doorbreken, zou je dit gedrag wellicht nog meer bevorderen, want gaat het onverhoopt mis, dan weet men dat er toch weer de WSNP is. Er zou een ongewenst draaideureffect kunnen ontstaan. Dus wanneer je als doelstelling wilt zien dat de WSNP wordt afgesloten met een duurzame schone lei (dit valt onder het oorspronkelijke doel; tegengegaan dat een natuurlijk persoon die in een problematische financiële situatie is terechtgekomen tot in de lengte van jaren met zijn schulden achtervolgd kan worden), is een strengere toetsing aan de poort niet in strijd met dit oorspronkelijke doel, aldus van den Berg. (Bijlage 35).

2.6 Conclusies

Een natuurlijk persoon kan een verzoek tot toepassing schuldsanering indienen, indien redelijkerwijs is te voorzien dat hij/zij niet zal kunnen voortgaan met het betalen van zijn schulden of indien hij in de toestand verkeert dat hij heeft opgehouden te betalen conform art. 284 lid 1 Fw. Deze groep personen zal in de nabije toekomst zeker niet kleiner worden. Dit blijkt uit cijfers van instanties, recente nieuwsartikelen en columns van juristen. Daarnaast kan geconcludeerd worden dat andere schuldhelpmiddelen, zoals schuldhelpverlening, het beoogde doel niet bereiken. Zo worden erg weinig schuldenaren geholpen in het minnelijk traject met een schuldregeling en zijn er mensen met onoplosbare schuldproblemen. Met dit in het achterhoofd zou het kunnen leveren van maatwerk niet verkeerd zijn, want de basis is mensen helpen en als er mensen met onoplosbare schuldsituatie's zijn, dan is dat zeker een probleem. Daarnaast stijgt de schuldenproblematiek in Nederland. Dergelijke maatschappelijke problemen zijn sinds jaar en dag aan verandering onderhevig. In het kader van maatschappelijke ontwikkelingen begrijp ik de wens van mijn opdrachtgever om meer maatwerk te kunnen leveren goed. Wil de wettelijke schuldsanering overigens ook daadwerkelijk door de schuldenaren zelf en de rest van de maatschappij als laatste redmiddel worden gezien, dan dienen mijns inziens de nodige verbeteringen plaats te vinden op het gebied van alternatieve schuldhelpmiddelen zoals schuldhelpverlening.

De imperatieve afwijzingsgronden van art. 288 lid 2 zijn in het leven geroepen om strenger te zijn aan de poort van WSNP én rechtsongelijkheid te verminderen. De instroom tot de schuldsanering diende beperkt te worden, zo ook om de werklust van rechters en bewindvoerders te verlichten. In de beginfase van de schuldsaneringsregeling werd namelijk bijna iedereen toegelaten. Het aantal verzoeken nam toe tot en met 2012. Deze daling zette de jaren daarna door, alleen wel beduidend minder. Dit is een van de redenen dat de toenmalige staatssecretaris in 2014 concludeerde dat de WSNP op de goede weg is. De schuldsanering dient echter wel bereikbaar te blijven voor wie te goeder trouw is, oprecht en actief heeft geprobeerd met zijn schuldeisers tot een regeling te komen. Ook in het nieuwe stelsel mag deze bereikbaarheid niet belemmerd worden. Dit is dus echter wel het geval volgens menig beroepsprofessional. Vooral in de wereld van de schuldhelpverlening achten

ze het voornoemde spanningsveld problematisch. Van de twee in persoon geïnterviewde bewindvoerders geeft er één aan dat er afbreuk wordt gedaan aan het helpen van mensen in een financiële situatie. Een tweede geeft aan dat het belachelijk is dat er twee doelen in de regeling staan die lijnrecht tegenover elkaar staan. Weer een andere respondent geeft aan dat het verminderen van de werklast geen reden mag zijn voor het wijzigen van de wet en dus het imperatief maken van de afwijzingsgronden.

Drie andere bewindvoerders zijn duidelijk tegen deze geluiden. En een ander geeft aan dat er afbreuk gedaan *kan* worden aan het helpen van mensen in een uitzichtloze situatie, maar niet zonder meer.

De rechterlijke macht ligt redelijk op één lijn. Deze beroepsgroep vindt het spanningsveld niet problematisch, laat zich liever niet uit over keuzes gemaakt door de wetgever of geven aan dat een spanningsveld niet wil zeggen dat er op ongerechtvaardigde wijze afbreuk wordt gedaan aan de te respecteren belangen van schuldenaren om te worden toegelaten.

Mijn persoonlijke visie is dat er wel afbreuk wordt gedaan aan het doel van het helpen van mensen in een uitzichtloze situatie. Dit is alleen niet direct in verband te brengen met de afwijzingsgronden van art. 288 lid 2 die in het leven zijn geroepen om strenger te zijn aan de poort van de WSNP. Dit is wel in verband te brengen met maatschappelijke ontwikkelingen zoals de stijgende schuldproblematiek en problemen in de alternatieve schuldhelpverlening. Het blijkt namelijk dat schuldhelpverlening niet goed werkt en beschermingsbewind is geen oplossing, want dat kan eindeloos doorgaan. Daarom zijn er mensen met onoplosbare schuldsituaties en wordt afbreuk gedaan aan het helpen van mensen in een uitzichtloze situatie. De regeling dient bereikbaar te blijven voor wie te goeder trouw is en oprecht geprobeerd heeft een schuldregeling te treffen. Voor deze groep mensen is de schuldsanering bedoeld en voor deze mensen mag de weg naar de WSNP ook in het 'nieuwe' stelsel (sinds 2008) niet belemmerd worden. Dit doel is mijns inziens niet te bereiken zonder dat er meer beslissingsvrijheid bij de rechter wordt neergelegd. Als gevolg van de 10-jaars termijn van art. 288 lid 2 sub d Fw worden namelijk mensen, waarvoor de regeling oorspronkelijk was bedoeld, uitgesloten van de WSNP (en mogelijk ook van schuldhelpverlening) Ook mensen die al een keer een schone lei hebben gekregen, kunnen opnieuw buiten hun schuld in een uitzichtloze situatie komen.

H.3 De rechterlijke interpretatie van de 10-jaars termijn in art. 288 lid 2 sub d

Inleiding

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de rechterlijke interpretatie van de 10-jaars termijn van art. 288 lid 2 sub d aan de hand van jurisprudentie. Er zijn situaties waarin de bepaling uit dit artikel wegens bijzondere (schrijnende) omstandigheden wordt doorbroken. Deze jurisprudentie wordt in dit hoofdstuk geanalyseerd. Hier komt een aspect uit de probleembeschrijving duidelijk naar voren. In de probleembeschrijving is namelijk door de opdrachtgever gezegd dat onvoldoende maatwerk geleverd kan worden, met betrekking tot een herhaald verzoek binnen 10 jaar. Dit aspect is de visie van de opdrachtgever, welke van mening is dat onvoldoende maatwerk geleverd kan worden door de rechterlijke macht, omdat de rechter geen beslissingsvrijheid heeft met betrekking tot het afwijzen van een schuldsaneringsverzoek. De jurisprudentie waarin de 10-jaars termijn doorbroken wordt, toont immers ook aan dat de betreffende rechter zich gedwongen voelt om in schrijnende situaties toch maatwerk te leveren door middel van af te wijken in de WSNP opgenomen imperatieve afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw. In deze jurisprudentie komen we dus omstandigheden tegen die een doorbreking van de 10-jaars termijn rechtvaardigen volgens de rechter. Daarom is dit hoofdstuk belangrijk voor het kunnen beantwoorden van de centrale vraag. In deze jurisprudentieanalyse zal gebruik worden gemaakt van variatiearresten. Deze gaan over gevallen die wel en gevallen die niet onder de algemene wetsbegrippen en rechterlijke criteria vallen.⁴⁸ De algemene wetsbegrippen zijn in het vorige hoofdstuk behandeld. Daarom zal nu eerst de algemene rechterlijke interpretatie belicht worden. Dit is het standpunt van de Hoge Raad over het doorbreken van de 10-jaars termijn. Daarna worden zaken besproken waarin de 10-jaars termijn wel en niet doorbroken is.

3.1 De Hoge Raad

De Hoge Raad heeft zich meerdere keren uitgelaten over een verzoek tot toepassing van de schuldsaneringsregeling binnen tien jaar na een eerdere beëindiging van de regeling met een schone lei. In een arrest van 12 juni 2009 heeft de Hoge Raad zich voor het eerst uitgelaten over de reikwijdte van art. 288 lid 2 sub d Fw.⁴⁹ Daarna heeft de Hoge Raad zich nog een aantal keren uitgelaten over dit onderwerp. Onder andere in een tweetal arresten daterend uit 2013⁵⁰ en 2014.⁵¹ Deze arresten worden per arrest geanalyseerd in een subparagraaf. Per arrest zullen de bijzondere omstandigheden waar de verzoek(st)er zich op heeft beroepen, worden toegelicht. Ook spelen de conclusies van de Advocaat-Generaal (hierna A-G) een grote rol, omdat de Hoge Raad de meeste zaken afdoet op grond van art. 81 Wet op de Rechterlijke Organisatie (hierna RO). Dit betekent dat de Hoge Raad geen motivering in het arrest heeft opgenomen omdat de klachten van verzoek(st)er niet nopen tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling.

⁴⁸ G. van Schaaijk 2001, p. 75.

⁴⁹ Hoge Raad, 12 juni 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH7357.

⁵⁰ Hoge Raad, 1 februari 2013, ECLI:NL:PHR:2013:BY0964.

⁵¹ Hoge Raad, 21 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:676.

3.1.1 De Hoge Raad 2009

In deze zaak beargumenteerde de schuldenaar, drie jaar na het verkrijgen van de schone lei, opnieuw in een uitzichtloze financiële situatie te verkeren.⁵² De omstandigheden die hiertoe hebben geleid zijn:

- een uithuisplaatsing van de dochter van de schuldenaar op vrijwillige basis;
- psychosociale problematiek;
- aanwezigheid van beperkingen en het ontbreken van nazorg na de eerdere schuldsanering.

Het gevolg hiervan was:

- verval van de kinderbijslag;
- aanzienlijk lagere ABW-uitkering;
- een aantal hogere lasten (o.a. door wijzigingen huursubsidie en ziektekostenverzekering).

De schuldenaar klaagt bij de Hoge Raad van een onjuiste rechtsopvatting. Deze schuldenaar geeft aan dat de nieuwe schulden zijn ontstaan om redenen die hem niet zijn toe te rekenen. Dit is een uitzonderingsgrond genoemd in art. 288 lid 2 sub d. De rechtsopvatting van het hof was dat deze uitzonderingsgrond om de 10-jaars termijn te doorbreken alleen geldt wanneer er sprake is van een tussentijdse beëindiging van de eerdere schuldsaneringsregeling. In het onderhavige geval is de eerdere regeling geëindigd na verlening van de schone lei. Daarom kan de uitzondering niet van toepassing worden verklaard op de schuldenaar en was de rechtsopvatting van het hof de juiste.

De rechtbank en het gerechtshof wijzen het verzoek af conform art. 288 lid 2 sub d Fw, omdat deze afwijzingsgrond imperatief is en geen van de drie uitzonderingsgronden van toepassing zijn. Dat wil zeggen dat het standpunt van de Hoge Raad inhoudt dat de afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw ook geldt indien de schulden niet aan een schuldenaar zijn toe te rekenen, indien de eerdere schuldsanering is beëindigd met een schone lei. De Hoge Raad oordeelt dat de wetgever bewust met ingang van de wetwijziging 1 januari 2008 heeft gekozen voor imperatieve afwijzingsgronden. Daarom is er geen ruimte om de argumentatie van de schuldenaar met betrekking tot zijn omstandigheden te aanvaarden. Dit zou, conform de Hoge Raad, afbreuk doen aan een van de doelstellingen van de wetwijziging, namelijk beheersing van het toenemende beroep op de schuldsaneringsregeling en daarmee gepaard gaande toenemende werklast. Dit is duidelijke en consistente taal, maar de kanttekening die ik hierbij wil plaatsen is: moet een verzoek in alle omstandigheden worden afgewezen om het doel 'de werklast verminderen' in ere te houden, of zijn er omstandigheden waar het doel 'de werklast verminderen' losgelaten mag worden in het licht van het oorspronkelijke doel te weten; het helpen van natuurlijke personen in een uitzichtloze financiële situatie? De schuldsaneringsregeling is immers in het leven geroepen voor de schuldenaar die tevergeefs getracht heeft een minnelijke regeling te treffen met zijn schuldeisers. Hoe dan ook kan geconcludeerd worden dat de rechtspraak voornoemde specifieke omstandigheden geen rechtvaardiging achten voor het doorbreken van de 10-jaars termijn. Het verzoek is immers bij iedere rechterlijke instantie afgewezen.

De conclusie van A-G, mr. J.L.R.A. Huydecoper, strekt tot verwerping van het beroep.⁵³ Hij heeft echter wel enkele interessante nuances. A-G Huydecoper denkt dat niet, of slechts in zéér beperkte mate, de 10-jaars termijn doorbroken zou moeten kunnen worden. Ook denkt hij dat art. 288 lid 2 sub d Fw, met de omstandigheden in deze zaak, niet zo'n hoogst uitzonderlijk geval oplevert en dat er dus - wanneer de omstandigheden daarnaar zijn - wél ruimte bestaat om op die bepaling wegens de in het desbetreffende geval uiterst

⁵² Hoge Raad, 12 juni 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH7357.

⁵³ Parket bij de Hoge Raad, 12 juni 2009, ECLI:NL:PHR:2009:BH7357.

onbevredigende uitkomst, een uitzondering te aanvaarden. De derogerende werking van redelijkheid en billijkheid kan zich in de meest uiteenlopende situaties voordoen, aldus A-G Huydecoper.

In het vorige hoofdstuk is het spanningsveld tussen de oorspronkelijke doelstelling van de WSNP en de nieuwe doelen, die sinds de wetwijzing van 1 januari 2008 in het leven zijn geroepen, besproken. Na de analyse van dit arrest kan gesteld worden dat de Hoge Raad de nieuwe doelen laat prevaleren, aangezien een schuldenaar - die in een problematische financiële situatie verkeert hiermee tot in lengte van jaren achtervolgd kan worden – niet wordt toegelaten tot de wettelijke schuldsaneringsregeling.

Ook heeft de Hoge Raad zich in 1995 al uitgelaten over het afwijken van de faillissementswet op grond van de redelijkheid en billijkheid. Conform de Hoge Raad is bij een onaanvaardbaar resultaat ook een afwijking van de bepalingen uit de faillissementswet op grond van de redelijkheid en billijkheid namelijk niet uitgesloten.⁵⁴

3.1.2 De Hoge Raad 2013

De schuldenaar in deze zaak heeft bij vonnis van 28 juli 2005 de schone lei verkregen.⁵⁵ Vervolgens heeft de schuldenaar opnieuw een verzoek om toelating tot de schuldsanering ingediend op 28 november 2011. Het gaat hier dus om een herhaald verzoek tot toepassing van de schuldsanering, 6 jaar later dan de eerste toepassing. Verzoekster beroept zich in deze zaak op bijzondere omstandigheden. Deze omstandigheden zijn:⁵⁶

- schulden veroorzaakt door haar huidige echtgenoot, waarvan zij niet wist dat deze bestonden;
- de helft van de schulden zijn vóór het huwelijk door de echtgenoot gemaakt;
- zij was zich niet bewust van de mogelijkheid van het opstellen van huwelijkse voorwaarden;
- de schuldsaneringsregeling van haar echtgenoot, die wel wordt toegelaten, is in feite nutteloos omdat ze in gemeenschap van goederen zijn getrouwd;
- vanwege haar aansprakelijkheid (op de schulden van haar man) blijft verhaal op de vrouw mogelijk, ook voor de schulden waarop de schuldsaneringsregeling van de man betrekking heeft. Er zal sprake zijn van een lange periode moeten leven op 90% van het minimumloon, wat niet strookt met de uitgangspunten van de WSNP.

Naast deze omstandigheden die door de verzoekster als bijzonder worden bestempeld, is in deze zaak een beroep gedaan op een uitspraak van 20 december 2011 van het gerechtshof 's-Hertogenbosch.⁵⁷ In dit arrest werd een schuldenaar opnieuw binnen 10 jaar toegelaten, ondanks dat geen van de uitzonderingsgronden in artikel 288 lid 2 sub d zich voordeden. Dit arrest wordt in de volgende paragraaf behandeld.

De Hoge Raad oordeelt dat de aangevoerde klachten niet tot cassatie kunnen leiden. Dit behoeft conform art. 81 lid 1 RO geen nadere motivering.⁵⁸

A-G, J. Wuisman, verwijst naar het arrest van de Hoge Raad uit 2009 welke in bovenstaande paragraaf is uiteengezet. Zijn conclusie strekt tot verwerping van het cassatieberoep.⁵⁹ De A-G maakt nog enkele noemenswaardige nuances. Zo geeft hij aan dat rechters de keuze van de wetgever voor imperatieve afwijzingsgronden hebben te respecteren. Het is aan de wetgever om een algemene hardheidsclausule te introduceren, zodat een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd kan worden op basis van een wettelijke bepaling in de WSNP. Naast een algemene hardheidsclausule, spreekt de A-G ook over het verkorten van

⁵⁴ Hoge Raad, 30 juni 1995, LJN ZC1779, NJ 1995, 707.

⁵⁵ Hoge Raad, 1 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY0964.

⁵⁶ Parket bij de Hoge Raad, 1 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY0964.

⁵⁷ Gerechtshof 's-Hertogenbosch, 20 december 2011, ECLI:NL:GHSHE:2011:BU8831.

⁵⁸ Hoge Raad, 1 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY0964.

⁵⁹ Parket bij de Hoge Raad, 1 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY0964.

de 10-jaars termijn om de knellende werking van art. 288 lid 2 sub d Fw te verminderen. Tenslotte geeft de A-G aan dat er begrip kan worden opgevat voor het arrest waarin de 10-jaars termijn door het gerechtshof 's-Hertogenbosch wordt doorbroken. We zien hier dus dat deze A-G, net als mijn opdrachtgever, de werking van art. 288 lid 2 sub d Fw knellend noemt en dus toch met enige nuance kijkt naar de imperatieve kracht die uitgaat van art. 288 lid 2 sub d Fw. Hij draagt immers mogelijke oplossingen aan.

Overigens is in 2010 een arrest gewezen waarin vergelijkbare omstandigheden een rol speelden.⁶⁰ Deze omstandigheden kunnen niet afgeleid worden uit het arrest van de Hoge Raad van 2010, maar wel uit de conclusie geschreven door A-G Wuisman vóór het arrest.⁶¹ Het ging in deze zaak tevens over een verzoekster die in gemeenschap van goederen was getrouwd. Deze echtgenoot van de verzoekster had vóór het huwelijk al schulden, welke groter zijn geworden na het verliezen van zijn baan. De echtgenoot is toegelaten tot de schuldsanering (schuldenaren waren op dit moment al getrouwd). De verzoekster voert aan dat zij een economische eenheid vormt met haar echtgenoot. Zij staat in financieel opzicht ook voor langere tijd onder curatele, maar van de voordelen van de schuldsanering zou zij niet kunnen genieten. De schuldeisers kunnen immers verhaal halen op de gehele gemeenschap van goederen. Ondanks deze omstandigheden strekt de conclusie van de A-G tot verwerping van het cassatieberoep, de Hoge Raad gaat hier vervolgens in mee en verwerpt het beroep. De argumentatie van de A-G is een stuk minder omvattend dan de argumentatie die de A-G in de hierboven besproken conclusie van 2013 geeft. Deze argumentatie komt wel op hetzelfde neer. De afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d is imperatief en er doet zich geen uitzonderingsgrond genoemd in dit artikel voor.

3.1.3 De Hoge Raad 2014

Het arrest van de Hoge Raad van 21 maart 2014 zal hieronder worden besproken.⁶² De eerdere schuldsanering is beëindigd na verlening van de schone lei. Bij de beoordeling in dit arrest wordt wederom art. 81 lid 1 RO toegepast. Dus in het arrest van de Hoge Raad bevindt zich geen nadere motivering. Daarom wordt deze zaak besproken in het licht van de conclusie van A-G L. Timmerman⁶³ en het hoger beroep bij het gerechtshof 's-Hertogenbosch.⁶⁴

De bijzondere omstandigheden die de verzoeker heeft aangevoerd in deze zaak zijn:

- het opnieuw ontstaan van schulden kan hem niet worden toegerekend, omdat hij door een onjuiste psychische diagnose verkeerde medicatie heeft gekregen, welke medicatie hem vervolgens volledig ruïneerde;
- een moeilijke jeugd en opgegroeid in een internaat;
- moeizame relatie en problemen in het werkzame leven.

A-G L. Timmerman vindt de omstandigheden schrijnend en het lijkt aannemelijk dat deze omstandigheden niet aan verzoeker kunnen worden toegerekend. Toch is er geen aanleiding voor een verruiming van de wet zoals ook is aangegeven in het arrest van de Hoge Raad van 12 juni 2009. Een wettelijke uitzonderingsbepaling ontbreekt namelijk. Er moet aangenomen worden dat de wetgever bij het opstellen van de imperatieve afwijzingsgronden ook rekening heeft gehouden met dergelijke gevallen. Daarom heeft de Hoge Raad geoordeeld dat er geen ruimte is voor andere uitzonderingen die niet zijn opgenoemd in art. 288 lid 2 sub d Fw. Dit zou afbreuk doen aan een van de doelstellingen van de nieuwe regeling, namelijk beheersing van het toenemende beroep op de wettelijke schuldsanering en beheersing van de werklust voor rechters en bewindvoerders.

⁶⁰ Hoge Raad, 5 november 2010, ECLI:NL:HR:2010:BO2918.

⁶¹ Parket bij de Hoge Raad, 5 november 2010, ECLI:NL:PHR:2010:BO2918.

⁶² Hoge Raad, 21 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:676.

⁶³ Parket bij de Hoge Raad, 31 januari 2014, ECLI:NL:PHR:2014:48.

⁶⁴ Gerechtshof 's-Hertogenbosch, 24 oktober 2013, ECLI:NL:GHSHE:2013:6260.

3.1.4 De Hoge Raad 2010

In dit arrest werd tevens een verzoek gedaan door de schuldenaar om binnen 10 jaar opnieuw tot de schuldsanering toegelaten te worden, ondanks dat geen uitzonderingsgrond genoemd in art. 288 lid 2 sub d Fw zich voordeed.⁶⁵ In deze zaak is de eerste schuldsaneringsregeling tussentijds beëindigd en vervolgens omgezet in een faillissement, omdat de schuldenaar de verplichtingen uit de schuldsanering niet nakwam (art. 350 lid 3 sub c Fw). Deze situatie is dus wezenlijk anders dan de voorgaande situaties, omdat de eerste schuldsanering in dit geval niet is beëindigd met een verlening van een schone lei (art. 354 Fw). Dit is tevens de reden waarom de arresten van de Hoge Raad niet in chronologische volgorde aan bod zijn gekomen.

De schuldenaar stelt dat er dusdanig bijzondere omstandigheden zijn, dat hem een schone lei niet kan worden onthouden.⁶⁶ Hiermee bedoelt hij dat het niet kunnen nakomen van de verplichtingen uit de eerdere schuldsanering hem niet valt toe te rekenen vanwege overmacht en dat hij daarom een nieuwe kans op een schone lei verdient, aldus de A-G. De bijzondere omstandigheden waar de schuldenaar zich op beroept zijn:

- moeilijke jeugd gehad;
- samenleving met partner geëindigd;
- getroffen door een psychose;
- drugsverslaving;
- contact met omgeving verloren.

De A-G concludeert dat het cassatieberoep voor verwerping in aanmerking komt. Hij verwijst naar het eerder besproken arrest van de Hoge Raad van 2009. In het beëindigingsvonnis van de eerdere schuldsanering valt de exacte reden waarom de schuldsanering is beëindigd niet goed na te gaan. Een verklaring kan zijn dat de schuldenaar geen onderbouwing heeft gegeven om het ontbreken van de toerekenbaarheid, van het niet nakomen van zijn verplichtingen, aan te tonen. In dit geval zouden volgens de A-G heel bijzondere omstandigheden misschien nog kunnen billijken, dat de schuldenaar nu pas argumenten aandraagt om de niet-toerekenbaarheid van het niet nakomen van de verplichtingen uit de eerdere schuldsanering aan te tonen. Maar zulke bijzondere omstandigheden zijn niet aangevoerd, aldus de A-G.

De Hoge Raad verwerpt het beroep en geeft geen nadere motivering op grond van art. 81 RO.

Tussenconclusie

De Hoge Raad houdt strikt vast aan de bepalingen in de wet. Zij heeft bepaald dat het de bedoeling van de wetgever moet zijn geweest om alleen in de bij wet aangegeven gevallen af te wijken van de 10-jaars termijn. Dit betekent dat de afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw ook geldt als het ontstaan van nieuwe schulden (na het verkrijgen van de schone lei) de schuldenaar niet is toe te rekenen. Dit is immers niet als uitzondering in de wet aangegeven. Alleen in het geval dat zich een in artikel 288 lid 2 sub d Fw uitzonderingsgrond voordoet, kan de 10-jaars termijn doorbroken worden. Het staat de rechter, ingevolge voornoemde arresten, niet vrij om af te wijken van de door de wetgever bewust gemaakte keuze voor de imperatieve afwijzingsgrond. Dit zou namelijk afbreuk doen aan de doelstelling beheersing van het toenemende beroep op de schuldsaneringsregeling en daarmee gepaard gaande toenemende werklust.

⁶⁵ Hoge Raad, 23 april 2010, ECLI:NL:HR:2010:BL9553.

⁶⁶ Parket bij de Hoge Raad, 23 april 2010, ECLI:NL:PHR:2010:BL9553.

3.2 De schrijnende gevallen

In deze paragraaf zal jurisprudentie worden geanalyseerd waarin de 10-jaars termijn doorbroken wordt, terwijl een wettelijke bepaling hiervoor ontbreekt in de WSNP. Een uitspraak en een arrest zullen behandeld worden over het doorbreken van de 10-jaars termijn, nadat de eerdere schuldsaneringsregeling tussentijds beëindigd is. Daarnaast zal een uitspraak en een arrest behandeld worden over het doorbreken van de 10-jaars termijn nadat de schuldenaar een schone lei heeft verkregen en wederom een verzoek tot toelating tot de schuldsanering doet.

3.2.1 *Gerechtshof 's-Hertogenbosch 2011*

In dit arrest gaat het om een verzoeker waarvan op 27 oktober 2004 de schuldsaneringsregeling is beëindigd met een schone lei.⁶⁷ Zij heeft sindsdien geen schulden meer gemaakt en is van mening dat de schulden waarvoor zij aansprakelijk is niet aan haar zijn toe te rekenen.

De bijzondere omstandigheden die zij hiertoe heeft aangevoerd zijn:

- vennootschap van haar echtgenoot raakte haar grootste klant kwijt, waardoor een groot deel van de omzet wegviel;
- COPD geconstateerd bij haar echtgenoot die ook met ernstige psychische klachten kampte;
- overlijden echtgenoot.

Het gevolg hiervan was:

- verzoekster zag zich genooddaakt om haar baan op te zeggen, opdat zij haar ernstig zieke echtgenoot kon verzorgen;
- zij leefde van een bijstandsuitkering en van de uitkering van haar zieke echtgenoot;
- na het overlijden van de echtgenoot viel zijn uitkering weg;
- zij werd geconfronteerd met schulden uit de zaak van haar overleden echtgenoot.

Tijdens de mondelinge behandeling heeft de advocaat van verzoekster bevestigd dat zij van mening is dat het materiële toepassingsgebied van artikel 288 lid 2 sub d Fw zich ook uitstrekt tot het geval dat het niet om een tussentijdse beëindiging, maar om een reguliere beëindiging van de schuldsaneringsregeling met toekenning van de schone lei gaat en er nadien bovenmatige schulden zijn ontstaan. Waar hier dus voor wordt gepleit is het toepassen van de uitzondering genoemd in art. 288 lid 2 sub d, te weten nieuwe schulden doen of laten ontstaan die niet aan de schuldenaar zijn toe te rekenen. Voor het toepassen van deze 'tenzij-grond' moet het echter gaan om een eerdere schuldsanering die tussentijds is beëindigd (art. 350 Fw.). In dit geval gaat het om de beëindiging van een eerdere schuldsanering met toekenning van een schone lei. Hierover laat het hof 's-Hertogenbosch zich ook uit in dit arrest. Zij zegt namelijk dat de wetgever de termijn van tien jaar lijkt te koppelen aan de negatieve gronden voor tussentijdse beëindiging, maar in de parlementaire stukken is nergens een aanknopingspunt te vinden dat een schuldenaar met een schone lei de daarop volgende tien jaar *niet* tot de schuldsanering kan worden toegelaten. In het verlengde van deze redenering van het hof, merkt onderzoeker op dat er evenmin aanknopingspunten uit de parlementaire geschiedenis kunnen worden afgeleid waaruit blijkt dat een schuldenaar met een schone lei de daarop volgende tien jaar *wel* tot de schuldsanering kan worden toegelaten.

Het hof deelt de bovenstaande visie van de advocaat, ondanks dat de wettekst niet strekt tot toepassing van de uitzonderingsgrond in het geval van een beëindiging met een schone lei. Het hof 's-Hertogenbosch geeft een interessante onderbouwing ter ondersteuning van haar visie. Zoals in het vorige hoofdstuk aangegeven, is er enerzijds de doelstelling van de WSNP sinds 1 januari 2008, te weten de beheersing van de toenemende instroom en daarmee

⁶⁷ Gerechtshof 's-Hertogenbosch, 20 december 2011, ECLI:NL:GHSHE:2011:BU8831.

gepaard gaande toenemende werklust voor rechters en bewindvoerders. Anderzijds heb je het sociaal-maatschappelijk doel te weten dat de schuldsanering bereikbaar moet blijven voor wie te goeder trouw is (en aan alle andere toelatingscriteria voldoet) en oprecht en actief geprobeerd heeft een schuldregeling te treffen met zijn schuldeisers. Oftewel de schuldsanering als laatste redmiddel voor natuurlijke personen in een uitzichtloze situatie ten behoeve van het tegengaan van faillissementen van deze natuurlijke personen. In dit arrest oordeelt het hof dat de schuldenaar tot deze laatste groep behoort. Met het hierboven genoemde eerste doel moet voorkomen worden dat niet saneringsrijpe schuldenaren tot de regeling worden toegelaten, omdat de indruk bestond dat de schuldsanering onvoldoende fungeerde als laatste redmiddel. In de situatie van deze schuldenaar is daar helemaal geen sprake van, omdat de schuldenaar wél saneringsrijp is en in een uitzichtloze financiële situatie verkeert, aldus het hof Den Bosch. De wettelijke schuldsanering is voor deze schuldenaar het laatste redmiddel. Voor deze groep is de schuldsaneringsregeling oorspronkelijk bedoeld en voor die groep mag de toegang tot de regeling ook in het nieuw stelsel niet belemmerd worden, aldus het hof 's-Hertogenbosch. Het hof ondersteunt haar benadering met cijfers van de jaarlijkse Monitoren WSNP. Uit de aangevoerde cijfers blijkt dat een erg klein deel van de verzoeken niet-ontvankelijk verklaard wordt. Een afwijzing op grond van de 10-jaars termijn in art. 288 lid 2 sub d Fw valt ook onder niet-ontvankelijk. Omdat dit percentage niet-ontvankelijke zaken zo klein is, betekent dit dat de instroom van verzoeken niet ineens omhoog zou schieten wanneer de opvatting van het hof vaker toegepast wordt. Dit duidt dus op weinig zaken waar een schuldenaar binnen 10 jaar opnieuw de schuldsanering in wil.

De bovengenoemde interpretatie is de teleologische interpretatiemethode.⁶⁸ De rechtsnorm wordt uitgelegd naar zijn doel en strekking. Het hof heeft gekeken naar de achterliggende doelstelling van de wet en de functie die de wet beoogt te vervullen in de samenleving. Dit doel en deze strekking blijken uit parlementaire stukken en is uitgebreid aan de orde gekomen in het vorig hoofdstuk. Daarnaast zien we in de vorige alinea het spanningsveld tussen twee doelstellingen van de WSNP weer terug. Conform het hof doet het gevaar van toelating van een niet saneringsrijpe schuldenaar zich in dit geval niet voor, omdat de schuldenaar heeft aangetoond zich aan de verplichtingen voortvloeiend uit de wettelijke schuldsanering te kunnen houden en zij heeft dit mede aangetoond door de vorige regeling met een schone lei te eindigen.

De conclusie van het hof is dan ook het volgende: redelijke toepassing van de wet brengt met zich dat schuldenaren, die binnen tien jaar nadat zij een schone lei hebben verkregen en opnieuw buiten hun schuld in een uitzichtloze schuldenpositie geraken, opnieuw toegang moeten kunnen krijgen tot de schuldsaneringsregeling. In een ander arrest van het gerechtshof 's-Hertogenbosch zegt het hof hetzelfde in andere bewoordingen, alleen dan niet in samenhang met de schone lei maar in samenhang met een tussentijdse beëindiging.⁶⁹ Het hof oordeelt als volgt: 'indien de schuldsaneringsregeling tussentijds beëindigd wordt, staat dit in beginsel aan een nieuw toelatingsverzoek voor een periode van 10 jaar in de weg, welke termijn blijkens een uitspraak van dit hof overigens onder zeer specifieke omstandigheden geen toepassing behoeft te vinden'. Het arrest waar vervolgens naar verwezen wordt, is het arrest dat in deze paragraaf beschreven staat.

In dit geval is de schuldsanering dus opnieuw binnen 10 jaar van toepassing verklaard op de schuldenaar

⁶⁸ Van Schaaijk 2011, p. 108.

⁶⁹ Gerechtshof 's-Hertogenbosch, 14 februari 2012, ECLI:NL:GHSHE:2012:BV3920.

3.2.2 *Rechtbank Roermond 2012*

Verzoeker dient, na het verkrijgen van een schone lei op 24 januari 2007, opnieuw een verzoek om toelating tot de schuldsanering in.⁷⁰ De schuldsanering wordt wederom, binnen tien jaar, van toepassing verklaard. De omstandigheden die hiertoe hebben geleid zijn:

- zeer slechte begeleiding door de bewindvoerder tijdens het traject;
- schuldenaar heeft opleiding tot beveiliging niet succesvol afgerond;
- contract van zijn partner werd niet verlengd nadat deze een conflict met haar werkgever verband houdende met een gewapende overval.

Deze verzoeker onderbouwd dat hij zeer slecht begeleid was door de bewindvoerder, waardoor na het verlenen van de schone lei nog schulden bleken te bestaan. Dit heeft ertoe geleid dat hij niet daadwerkelijk met een schone lei is kunnen beginnen.

De rechtbank Roermond neemt de argumentatie van het gerechtshof 's-Hertogenbosch in grote lijnen over. Daarom geef ik de argumentatie van de Rechtbank Roermond zeer beknopt weer. De schuldsanering wordt dus wederom binnen 10 jaar van toepassing verklaard.

De rechtbank is van oordeel dat art. 288 lid 2 sub d Fw zich ook uitstrekt tot het geval dat het niet om een tussentijdse beëindiging, maar om een reguliere beëindiging van de schuldsaneringsregeling met toekenning van de schone lei gaat en er nadien bovenmatige schulden zijn ontstaan die de schuldenaar niet zijn toe te rekenen. Dit is dus een analoge toepassing van het artikel of een verbreding van het toepassingsgebied opdat de uitzonderingsgrond ook toegepast kan worden in het geval de eerdere schuldsanering is beëindigd met een schone lei.

De 10-jaars termijn wordt door de wetgever gekoppeld aan de negatieve gronden van een tussentijdse beëindiging. Dit ziet op de mogelijkheid dat de schuldenaar nog niet saneringsrijp is. In dit geval heeft verzoeker blijk gegeven de verplichtingen uit de wettelijke schuldsanering te kunnen nakomen. Derhalve is deze schuldenaar dus saneringsrijp. Het gevaar van toelating van niet saneringsrijpe schuldenaren doet zich in dit geval dus niet voor. De schuldsanering moet toegankelijk blijven voor schuldenaren die te goeder trouw zijn en actief een schikking hebben geprobeerd te treffen en die in zodanige uitzichtloze financiële positie verkeren dat een schuldsanering het laatste redmiddel is. Deze rechtbank is dus net als het gerechtshof 's-Hertogenbosch van oordeel dat de vernieuwde toegangsregeling deze groep schuldenaren, waaronder verzoeker, niet mag belemmeren.

3.2.3 *Rechtbank Haarlem 5 december 2008*

Deze rechtbank spreekt de toepassing van de schuldsanering opnieuw uit op 5 december 2008.⁷¹ Dit terwijl de regeling recent tussentijds beëindigd is, namelijk op 16 januari 2007. De 10-jaars termijn van art. 288 lid 2 sub d Fw wordt hier dus tevens doorbroken. De laatste uitzonderingsgrond van art. 288 lid 2 sub d is ook niet van toepassing. Want ook al zouden de nieuwe bovenmatige schulden niet toerekenbaar zijn (art. 288 lid 2 sub d Fw jo. art. 350 lid 3 sub d Fw), dan heeft de schuldenaar zich tevens niet gehouden aan twee andere verplichtingen voortvloeiende uit de WSNP. Deze schuldenaar heeft zich namelijk ook niet aan haar afdrachtsverplichting en informatieplicht gehouden.

De uitzonderlijke omstandigheden die toch tot een toelating binnen 10 jaar hebben geleid zijn:

- drankprobleem bij de toenmalige echtgenoot van de schuldenaar leidde tot nieuwe bovenmatige schulden;
- zij is het slachtoffer geworden van huiselijk geweld;
- deze laatste omstandigheid is niet op de beëindigingszitting naar voren gekomen;

⁷⁰ Rechtbank Roermond, 19 januari 2012, ECLI:NL:RBROE:2012:BV2264.

⁷¹ Rechtbank Haarlem, 5 december 2008, ECLI:NL:RBHAA:2008:BG6109.

- omstandigheden zijn reeds gewijzigd. Zij is gescheiden, maakt gebruik van budgetbeheer en heeft geen nieuwe schulden meer laten ontstaan.

De rechtbank acht aannemelijk dat verzoekster door de gewelddadige invloed van haar echtgenoot niet aan haar verplichtingen kon voldoen. Verzoekster is dus niet verwijtbaar tekortgeschoten in haar verplichtingen. De regeling van art. 288 lid 2 sub d Fw is niet voor deze a-typische situatie bedoeld, aldus de rechtbank Haarlem. Hier zien we tevens een teleologische interpretatie, want met het woord 'bedoeld' in de vorige zin wordt verwezen naar het doel van de wet. Een vergelijking tussen de doelstelling van de wet en de functie die de wet beoogt te vervullen in de samenleving wordt dus wederom gemaakt. In dit geval wordt het doorbreken van de 10-jaars termijn dus gerechtvaardigd op grond van het onverwijtbaar niet nakomen van meerdere verplichtingen voortvloeiende uit de WSNP. Dit valt dus niet onder de reikwijdte van de laatste uitzonderingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw.

3.2.4 *Gerechtshof Amsterdam 2011*

Het Gerechtshof Amsterdam laat ten slotte een schuldenaar opnieuw binnen 10 jaar toe in strijd met art. 288 lid 2 sub d Fw zonder dat uitzonderingsgrond van toepassing is.⁷²

Uiteraard gebeurt dit wederom op grond van een zeer uitzonderlijke situatie, oftewel een schrijnend geval. In deze zaak werd de eerste schuldsaneringsregeling tussentijds beëindigd omdat de schuldenaar niet voldeed aan de afdrachtsverplichting, afspraken met de bewindvoerder niet nakwam en bovenmatige nieuwe schulden deed laten ontstaan (art. 350 lid 3 sub c en d Fw).

Verzoekster is van mening dat zodanige bijzondere omstandigheden ertoe leiden dat de derogerende werking van redelijkheid en billijkheid zich tegen een strikte uitleg van art. 288 lid 2 sub d Fw verzet. Zij stelt niet verwijtbaar en toerekenbaar in haar verplichtingen te zijn tekortgeschoten. De bijzondere omstandigheden waar zij op doelt zijn:

- schuldenaar is seksueel misbruikt door haar bewindvoerder;
- schuldenaar is bedreigd door haar bewindvoerder;
- met als gevolg een getraumatiseerde schuldenaar die het vertrouwen in mensen verloren heeft.

Ook tracht de verzoekster aan te tonen nu klaar te zijn voor de schuldsanering omdat ze sinds drie jaar een beschermingsbewindvoerder heeft en hulp heeft van Slachtofferhulp en psychiatrische ondersteuning geniet.

Het Gerechtshof is van mening dat de schuldenaar voldoende aannemelijk heeft gemaakt dat zij de verplichtingen voortvloeiende uit de schuldsanering naar behoren zal nakomen, nu ze het vertrouwen in mensen weer heeft herwonnen. Hierbij acht het hof budgetbeheer en acceptatie van psychische hulp erg belangrijk. Haar tekortkomingen in de nakoming van de schuldsaneringsregeling zijn niet toerekenbaar. Dit was tijdens de beëindigingszitting niet aan bod gekomen. Waarschijnlijk kon mevrouw er toen nog niet over praten vanwege haar trauma.

In de jurisprudentie waarin de 10-jaars termijn doorbroken is zien we mijns inziens overal een element van niet-toerekenbaarheid bij de schuldenaar alsook een verband tussen de omstandigheden en de nieuwe schulden/de niet nagekomen verplichtingen.

⁷² Gerechtshof Amsterdam, 5 juli 2011, ECLI:NL:GHAMS:2011:BR0321.

3.3 Mislukte pogingen doorbreken 10-jaars termijn

In deze paragraaf zal jurisprudentie worden genoemd waarin de 10-jaars termijn niet doorbroken wordt. In de onderhavige zaken beroept de schuldenaar zich altijd op, wat voor bijzondere omstandigheden. In deze paragraaf zal alleen worden ingegaan op de bijzondere omstandigheden waar de schuldenaar zich op beroept en op eventuele noemenswaardige oordelen en toelichtingen van de rechterlijke instantie. De beslissing van de rechterlijke instantie is vrijwel altijd gebaseerd op het arrest van de Hoge Raad van 2009.⁷³ Er wordt eerst vastgesteld dat de schuldsanering de afgelopen 10 jaar al een keer van toepassing is geweest op de schuldenaar en dat deze afwijzingsgrond imperatief is. Vervolgens wordt vastgesteld dat geen van de uitzonderingsgronden van art. 288 lid 2 sub d zich voordoen. In onderhavige zaken wordt de lijn van de Hoge Raad gevolgd door lagere rechters. Dit is niet verplicht. Dit draagt wel in bij aan het bevorderen van de rechtszekerheid en de rechtseenheid.⁷⁴

Het kan zijn dat men onderhavige omstandigheden vergelijkbaar vindt met de gevallen waar de 10-jaars termijn wél doorbroken is. In sommige gevallen kan het zo zijn dat de situatie ook daadwerkelijk vergelijkbaar is, maar dat de ene rechter sneller geneigd is de Hoge Raad te volgen dan de ander. In andere gevallen is de situatie niet vergelijkbaar met de gevallen waar de 10-jaars termijn wél doorbroken is. Dan is er bijvoorbeeld wel sprake van een uitzonderlijke situatie, maar dat wil nog niet zeggen dat er een duidelijk element van niet-toerekenbaarheid of een duidelijk verband tussen de omstandigheden en de nieuwe schulden/de niet nagekomen verplichtingen is. Een dergelijk element of duidelijk verband zie je namelijk wel terug in de gevallen waar de 10-jaars termijn wél doorbroken is. Ook kan het zo zijn dat de behandelend rechter de wettekst gewoonweg letterlijk en strikt toepast.

3.3.1 De (bijzondere) omstandigheden

Gerechtshof Arnhem 2010⁷⁵

- psychische problematiek;
- lichamelijk en geestelijk mishandeld;
- na overlijden moeder nog verder geïsoleerd geraakt;
- schone lei in 2004 verkregen.

Gerechtshof Amsterdam 2011⁷⁶

- afhankelijkheid van relaties;
- door verhuizing geen vast inkomen;
- door verhuizing duurde het lang voordat schuldenaar een uitkering ontving;
- tijdens verblijf opvanghuis incasseerde de opvang haar uitkering;
-

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 2012⁷⁷

- bipolaire stoornis;
- traumatische jeugdherinneringen;
- geen adequate hulpverlening.

Gerechtshof Amsterdam 2014⁷⁸

- schuldenares werd bedreigd door haar ex-man;

⁷³ Hoge Raad, 12 juni 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH7357.

⁷⁴ Van Schaaijk 2011, P. 107.

⁷⁵ Gerechtshof Arnhem, 27 mei 2010, ECLI:NL:GHARN:2010:BM6045.

⁷⁶ Gerechtshof Amsterdam, 4 oktober 2011, ECLI:NL:GHAMS:2011:BV3301.

⁷⁷ Niet gepubliceerd

⁷⁸ Niet gepubliceerd.

- tijdens haar verblijf in een blijf-van-mijn-lijfhuis is haar eigen woning in brand gestoken;
- toen is ze verhuisd naar Zwanenburg, kwam haar ex-man hierachter en moest ze opnieuw vluchten;
- zij heeft vervolgens een door de politie aangewezen woning geaccepteerd.

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 2015⁷⁹

- na beëindiging van de schuldsanering met een schone lei, is de uitdelingslijst pas 2 jaar en 6 dagen later verbindend verklaard.

De schuldsaneringsregeling eindigt pas van rechtswege zodra de slotuitdelingslijst verbindend is geworden. Conform art. 356 lid 1 Fw gaat de bewindvoerder onverwijld over tot het opmaken van een slotuitdelingslijst. Een uitdelingslijst, die pas na langer dan twee jaar verbindend wordt, is niet normaal. Dit is een extreem lange en uitzonderlijke termijn. Indien de schuldenaar hier niets valt toe te rekenen (wat waarschijnlijk het geval is), neigt deze situatie mijn inziens naar een schrijnend geval. Indien de slotuitdelingslijst binnen een redelijke termijn verbindend was geworden, viel dit verzoek helemaal niet binnen de 10-jaars termijn en zou de schuldenaar gewoon toegelaten kunnen worden. De uitsluitingstermijn van 10 jaar was dan immers ongeveer 2 jaar eerder aangevangen aangezien de termijn begint te lopen na het verbindend worden van de slotuitdelingslijst.

Rechtbank Breda 2011⁸⁰

- op grond van een overlegde medische verklaring staat voldoende vast dat de reden van het mislukken van de eerdere schuldsanering ,wegens het niet nakomen van verplichtingen, niet aan schuldenaar kan worden toegerekend.

Vervolgens acht de rechtbank dat het bepaalde in art. 288 lid 2 sub d Fw *toelating niet in de weg kan staan* omdat de niet nagekomen verplichting niet aan de schuldenaar kan worden toegerekend. Dit is dus een analoge toepassing van het wetsartikel vergelijkbaar met wat de rechtbank Haarlem (LJN BG6109) en het gerechtshof Amsterdam (LJN BR0321) dus ook doen. Want in dit geval wordt de laatste uitzonderingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw (het niet toerekenbaar doen of laten ontstaan van nieuwe schulden) toegepast op (meerdere) niet nagekomen verplichtingen.

Het is echter zo dat dit toelatingsverzoek toch wordt afgewezen, maar niet op grond van de 10-jaars termijn ingevolge art. 288 lid 2 sub d Fw. Het verzoek wordt namelijk afgewezen op grond van art. 288 lid 1 sub c Fw. Het is niet voldoende aannemelijk dat deze schuldenaar zijn verplichtingen nu wel zal nakomen omdat niet aannemelijk is dat de schuldenaar zijn stoornis reeds onder controle heeft.

Van de opsomming van deze omstandigheden kunnen we leren dat wat een schrijnend geval is, anders kan worden geïnterpreteerd door verschillende personen. Misschien had een andere rechter de 10-jaars termijn wel doorbroken in een van deze zaken. Daarnaast kunnen we leren dat de omstandigheden in deze zaken het doorbreken van de 10-jaars termijn niet rechtvaardigt volgens de behandeld rechter.

3.4 Conclusies

De Hoge Raad houdt strikt vast aan de bepalingen in de wet. Zij heeft bepaald dat de afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw ook geldt als het ontstaan van nieuwe schulden (na het verkrijgen van de schone lei) de schuldenaar niet is toe te rekenen. Alleen in het geval dat zich een in artikel 288 lid 2 sub d Fw uitzonderingsgrond voordoet, kan de 10-jaars

⁷⁹ Gerechtshof 's-Hertogenbosch, 18 juni 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:2261.

⁸⁰ Rechtbank Breda, 25 maart 2011, ECLI:NL:RBBRE:2011:BQ1126.

termijn doorbroken worden. Het staat de rechter niet vrij af te wijken van de door de wetgever bewust gemaakte keuze voor de imperatieve afwijzingsgrond, aldus de Hoge Raad. Dit zou namelijk afbreuk doen aan de doelstelling beheersing van het toenemende beroep op de schuldsaneringsregeling en daarmee gepaard gaande toenemende werklast.

Bij iedere zaak waar de 10-jaars termijn toch is doorbroken, zien we een element van niet-toerekenbaarheid terugkomen net als in de formulering van de laatste uitzonderingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw (het doen of laten ontstaan van nieuwe schulden, art. 350 lid 3 sub d Fw, om redenen die de schuldenaar niet waren toe te rekenen). In het vorige hoofdstuk is vastgesteld dat ook in het nieuwe stelsel (sinds de wetwijziging van 1 januari 2008) de bereikbaarheid van de schuldsanering niet belemmerd mag worden voor de schuldenaar te goeder trouw die oprecht en actief een schuldregeling heeft proberen te treffen met zijn schuldeisers. De 10-jaars termijn belemmert deze bereikbaarheid dus wel omdat schuldenaren, ondanks dat ze te goeder trouw in een uitzichtloze financiële situatie verkeren, die een tweede verzoek binnen 10 jaar doen in beginsel worden afgewezen zonder dat dit nadere motivering behoeft omdat de afwijzingsgrond imperatief is.

In onderhavige gevallen vond(en) de behandeld rechter c.q. raadsheren een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd. In de gevallen waar een schone lei voorafgegaan is, zien we de niet-toerekenbaarheid terugkomen in de *nieuwe schulden* (gerechtshof 's-Hertogenbosch LJN BU8831 & rechtbank Roermond LJN BV2264). De schulden zijn in het ene geval te wijten aan de zaak van een overleden echtgenoot en in het andere geval aan de zeer slechte begeleiding tijdens het traject door een bewindvoerder. Het materiële toepassingsgebied van de uitzonderingsgronden van art. 288 lid 2 sub d dat alleen strekt tot een tussentijdse beëindiging, wordt in zekere zin verbreed omdat in deze gevallen schuldenaren binnen 10 jaar zijn toegelaten na het verkrijgen van een schone lei. Dit wetsartikel wordt dus naar analogie toegepast. Of het toepassen van de regel naar analogie aanvaardbaar is, hangt af van de motivering van de rechter. Het is in ieder geval belangrijk om aan te geven wat de strekking van het wetsartikel is. Dit zien we duidelijk terugkomen in de uitspraken en arresten die de 10-jaars termijn doorbreken. Zo zien we in het arrest van het gerechtshof 's-Hertogenbosch en in de uitspraak van de rechtbank Roermond dat in beide gevallen is gekeken naar de achterliggende doelstelling van de wet en de functie die de wet beoogt te vervullen in de samenleving. Het gerechtshof 's-Hertogenbosch komt tot een interessante formulering:

'redelijke toepassing van de wet brengt met zich dat schuldenaren die binnen tien jaar nadat zij een schone lei hebben verkregen opnieuw buiten hun schuld in een uitzichtloze schuldenpositie geraken, opnieuw toegang moeten kunnen krijgen tot de schuldsaneringsregeling'.

In de gevallen waar een tussentijdse beëindiging voorafgegaan is, zien we het element van niet-toerekenbaarheid terug in de *tekortkoming van de nakoming van de verplichtingen* voortvloeiende uit de schuldsanering (rechtbank Haarlem LJN BG6109 & gerechtshof Amsterdam LJN BR0321). In het ene geval is een schuldenaar slachtoffer geworden van huiselijk geweld. Dit was niet op de beëindigingszitting naar voren gekomen. Daarom achtte de rechtbank dat verzoekster door de gewelddadige invloed van haar ex-echtgenoot niet bij machte was om aan de verplichtingen van de schuldsanering te voldoen. In het andere geval is de tekortkoming van de nakoming van de verplichtingen het gevolg van seksueel misbruik en bedreiging door de bewindvoerder. Dit was tevens niet op de beëindigingszitting naar voren gekomen. In deze gevallen wordt art. 288 lid 2 sub d naar analogie toegepast. De laatste uitzonderingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw (het niet toerekenbaar doen of laten ontstaan van nieuwe schulden) wordt toegepast op meerdere niet nagekomen verplichtingen. Ook in deze gevallen wordt de regel teleologisch geïnterpreteerd en wordt dus gekeken naar de achterliggende doelstelling van de wet en de functie die de wet beoogt

te vervullen in de samenleving. De behandeld rechter c.q. raadsheren achten een doorbreking van de 10-jaars termijn in voornoemde gevallen dus gerechtvaardigd.

Tot dusver denk ik dat een schrijnende situatie een situatie is die buiten de schuld van de schuldenaar ontstaan is, oftewel een overmachtssituatie. Het dient een uitzonderlijke en onvoorzienbare situatie te betreffen. De schuldenaar in een dergelijke situatie heeft de macht niet om de situatie ten goede te keren. Daarnaast blijkt uit de behandelde jurisprudentie van deze paragraaf dat er bij de tweede toelating vaak sprake is van gewijzigde omstandigheden ten opzichte van de eerste toelating. De oorzaken van de schulden die ten grondslag liggen aan de eerste toelating zijn wezenlijk anders dan de oorzaken van de schulden die ten grondslag liggen aan de tweede toelating. Tevens moet er een duidelijk verband zijn tussen het ontstaan van de nieuwe schulden en de schrijnende omstandigheden. Indien dit niet het geval is acht de rechterlijke macht een doorbreking niet snel gerechtvaardigd, zo blijkt uit de jurisprudentieanalyse. Ten slotte kijkt een rechter altijd naar de tijd die tussen het einde van de eerste schuldsanering en het tweede toelatingsverzoek zit.

In sommige zaken waar de 10-jaars termijn niet doorbroken is, denk ik dat een andere rechter misschien wel anders had beslist. Het is immers zo dat rechters verschillend over bepaalde onderwerpen denken. Zo hebben we in dit hoofdstuk gezien dat de beredenering van het gerechtshof 's-Hertogenbosch in LJN BU8831 anders is dan de beredenering van de Hoge Raad.

Er dient terughoudend om te worden gegaan met het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen. Dit blijkt uit de rechterlijke interpretatie van art. 288 lid 2 sub d Fw. De 10-jaars termijn is niet vaak doorbroken. Het volgen van de Hoge Raad bevordert de rechtszekerheid en de rechtseenheid. Daarnaast is het zo dat het in beginsel de bedoeling is om uitzonderingen restrictief te interpreteren. Ik kan niet aanbevelen om de 10-jaars termijn helemaal nooit te doorbreken ondanks dat art. 288 lid 2 sub d Fw een imperatieve afwijzingsgrond betreft en met het doorbreken afbreuk wordt gedaan aan de beheersing van het toenemende beroep op de schuldsaneringsregeling en daarmee gepaard gaande toenemende werklust, aldus de Hoge Raad. Aan de andere kant heb zie je de teleologische interpretatie van rechtsnormen en de analogieredenering. Deze laatste twee interpretaties zien op het sociaal-maatschappelijk belang dat de schuldsanering bereikbaar moet blijven voor de schuldenaar die te goeder trouw is en oprecht en actief gepoogd heeft een akkoord met schuldeisers te bereiken om zo hulp te bieden aan de schuldenaar die in een uitzichtloze financiële situatie verkeert. Dit is het oorspronkelijke doel van de schuldsaneringsregeling. Ik ben het dus eens met de A-G Huydecoper dat slechts in zéér beperkte mate de 10-jaars termijn doorbroken zou moeten kunnen worden. Bij gebrek aan een wettelijke bepaling in de WSNP kan dit eigenlijk maar op één manier. Dit is via de redelijkheid en billijkheid, gevolgd door een analogieredenering en een teleologische redenering. Het voordeel hiervan is dat verzoeken om binnen 10 jaar opnieuw tot de regeling toegelaten te worden niet ineens omhoog zouden schieten. Het zou echter nog beter zijn als er een wettelijke bepaling door de wetgever gecreëerd wordt, die het mogelijk maakt om meer maatwerk te leveren met betrekking tot een verzoek om doorbreking van de 10-jaars termijn. Dit bevordert de rechtszekerheid en rechtseenheid veel meer in vergelijking met een toepassing van de redelijkheid en billijkheid. Denk hierbij aan een hardheidsclausule, een extra uitzonderingsgrond in art. 288 lid 2 sub d Fw of aan het aanpassen van de laatste uitzonderingsgrond in art. 288 lid 2 sub d, opdat deze uitzonderingsgrond ook toegepast kan worden in het geval de eerdere schuldsanering is beëindigd met een schone lei. Evaluatie van de WSNP 1998 leidde tot de wetwijziging 2008. Misschien dat een nieuwe evaluatie zou kunnen leiden tot een wetwijziging 2018 waarin ook artikel 288 lid 2 sub d Fw wordt herzien?⁸¹

⁸¹ E. Schruer, *lex dura sed lex; toepassing van artikel 288 lid 2 sub d Fw (tienjaarstermijn) bij 'saneringsgezinde' recidivisten*, WSNP Periodiek 2012, afl. 2, p. 6.

H.4 Visies van de rechterlijke macht en andere beroepsprofessionals

Inleiding

In dit hoofdstuk zijn de visies van de rechterlijke macht en andere beroepsprofessionals omtrent het doorbreken van de 10-jaars termijn van art. 288 lid 2 sub d Fw onderzocht aan de hand van interviews en een vragenlijst. De visies van de beroepsprofessionals uit de rechterlijke macht, schuldhulpverlening en WSNP-bewindvoering zullen in twee paragrafen behandeld worden. In de eerste paragraaf staat de doelstelling centraal van het wel of niet aantonen van een draagvlak voor het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen. Daarnaast staat in diezelfde paragraaf op welke wijze de termijn dan doorbroken zou moeten worden. In de tweede paragraaf staan de omstandigheden centraal die volgens de onderzoeksgroep een doorbreking van de 10-jaars termijn rechtvaardigen. In voornoemde paragrafen zullen de visies van de beroepsgroepen ieder in een afzonderlijke subparagraaf uiteengezet worden.

Verantwoording

Ik vond het belangrijk om veel respons te verzamelen. Anders is het niet mogelijk om aan te tonen of er wel of geen maatschappelijk draagvlak is voor het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen. Daarom heb ik ongeveer 100 organisaties aangeschreven en gebeld met het verzoek om telefonisch of per mail vragen te beantwoorden. Dit is dus eigenlijk een digitaal interview per mail. In verband met schrijf- en leesgemak zal de term interview gebruikt worden. Van de organisaties c.q. beroepsprofessionals hebben er 38 antwoorden geretourneerd. De overige organisaties hebben aangegeven geen medewerking aan mijn onderzoek te verlenen (voornamelijk in verband met drukte op het werk), hebben de vragenlijst nooit geretourneerd na aangegeven te hebben wel medewerking te verlenen of hebben helemaal niet gereageerd op mijn (herhaaldelijk) verzoek(en). Daarnaast is een drietal personen in persoon geïnterviewd. Met een interview kun je namelijk doorvragen en écht op zoek gaan naar de informatie die je nodig hebt. Alle antwoorden gegeven door de verschillende beroepsprofessionals zijn op persoonlijke titel. In het tijdsbestek dat voor het onderzoek staat was het (helaas) niet mogelijk om antwoorden te verwachten die het standpunt van de totale organisatie omvatten. Deze interviews zijn opgenomen in de bijlagen achterin dit onderzoek.

In dit onderzoek is gekozen om de visie van de rechterlijke macht, de schuldhulpverlening, bewindvoerders en de politiek te analyseren, omdat deze organisaties dagelijks met de WSNP te maken hebben. Deze organisaties kunnen ook allen te maken krijgen met de 10-jaars termijn. Schuldhulpverlening informeert over de haalbaarheid van een schuldsaneringsverzoek. Dit betekent dat zij schuldenaren voorbij zien komen die de afgelopen 10 jaar al een keer in de schuldsanering hebben gezeten. Een bewindvoerder wordt echter pas na de toelating tot de schuldsaneringsregeling bij het traject betrokken. Uitzonderingen zijn bewindvoerders die aan schuldhulpverlening doen. Deze bewindvoerders hebben wel met de 10-jaars termijn te maken. Toch is ervoor gekozen om ook bewindvoerders te ondervragen, omdat na mailcontact met een tweetal bewindvoerders en een interview in persoon met een bewindvoerder bleek dat ze de nodige theorie- en

praktijkkennis hebben om een mening over het doorbreken van de 10-jaars termijn te vormen.

Voor de politiek is gekozen omdat de SP Kamervragen heeft gesteld over de 10-jaars termijn van art. 288 lid 2 sub d Fw. Het is namelijk uiterst interessant om te kijken wat de SP en andere politieke partijen van dit onderwerp vinden. De respons vanuit de politiek is zeer minimaal in vergelijking met de andere groepen beroepsprofessionals. Kamerlid M. van Nispen van de SP heeft aangegeven mijn onderzoek te willen inzien. Indien uit het onderzoek blijkt dat er veel beroepsprofessionals graag meer beslissingsvrijheid voor de rechter zien en positief staan tegenover het doorbreken van de 10-jaars termijn in geval van schrijnende omstandigheden, is dit een teken om de WSNP op dit punt te evalueren. Mijn onderzoek zou aanleiding voor een dergelijke evaluatie of een vervolgonderzoek kunnen zijn..

Deze vorm van onderzoek is betrouwbaar en valide. Deze (grote) steekproef onder de respondenten is mijns inziens echter niet zonder meer generaliseerbaar. In dit onderzoek stonden de visies van de beroepsprofessional centraal. Indien ik dit onderzoek nogmaals uit zou voeren met 30 andere respondenten, zou het resultaat anders kunnen zijn dan het huidige resultaat. Dit kan in theorie zo zijn, maar dit verwacht ik niet. Dat komt omdat vooral in de schuldhulpverlening en in de bewindvoering de visies op één lijn liggen. Daarom denk ik niet dat de resultaten heel anders zullen zijn indien andere beroepsprofessionals waren geïnterviewd.

4.1 De visie van beroepsprofessionals omtrent het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen

In deze paragraaf worden de meningen van beroepsprofessionals met betrekking tot het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen uiteengezet aan de hand van de per mail gestelde vragen en interviews in persoon. De visies van de beroepsprofessionals zullen per persoon uiteengezet worden om het zo overzichtelijk mogelijk te weergeven. In ieder een afzonderlijke subparagraaf worden de visies van de raadsheren, rechters, schuldhulpverleners en politieke partijen uiteengezet. Een schuldhulpverlener kan een kredietbank, gemeente of particuliere organisatie zijn. Allen zijn goedgekeurd door de NVVK, de brancheorganisatie voor schuldhulpverlening. De bewindvoerders zijn allen bevoegd om de WSNP uit te voeren volgens Bureau WSNP.

4.1.1 Raadsheren

Gerechtshof Amsterdam

Mevrouw mr. Akkaya van het hof Amsterdam is van mening dat in zeer bijzondere (schrijnende) gevallen de rechtsvormende taak van de rechter met zich kan brengen dat een uitzondering wordt gemaakt en de 10-jaars termijn wordt doorbroken. Een doorbreking van de 10-jaars termijn moet hoge uitzondering zijn. Voorop staat immers dat de wetgever geen doorbreking heeft gewild; anders had hij dat wel geregeld. In ieder geval moet er een element van overmacht in zitten, aldus mevrouw mr. Akkaya van het hof Amsterdam. (Bijlage 13).

Gerechtshof Den Haag

Mevrouw mr. Rijperman, van het hof Den Haag, vindt het begrijpelijk dat in zeer uitzonderlijke gevallen behoefte kan bestaan om de 10-jaars termijn te doorbreken. Ze vindt het ook begrijpelijk van de wetgever om strenge eisen te stellen aan een tweede schuldsaneringsregeling binnen 10 jaar. Ze geeft aan dat er te denken valt aan een algemene hardheidsclausule. Zij wil zich niet loslaten over de persoonlijke wenselijkheid hiervan. Het is namelijk aan de wetgever om te beoordelen of het voordeel, te weten het kunnen toelaten van bijzondere gevallen, opweegt tegen het nadeel van toename van het aantal verzoeken. Daarnaast komt nog dat verschillend kan worden gedacht over wat schrijnend is en zodoende rechtsongelijkheid dreigt. Als alternatief zou een specifieke uitzonderingsgrond (nieuwe tenzij-grond) in art. 288 lid 2 sub d Fw kunnen worden

toegevoegd. Dit voorkomt de rechtsongelijkheid meer dan een algemene hardheidsclausule, maar wat die specifieke grond zou moeten zijn, valt niet goed te bedenken, omdat de bijzondere gevallen zich niet in een regeltje laten definiëren. Ik schaar deze raadsheer niet onder voorstander en niet onder tegenstander omtrent het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijvende gevallen, omdat zij alleen aangeeft het 'begrijpelijk' te vinden dat de behoefte *kan* bestaan (Bijlage 14).

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden

De raadsheer van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden meldt dat zaken waarin de afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw zich voordoet, zelden voorkomen. Wellicht komt dat omdat bekend is dat de Hoge Raad wil dat deze grond in beginsel strikt wordt gehanteerd. Persoonlijk kan deze raadsheer zich voorstellen dat er zeer bijzondere gevallen zijn waarin de imperatieve afwijzingsgrond tot kennelijk onredelijke gevolgen zou leiden. Hij gaat er zelf echter vanuit dat het de bedoeling van de wetgever is geweest dat een schuldenaar slechts één keer in de tien jaar de kans heeft om met het doorlopen van een schuldsaneringsregeling een schone lei te bereiken. Omdat de wet er niet in voorziet dat in schrijvende gevallen een uitzondering wordt gemaakt, lijkt het een kwestie die de rechtsprekende taak van de rechter te buiten gaat. Ondanks deze raadsheer tegen het doorbreken van de 10-jaars termijn is, vindt hij het arrest van het hof Den Bosch (LJN BU8831) wel verdedigbaar, omdat het past bij het oorspronkelijke hoofddoel van de regeling. Over een doorbreking van de 10-jaars termijn in het geval de eerdere schuldsanering tussentijds is beëindigd, zegt de raadsheer het volgende. Er zijn drie uitzonderingsgronden in art. 288 lid 2 sub d Fw. Deze uitzonderingsgronden verwijzen naar de min of meer neutrale beëindigingsgronden van art. 350 lid 3 Fw (sub a,b en d). Alle beëindigingsgronden worden beoordeeld op een beëindigingszitting en daarbij moet met alle omstandigheden rekening worden gehouden. Daarbij wordt ook de mogelijkheid afgewogen om met een verlenging van de regeling (i.p.v. beëindiging) te volstaan. In deze gevallen vindt de raadsheer dat een schuldenaar geen mogelijkheid van "herkansing" binnen de termijn van tien jaar wegens het bestaan van schrijvende omstandigheden zou moeten worden gegeven. Toch vindt hij het seksueel misbruik van de schuldenaar door de bewindvoerder wel schrijvend. Hier ging wel een tussentijdse beëindiging aan vooraf. Een algemene hardheidsclausule lijkt aantrekkelijk, maar kan problemen opleveren op het punt van rechtszekerheid (Bijlage 15).

Gerechtshof 's-Hertogenbosch

In de onderhavige tekst zal de visie van de heer mr. L. Pellis, raadsheer bij het gerechtshof 's-Hertogenbosch, uiteen worden gezet. Deze persoon is in persoon geïnterviewd.

De heer mr. Pellis vindt maatwerk belangrijk en daarom is hij in beginsel voorstander van het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijvende gevallen. In de huidige situatie moet echter vastgehouden worden aan de beperkte uitzonderingen van art. 288 lid 2 sub d Fw, totdat de wet op dit punt gewijzigd wordt, omdat de Hoge Raad heeft bepaald dat het niet de bedoeling van de wetgever is geweest om de 10-jaars termijn te doorbreken in andere dan bij de wet aangewezen gevallen, aldus de heer mr. Pellis. Het is namelijk zo dat de vastgestelde normen gevolgd moeten worden, ook al is hij het hier persoonlijk niet mee eens, anders ontstaat rechtsongelijkheid. De heer mr. Pellis geeft aan dat hij het probleem (te weinig beslissingsvrijheid omtrent de 10-jaars termijn) niet per geval kan gaan oplossen. Hij wil het goede moment kiezen om 'zijn nek uit te steken' en tegen de Hoge Raad in te gaan. Hierbij neemt hij in ogenschouw dat de Hoge Raad zich recent over deze problematiek heeft uitgelaten. Het is dus beter om een aantal jaren te wachten. Dan is ook de samenstelling en de visie van de Hoge Raad misschien gewijzigd. Een hardheidsclausule is in dit kader de beste oplossing, aldus de heer mr. Pellis. Deze hardheidsclausule dient een open norm te zijn die ingevuld kan worden door de rechtspraak. De heer Pellis geeft aan te moeten denken aan zo iets als: *een redelijke uitleg met het oog op het doel van de wet brengt met zich mee dat..* In beginsel vindt hij 10 jaar wachttijd te lang, maar een verkorting acht hij niet noodzakelijk indien er een hardheidsclausule komt teneinde meer maatwerk omtrent de

10-jaars termijn te kunnen leveren. Met deze oplossing zal ook geen echte rechtsongelijkheid ontstaan, aldus de heer mr. Pellis. Je houdt je immers aan een artikel in een wet, aan een kader (hardheidsclausule). Dit kader is breed en dient ingevuld te worden door maatwerk. Maar als rechter beargumenteer je netjes waarom je iets toepast in dat specifieke geval. In een ander, vergelijkbaar geval kan je simpelweg tot een andere uitspraak komen, want geen geval is daadwerkelijk hetzelfde. Rechtsongelijkheid ontstaat als je exact hetzelfde geval anders behandelt, aldus de heer mr. Pellis. Dit gebeurt niet snel en al helemaal niet als je bedenkt dat aan zo'n hardheidsclausule richtlijnen door de Hoge Raad verbonden kunnen worden (waar je je als hof overigens niet aan hoeft te houden), zodat verschillende rechters weten waar ze op kunnen letten. Tenslotte verwacht de heer mr. Pellis dat de toestroom WSNP niet veel zal toenemen. Veruit de meeste mensen pakken de schone lei met beide handen aan en gaan een schuldenvrije toekomst tegemoet. Het argument dat de toestroom WSNP zal toenemen is niets meer dan een bezuinigingsargument vanuit de politiek, aldus de heer mr. Pellis (Bijlage 16).

4.1.2 *Rechters*

Rechtbank Noord-Holland

Mr. Smit-Schoon is tegen het doorbreken van de 10-jaars termijn en al helemaal niet na verlening van een schone lei. Daarom heeft zij verder geen mening over wat een schrijnende situatie is en over de mogelijkheden om art. 288 lid 2 sub d Fw te versoepelen. Een schuldenaar krijgt met de WSNP een geweldige kans. Wanneer men die kans niet volledig grijpt, is het jammer. Er is vooraf voldoende info over de consequenties van het niet volledig pakken van deze kans, aldus mr. Smit-Schoon (Bijlage 17).

Rechtbank Amsterdam

Mr. Geradts van de rechtbank Amsterdam is kort en duidelijk over het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen. Deze rechter is tegen het doorbreken van de 10-jaars termijn. De wetgever heeft een afweging gemaakt in welke gevallen wel en niet doorbroken kan worden. De rechter dient de wet toe te passen en dus geen nieuwe gevallen daaraan toe te voegen (Bijlage 18).

Rechtbank Den Haag

Ook deze rechter is geen voorstander van het doorbreken van de 10-jaars termijn. Het niet kunnen definiëren van een schrijnend geval leidt tot rechtsongelijkheid door de persoonlijke invulling die de rechter aan het begrip gaat geven, aldus mr. Don. Daarnaast zou het doorbreken van de 10-jaars termijn tot een onwenselijk toename leiden van aanvragen WSNP. Een verkorting van de 10-jaars termijn wordt ook als geen goed idee beschouwd. Zo beloon je mensen die steeds opnieuw schulden maken ten koste van de schuldeisers. De WSNP is in beginsel een eenmalige kans om schoon schip te maken. De meeste mensen die een schone lei verkrijgen, raken ook niet binnen tien jaar in de problemen. Na een tussentijdse beëindiging is dit veel vaker het geval. Je kunt het schuldeisers niet aandoen om mensen die hun kans niet hebben gegrepen na 5 of 7 jaar opnieuw die kans te bieden. De 10-jaars termijn dient ook als motivatie voor de mensen om zich aan de verplichtingen voortvloeiende uit de schuldsanering te houden. Bij een verzoek tot tussentijdse beëindiging wordt al rekening gehouden met schrijnende gevallen. Er wordt namelijk gekeken naar de al dan niet toerekenbaarheid van de tekortkoming in de nakoming van de schuldsaneringsregeling. Ten slotte deelt mr. Don mee dat hij de 10-jaars termijn niet als knellend ervaart. De mogelijkheid van verlenging van de looptermijn van de regeling, geeft voldoende ruimte om schrijnende gevallen nog een kans te bieden. (Bijlage 19)

Rechtbank Zeeland-West-Brabant (1)(locatie Breda)

Mr. Hopmans geeft ten eerste aan zich te kunnen vinden in de afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw, omdat deze bijdraagt aan het uitsluiten van zogenoemde 'draaideur sanieten'. Daarnaast zegt hij geen taak voor de rechter te zien inzake het doorbreken van de 10-jaars termijn, omdat de Hoge Raad in zijn jurisprudentie nadrukkelijk heeft bepaald dat hier geen

wettelijke grond voor is. Indien er een algemene hardheidsclausule zou komen, kan de rechter meer maatwerk leveren. Dit brengt echter het gevaar van rechtsongelijkheid met zich mee. Deze rechter voelt daarom niet veel voor een hardheidsclausule, maar meer voor een regeling van de wetgever waarin schrijnende gevallen nader worden gedefinieerd (Bijlage 20).

Rechtbank Gelderland

Strenge afwijzingsgronden dragen bij aan de maatschappelijke acceptatie van de wettelijke schuldsaneringsregeling. In sommige gevallen pakt de bepaling echter draconisch uit, vooral wanneer de schuldenaar werkelijk niets te verwijten valt, aldus mr. Lucassen. De Hoge Raad heeft zich duidelijk negatief uitgelaten over het doorbreken van de 10-jaars termijn in gevallen niet in de wet genoemd. De rechter kan toch een zogeheten genadeoordeel geven, wetend dat het eigenlijk niet kan. De rechter dient van die mogelijkheid zeer spaarzaam gebruik te maken, maar de mogelijkheid bestaat wel, aldus mr. Lucassen. Persoonlijk zou deze rechter het fijn vinden om meer ruimte te krijgen om de 10-jaars termijn te doorbreken door middel van een wetswijziging in de vorm van een hardheidsclausule of specifieke uitzonderingsgrond in art. 288 lid 2 sub d Fw. Deze rechter is voor een ruim criterium dat de rechter veel armslag geeft. Daarnaast vindt hij het ook een goed idee om de 10-jaars termijn te verkorten naar bijvoorbeeld 7 jaar (Bijlage 21).

Rechtbank Zeeland-West-Brabant (2) (locatie Bergen op Zoom)

Mr. Raaijmakers-Rotier is voor het doorbreken van de 10-jaars termijn in bepaalde schrijnende gevallen. Te denken valt hier aan niet-toerekenbare nieuwe schulden, te vergelijken met de laatste uitzonderingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw. Deze rechter maakt een duidelijk onderscheid tussen het doorbreken van de 10-jaars termijn na verlening van een schone lei en het doorbreken van de 10-jaars termijn na een tussentijdse beëindiging. Waar deze rechter voor het doorbreken is van de 10-jaars termijn na verlening van een schone lei, is deze rechter tegen het doorbreken van de 10-jaars termijn na een tussentijdse beëindiging. Daarnaast is deze rechter tegen het verkorten van de 10-jaars termijn. In een algemene hardheidsclausule ziet deze rechter meer heil. Je zou deze hardheidsclausule in de vorm van art. 6:248 lid 2 BW (redelijkheid en billijkheid) kunnen gieten. Ze heeft hier wel een opmerking bij. Ze heeft de vrees dat de neiging bestaat om na verloop van tijd, steeds soepeler te worden (Bijlage 22).

Rechtbank Zeeland-West-Brabant (3) (Locatie Breda)

Deze rechter, mr. van Gessel, heeft het liefst de ruimte om in schrijnende gevallen af te kunnen wijken van de huidige regelgeving. Deze ruimte is er momenteel echter niet en daarom geeft hij aan eigenlijk niet in deze keuze van de wetgever te kunnen treden. Zoals uit de eerste volzin al blijkt, geeft hij toch zijn persoonlijke mening. Deze rechter is dus persoonlijk voor het doorbreken van de 10-jaars termijn. Hij zou graag meer beslissingsvrijheid hebben op dit punt. Met de huidige regelgeving in ogenschouw genomen, zou hij de 10-jaars termijn niet doorbreken, omdat een wettelijke grondslag ontbreekt. Hij ziet dus graag een wetswijziging bijvoorbeeld in de vorm van een hardheidsclausule, omdat je dan maatwerk kan leveren. Dat dit maatwerk door rechters verschillend wordt ingevuld, neem je dan maar voor lief, aldus mr. van Gessel. Deze rechter geeft ook aan dat de uitspraken waarin de 10-jaars termijn doorbroken is na verlening van een schone lei (LJN BU8831 & LJN BV2264) interessant en maatschappelijk verdedigbaar zijn, maar wel contra legem (in strijd met de wet) (Bijlage 23).

4.1.3 Schuldhulpverleners

Kredietbank West-Brabant

De heer R. Jansen van de kredietbank West-Brabant vindt de imperatieve afwijzingsgronden in het algemeen te beperkt. Zo ook de afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw. Tien jaar vindt hij te lang. Een rechter zou makkelijk meer bevoegdheid moeten hebben om uitzonderingen te maken. Daarom is hij van mening dat een doorbreking van de 10-jaars

termijn in schrijnende gevallen mogelijk zou moeten zijn. Het feit dat je in de WSNP komt wil niet zeggen dat je de vaardigheden hebt om geen schulden meer te maken na een schone lei. Ook in het geval een eerdere WSNP tussentijds is beëindigd, vindt hij dat de termijn doorbroken moet kunnen worden als de schuldenaar door ziekte of stoornis zijn verplichting niet kan nakomen, zeker als blijkt dat er niets aan begeleiding is gedaan. Deze respondent is daarom ook voor een algemene hardheidsclausule die de rechter meer discretionaire bevoegdheid geeft. Hij vraagt zich af of het verminderen van de werkdruk door de discretionaire bevoegdheid van de rechter weg te nemen, juist is in het kader van de spelende problematiek (groeierende schuldenproblematiek). Een verkorting van de 10-jaars termijn ziet R. Jansen niet zitten, want dan zou men minder naar de omstandigheden van het geval kijken. (Bijlage 1)

Kredietbank Limburg

Mevrouw van Sambeek en de heer Spietz van de kredietbank Limburg vinden de 10-jaars termijn redelijk. Ze hebben wel moeite met het imperatieve karakter. Alle feiten en omstandigheden zouden gewogen moeten worden, zo ook bij een herhaald verzoek tot toepassing van de schuldsaneringsregeling. De kredietbank Limburg ziet daarom graag een hardheidsclausule omdat hier alle feiten en omstandigheden mee gewogen kunnen worden en zodoende maatwerk geleverd kan worden. (Bijlage 2)

Kredietbank Rotterdam

Mevrouw Bravenboer van de kredietbank Rotterdam geeft aan dat Rotterdam in haar beleidsregels heeft opgenomen dat bij afronding van een succesvol traject (minnelijk of wettelijk) de burger voor een periode voor 5 jaar wordt uitgesloten voor een schuldbemiddeling, echter; dit is slechts anders als de schuldenaar door wie deze nieuwe schulden zijn ontstaan is veranderd of als er sprake is van zwaarwegende redenen waarom een nieuwe schuldbemiddeling is geïndiceerd. Zij vraagt zich af of een wetswijziging in de vorm van bijvoorbeeld een hardheidsclausule noodzakelijk is. De 10-jaars termijn is immers een aantal keren doorbroken zonder dergelijke hardheidsclausule (Bijlage 3).

Kredietbank Nederland

Naar de mening van de heer Oldenbroek van de kredietbank Nederland moet uiterst terughoudend omgegaan worden met WSNP verzoeken die na het verstrekken van een schone lei gedaan worden. Alleen in bijzondere gevallen zal opnieuw toelating tot de WSNP mogelijk moeten zijn. Hij geeft zelfs aan voor verandering te zijn van de imperatieve afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw in een facultatieve afwijzingsgrond, zodat de rechter kan toetsen op alle omstandigheden van het geval. Daarnaast is hij voor verkorting van de 10-jaars termijn en suggereert zelfs om deze termijn in zijn geheel te laten vervallen. Hij acht deze termijn onnodig indien de rechter voldoende toetsingsmogelijkheden krijgt aan de hand van een algemene hardheidsclausule of het veranderen van art. 288 lid 2 sub d Fw in een facultatieve afwijzingsgrond. In dit geval zou het minnelijk traject wel versterkt moeten worden, aldus de heer Oldenbroek (Bijlage 12).

Schuldhelpverlening gemeente Tilburg

De heer Strijbos vindt dat de rechter omstandigheden zou moeten kunnen toetsen omtrent een herhaald verzoek tot toelating in het geval de eerdere schuldsanering is geëindigd met een schone lei. Daarbij moet worden vastgesteld dat schuldenaar buiten elke verwijtbaarheid opnieuw in de problemen is geraakt.

Het merendeel van de tussentijdse beëindigingen vindt plaats vanwege verwijtbaar en toerekenbaar gedrag van de schuldenaar en bezorgt schuldeisers achteraf dus nodeloos oponthoud bij incasso van hun vorderingen. Om het maatschappelijk draagvlak voor de WSNP te behouden, is het daarom essentieel dat door de rechter wordt onderzocht of herkansing binnen de 10-jaars termijn gepast is. De heer Strijbos vindt het een prima idee om het materiële toepassingsgebied van de uitzonderingsgronden in art. 288 lid 2 sub d Fw te verbreden opdat deze uitzonderingen ook toegepast kunnen worden na een reguliere

beëindiging van de schuldsanering met een schone lei. Van een hardheidsclausule is hij echter geen voorstander, omdat dit wel erg breed te interpreteren valt. Dit zal de weg openen voor een ongebreidelde toestroom van herhaalverzoeken die allemaal getoetst moeten worden. Het alternatief van een specifieke extra uitzonderingsgrond in art. 288 lid 2 sub d heeft dan ook zijn voorkeur. Een verkorting van de 10-jaars termijn lijkt Strijbos niet nodig vanwege het te behouden maatschappelijk draagvlak. (Bijlage 4).

RSDKRH Schuldhulp

Volgens mevrouw Willems is het doel dat alleen schuldenaren die klaar zijn voor een schuldregeling en zich aan alle regels van de WSNP kunnen houden, worden toegelaten tot de WSNP. Anders gezegd: het voorkomen van recidivisten in de WSNP. Zij omschrijft recidive als volgt: het (minimaal) twee keer in een problematische schuldsituatie terecht komen *om dezelfde oorzaken*. Bij RSDKRH schuldhulp wordt altijd gekeken naar de oorzaken van de schulden van schuldenaar. Dus iemand die met overbestedingsschulden komt en na een geslaagde regeling bij hen terugkomt met een inkomensterugval, zal door de organisatie geholpen worden. Mevrouw Willems is van mening dat in het wettelijk traject meer moet worden gekeken naar de omstandigheden van de schuldenaar. Indien er sprake is van *gewijzigde* omstandigheden is zij zeker voor het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen. Ten slotte geeft zij aan dat het beter zou zijn om te kijken naar de omstandigheden van het geval in plaats van de 10-jaars termijn te verkorten. Daarom vindt zij een algemene hardheidsclausule een goede oplossing. (Bijlage 7)

Schuldhulpverlening gemeente Deventer

De heer Krukkeland vindt de 10-jaars termijn een te hard gegeven. Nuance kan oplossing bieden. Bijvoorbeeld in de vorm van een uitputtend beschreven uitzonderingsgrond. Dit is beter voor de rechtsgelijkheid dan een hardheidsclausule. Hij is dus voor het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen. Het beste wettelijke instrument om dit te bereiken is dus via een uitputtend beschreven specifieke nieuwe uitzonderingsgrond in art. 288 lid 2 sub d Fw. (Bijlage 8)

Mevrouw Zwaga

Er is noodzaak voor het opnemen van imperatieve afwijzingsgronden in de wetgeving om rechtsongelijkheid zoveel mogelijk te beperken. De afwijzingsgronden waarborgen de kwaliteit van de schuldsaneringsregeling door schuldenaren af te wijzen waarvan verwacht wordt dat zij onvoldoende de verplichtingen kunnen nakomen. Om te voorkomen dat een wettelijke oplossing niet op een eenduidige wijze wordt toegepast, zoals dat wel bij de hardheidsclausule van art. 288 lid 3 Fw gebeurt, heeft een extra specifieke uitzonderingsgrond in art. 288 lid 2 sub d Fw haar voorkeur in vergelijking met een algemene hardheidsclausule. Een ieder dient op dezelfde wijze behandeld te worden in een soortgelijke situatie. (Bijlage 9)

Maatschappelijk Dienstverlening Flevoland

Mevrouw Nijenhuis is van mening dat duidelijk omschreven dient te worden, wat onder 'schrijnende gevallen' wordt verstaan. In dat geval vindt zij dat de 10-jaars termijn doorbroken zou mogen worden. Ze zou het prima vinden als het materiële toepassingsgebied van de uitzonderingsgronden van art. 288 lid 2 sub d Fw worden verbreed opdat deze uitzonderingen ook toegepast kunnen worden na een beëindiging van de schuldsanering met schone lei. Ook een hardheidsclausule vindt zij een plausibele oplossing. Over de 10-jaars termijn an sich, zegt zij dat het wel een afschrikwekkende termijn is. Om te zorgen dat een persoon niet voor een tweede maal binnen tien jaar in de schuldsanering terechtkomt, is nazorg belangrijk. (Bijlage 6)

Schuldhulpverlening gemeente Zwolle

De heer Pitstra heeft in de praktijk een aantal keren te maken gehad met gevallen die hij schrijnend vond en niet werden toegelaten tot de WSNP. Daarom vindt hij de afwijzingsgrond

van art. 288 lid 2 sub d Fw te stellig. Voor schrijvende gevallen zou de mogelijkheid makkelijker moeten worden om binnen de 10-jaars termijn opnieuw een beroep te mogen doen op de WSNP. Hier dient naar zijn idee wel terughoudend naar te moeten worden gekeken. Het moet natuurlijk niet zo zijn dat er een groep 'draaideur sanieten' gaat ontstaan. Een doorbreking van de 10-jaars termijn in schrijvende gevallen zou volgens de heer Pitstra ook moeten kunnen indien de eerdere schuldsanering tussentijds is beëindigd. Vooral voor de mensen met een ziekte/stoornis zou het 'makkelijker' moeten zijn om een nieuwe aanvraag te kunnen doen. Uiteraard met waarborgen voor de toekomst. Daarnaast is hij een voorstander van het verbreden van het materiële toepassingsgebied van de uitzonderingsgronden van art. 288 lid 2 sub d Fw opdat deze uitzonderingen ook toegepast kunnen worden na een beëindiging van de schuldsanering met een schone lei, een voorstander van het verkorten van de 10-jaars termijn en vindt hij een hardheidsclausule een uitstekende oplossing. Meer maatwerk vindt hij wenselijk. (Bijlage 10)

NVVK Brancheorganisatie schuldhulpverlening

Alle afwijzingsgronden mogen van mevrouw Stoffels van de NVVK vrijwel ongewijzigd gehandhaafd blijven, maar wel mag de termijn van 10 jaar minder lang. Een standaardverkortung naar bijvoorbeeld 7 of zelfs 5 jaar is een te overwegen idee. Ze is geen voorstander van een hardheidsclausule omdat dit veel kost in alle opzichten bij alle partijen. Ze is dus in beginsel tegen het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijvende gevallen, omdat iedereen zichzelf schrijvend vindt. Wat zij wel hooguit te overwegen vindt is om een aantal exact omschreven en niet/weinig discutabele situaties op papier te zetten. In deze uitputtend beschreven situaties kan de 10-jaars termijn doorbroken worden indien de eerdere schuldsanering is geëindigd met een schone lei. (Bijlage 11)

Kredietbank Nijmegen

Deze kredietbank is de eerste schuldhulpverlener die in principe tegen het doorbreken van de 10-jaars termijn is. Ten eerste geeft mevrouw Poel aan dat de imperatieve afwijzingsgronden duidelijkheid geven omdat er niet aan valt te tornen. Ik gebruikte het woord in principe in de eerste volzin omdat mevrouw Poel aangeeft dat in de gevallen dat een schuldenaar nog geen schone lei heeft gehad (dus meestal bij een tussentijdse beëindiging van de eerste schuldsaneringsregeling) en de schuldenaar aantoonbaar een aantal jaren laat zien dat hij nu wel aan de verplichtingen kan voldoen, de 10-jaars termijn soms lang gevonden wordt. Een doorbreking van de 10-jaars termijn in het geval de eerste schuldsaneringsregeling met een schone lei is geëindigd, vindt zij niet op zijn plaats omdat de schuldenaar reeds een kans heeft gehad. Daarom is zij ook tegen een hardheidsclausule, wat volgens haar nog meer willekeur in de hand zou nemen terwijl nu al grote verschillen tussen rechters en rechtbanken bestaan. (Bijlage 5).

4.1.4 Bewindvoerders

Turnaround advocaten

Er heeft een interview in persoon plaatsgevonden met mevrouw M. van der Plas. Zij heeft tien jaar als faillissementsmedewerkster en bewindvoester bij een groot multidisciplinair kantoor gewerkt en werkt nu langer dan twee jaar bij Turnaround advocaten. Mevrouw van der Plas is in beginsel tegen het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijvende gevallen. Er dient volgens haar erg streng met recidivisten om te worden gegaan. Zij vindt iets ook niet snel niet-toerekenbaar. Een schuldenaar heeft vaak toch altijd wel zelf iets nagelaten, al is het maar een detail, waardoor zij een schuldenaar toch toerekenbaar acht. Toch geeft zij aan dat de 10-jaars termijn wel voor problemen zorgt. Als voorbeeld vertelt zij dat in rechterlijke uitspraken waarbij het gaat om een tussentijdse beëindiging, de regeling in het vonnis alleen wordt beëindigd op grond van het laten ontstaan van nieuwe schulden terwijl er sprake was van meerdere beëindigingsgronden. Op deze manier kan de schuldenaar opnieuw binnen 10 jaar toegelaten worden, omdat de laatste uitzonderingsgrond van art. 288 lid 2 sub d toegepast kan worden. Deze uitzondering zou niet toegepast kunnen worden in het geval de regeling is beëindigd op grond van een andere beëindigingsgrond. Deze 'omweg' acht zij

zeer onwenselijk, misschien gebeurt dit wel omdat rechters meer beslissingsvrijheid willen, aldus mevrouw van der Plas. Zelf is zij geen voorstander van meer beslissingsvrijheid voor de rechter. De ene rechter gaat hier anders mee om als de andere rechter en dit acht zij niet wenselijk (Bijlage 37).

VDT advocaten & mediators

Er heeft tevens een interview in persoon plaatsgevonden met mevrouw Caron, bewindvoester bij VDT advocaten. In tegenstelling tot de andere bewindvoester waarmee een interview in persoon heeft plaatsgevonden, is deze bewindvoester vóór het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen. Maatwerk staat bovenaan, aldus mevrouw Caron. Het is belangrijk dat uitzonderlijke situaties geholpen worden indien dit nodig is. Om de 10-jaars termijn niet in strijd met de wet te doorbreken, ziet zij het liefst een hardheidsclausule. Over het risico van rechtsongelijkheid, wat vaak als tegenargument wordt genoemd, zegt zij dat een hardheidsclausule de rechtsongelijkheid minimaal zal vergroten, omdat er al sprake is van veel rechtsongelijkheid tussen de rechtbanken onderling. Volgens mevrouw Caron (en de monitor WSNP bevestigt dit jaarlijks) heeft de ene rechtbank een veel strenger beleid dan een andere rechtbank. Zij vindt wel dat zeer terughoudend met het doorbreken van de 10-jaars termijn dient te worden omgegaan, maar meer maatwerk vindt zij dus wenselijk. Wanneer een schuldenaar met bijzondere omstandigheden een herhaald verzoek tot toelating doet, is het maatschappelijk wenselijk om deze personen snel te helpen. Indien geen uitzondering op de wachttermijn van 10 jaar wordt gemaakt, krijgt de schuldenaar hogere schulden omdat deze ieder jaar hoger worden. Indien een schuldenaar snel wordt geholpen, leidt dit tot lagere (maatschappelijke) kosten (Bijlage 38).

Bewindvoering WSNP

Mevrouw van Hilten en de heer Stolte vinden dat de 10-jaars termijn zoals die nu in de wet staat, gehandhaafd moet blijven. Anders is er mogelijk kans op rechtsongelijkheid. Daarnaast dient ook rekening gehouden te worden met de maatschappelijke acceptatie. Als het gevoel in de maatschappij gaat heersen "dat je wel heel makkelijk" in de WSNP kunt komen, zal het draagvlak in de samenleving voor de regeling afnemen. Daarom vinden deze bewindvoerders een verkorting van de 10-jaars termijn geen optie. Door de termijn te verkorten zal de indruk in de samenleving bestaan dat mensen maar schulden kunnen blijven maken. Ook van een hardheidsclausule zijn zij geen voorstander, want de regeling is gebaat bij duidelijkheid. Een hardheidsclausule brengt de regeling weer terug naar een vergelijkbare situatie als voor de wetwijziging van 2008. (Bijlage 24).

Bewindvoerderskantoor van den Berg

Voor 1 januari 2008 werd e.e.a. heel verschillend beoordeeld en was een hernieuwde toelating meer het resultaat van de willekeur van de behandelende rechter dan van eenduidig beleid. Er is in ons land voldoende hulpverlening, bijzondere bijstand en fondsen om schrijnende gevallen te ondersteunen. Met het recht op de beslagvrije voet kan de financiële situatie in evenwicht gehouden worden tot de 10-jaars termijn voorbij is. Het doorbreken van de 10-jaars termijn in de gevallen in de genoemde jurisprudentie is in strijd met de wet. Alleen op vooraf aangegeven uitzonderingen kan iedereen een beroep doen. Het doorbreken van de 10-jaars termijn in andere gevallen, niet bij wet voorzien, is in theorie niet mogelijk en hier zal de rechtbank zich in het kader van de rechtsongelijkheid ook aan moeten houden, aldus mevrouw van den Berg (Bijlage 35).

Groenewegen advocaten en notarissen

De heer van Geenhuizen vindt de 10-jaars termijn bijdragen aan het succes van lopende regelingen. Ook deze persoon doelt op het eerder genoemde afschrikkingseffect dat de 10-jaars termijn heeft, zodat schuldenaren hun uiterste best doen. Het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen zet volgens hem de deur open om van art. 288 lid 2 sub d Fw een facultatieve afwijzingsgrond te maken (Bijlage 36).

Verkerk & Vos bewindvoering

Een schone lei wordt verleend wegens het voldoen aan de verplichtingen, waarmee saneringsgezindheid is aangetoond, aldus de heer Verkerk. Als dan binnen tien jaar een ex-saniet opnieuw om toelating verzoekt terwijl de nieuwe schulden buiten zijn schuld zijn ontstaan, kan de heer Verkerk zich voorstellen dat de rechter in schrijnende gevallen, na een zorgvuldige afweging, (ex-)sanieten weer toelaat. Inspanningsverplichtingen vindt de heer Verkerk zwaarwegend, want dit zegt iets over de saneringsgezindheid. Het doorbreken van de 10-jaars termijn voor een ex-TBE-er (schuldenaar waarvan de schuldsaneringsregeling tussentijds is beëindigd) zal vaak leiden tot een volgende moeizame schuldsanering met een grote kans op wederom een tussentijdse beëindiging. Hier dient men terughoudend mee om te gaan. Ondanks dat de heer Verkerk geen problemen heeft met een doorbreking van de 10-jaars termijn in echte schrijnende gevallen in het geval de eerdere schuldsanering is beëindigd met een schone lei, is hij geen voorstander van een hardheidsclausule, een uitputtend beschreven nieuwe uitzonderingsgrond of een verkorting van de 10-jaars termijn (Bijlage 25).

Bureau Antsje Zwart

Bewindvoerster A. Zwart vindt de termijn van tien jaar in principe een duidelijke en goede termijn. Deze hoeft niet gewijzigd te worden. Ze is wel voor een eerdere toelating als sprake is van een bijzondere situatie. Oftewel ze is een voorstander van het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen. In dit verband zou een hardheidsclausule in de wet opgenomen kunnen worden, aldus mevrouw Zwart. Er zijn namelijk veel bijzondere situaties en die behoeven een open blik. Ook is zij een voorstander van het verbreden van het materiële toepassingsgebied van de uitzonderingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw opdat deze uitzonderingen ook toegepast kunnen worden na een beëindiging met een schone lei (Bijlage 26).

Okkerse & Schop advocaten

Sommige omstandigheden zijn zo schrijnend dat hier een uitzondering voor gemaakt moet worden, aldus de heer Menting. De heer Menting acht het verbreden van het materiële toepassingsgebied van de uitzonderingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw opdat deze uitzonderingen ook toegepast kunnen worden na een beëindiging met een schone lei niet onredelijk. Ook vindt hij een verkorting van de wachtermijn naar 7 jaar redelijk. In dit kader oppert hij het interessante idee dat een termijn van 7 jaar kan worden ingesteld bij beëindiging van de schuldsanering met een schone lei. En een termijn van 10 jaar wachttijd wordt behouden in het geval van een tussentijdse beëindiging. Dit lijkt hem nog redelijker dan simpelweg een verkorting van de 10-jaars termijn. Tenslotte is hij voorstander van een algemene hardheidsclausule om de knellende werking van art. 288 lid 2 sub d Fw te verminderen. Nadeel hiervan is dat deze clausule voornamelijk ingevuld zal worden door de rechtspraak en dus aan verandering onderhevig is (Bijlage 27).

Volders en de Haan bewindvoering

Als gegronde reden bestaat om nogmaals toegelaten te worden, vindt de heer de Haan dat men deze kans moet krijgen. Het kan immers zo zijn dat iemand buiten zijn/haar schuld opnieuw in de financiële problemen komt. Het is dan maatschappelijk wenselijk dat opnieuw toekomst voor een schone lei wordt geboden. Daarom is deze respondent voor een verkorting van de 10-jaars termijn naar 7 jaar. Daarnaast is hij voorstander van een specifieke (uitputtende) extra uitzonderingsgrond in art. 288 lid 2 sub d Fw (Bijlage 28).

OMG WSNP

Mevrouw Gevaert vindt de 10-jaars termijn een goed uitgangspunt en bovendien nog eens een extra motivatie voor de schuldenaar om zich tot het uiterste in te spannen om het traject met succes te doorlopen en/of zijn schuldeisers tegemoet te komen. Toch zou de wet een rechter meer vrijheid moeten bieden omtrent dit onderwerp. Het zou volgens haar mogelijk moeten zijn om de omstandigheden van het geval te beoordelen op het moment van het

toelatingsverzoek. Daarom zou het wenselijk zijn als de rechter meer beslissingsvrijheid krijgt. Een praktische oplossing zou daarom een algemene hardheidsclausule zijn. Daarentegen heeft het verkorten van de 10-jaars termijn niet de voorkeur van mevrouw Gevaert, want het gros van de schuldenaren is in een uitzichtloze schulden situatie beland vanwege een verkeerde instelling. Een optie zoals voornoemd zou dat gedrag alleen maar in de hand werken (Bijlage 29).

Boutoveres advocatuur

Volgens mevrouw Sietzema ligt de kwestie van het doorbreken van de 10-jaars termijn aan de omstandigheden per geval. In principe is de schone lei een proces, welke voldoende moet zijn om het niet opnieuw zover te laten komen. Er zijn echter omstandigheden, tragische gevallen, waarbij de mogelijkheid moet bestaan dat schuldenaren eerder een (hernieuwd) beroep kunnen doen op de WSNP. In een verkorting van de 10-jaars termijn ziet mevrouw Sietzema niks. Dit leidt alleen tot schuldenaren die makkelijker omgaan met de verplichtingen. In principe mogen volgens haar duidelijke richtlijnen blijven bestaan waaruit blijkt of iemand binnen de 10 jaar wederom een beroep kan doen op de WSNP. Daarom heeft een specifieke (uitputtende) uitzonderingsgrond de voorkeur boven een algemene hardheidsclausule (Bijlage 30).

OMVR WSNP

Mevrouw Dokter is van mening dat in de gevallen van art. 288 lid 2, met name sub c en d, het van belang is om de omstandigheden van het geval te laten meewegen. Dit kan niet met de huidige afwijzingsgronden en daarom vindt zij dat deze niet imperatief dienen te zijn. Wanneer blijkt dat een schuldenaar zelf geen enkel verwijt valt te maken van het opnieuw ontstaan van schulden moet iemand opnieuw een kans worden gegeven voor de WSNP. Zij vraagt zich af waarom de mogelijkheid bestaat op doorbreking van de 10-jaars termijn voor een schuldenaar waarvan de WSNP tussentijds is beëindigd indien de nieuwe schulden niet toerekenbaar zijn en waarom deze mogelijkheid niet bestaat indien de eerste schuldsanering is geëindigd met een schone lei. Een schuldenaar die een schone lei krijgt toegekend, kan ook weer buiten zijn of haar schuld om in een situatie terecht komen waarin nieuwe schulden zijn ontstaan. Om voornoemde redenen is deze respondent dus voor meer ruimte voor maatwerk in de schuldsaneringsregeling. Daarom vindt zij ook dat de imperatieve afwijzingsgronden facultatief zouden moeten zijn. Op een hardheidsclausule of specifieke uitzonderingsgrond in art. 288 lid 2 sub d heeft zij daarom ook niks op tegen. Wel vindt zij het van belang dat de 10-jaars termijn van toepassing blijft, zodat het voor de maatschappij duidelijk is dat je niet makkelijk opnieuw weer in een WSNP terecht kan komen (Bijlage 31).

Bewindvoerderskantoor Venlo

Mevrouw Janssen van bewindvoerderskantoor Venlo vindt dat de WSNP in beginsel een eenmalig traject zou moeten zijn. Daarom is zij zeker geen voorstander van het verkorten van de 10-jaars termijn. Zij zegt geen voorstander te zijn van het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen wanneer de eerdere schuldsanering tussentijds is beëindigd. 'Schrijnende gevallen' zouden wel een uitzondering kunnen zijn indien de eerste schuldsanering is beëindigd met een schone lei. Een verbreding van het materiële toepassingsgebied van de uitzonderingsgronden van art. 288 lid 2 sub d Fw opdat deze ook toegepast kunnen worden na een beëindiging met een schone lei vindt zij dan ook een goed idee, omdat er dan de mogelijkheid bestaat om de 10-jaars termijn te doorbreken indien de eerdere schuldsanering is beëindigd met een schone lei. Zij is tevens een voorstander van een hardheidsclausule. Hier loert wel het risico van rechtsongelijkheid (Bijlage 32).

CAV Bewind

Er mag flexibeler met het doorbreken van de 10-jaars termijn worden omgegaan, aldus de heer Nieuwenhuis. De afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw is te rigide nou de rechter geen mogelijkheid heeft om 'zelf' te beslissen. Of de rechter moet een mogelijkheid krijgen

om zelf te beslissen (hardheidsclausule) óf de termijn moet verkort worden naar bijvoorbeeld 5 jaar (Bijlage 33).

3M Advocaten

Ook mevrouw van der Meij vindt de uitzonderingsgronden in art. 288 lid 2 sub d te rigide. Het zou beter zijn als deze worden uitgebreid. Een hardheidsclausule is echter beter, omdat dat per geval beter is toe te passen. Met een specifieke uitzonderingsgrond zullen niet alle gevallen kunnen worden beoordeeld. Mevrouw van der Meij is het dus zonder meer eens dat de 10-jaars termijn ook dient te worden doorbroken voor schrijnende (en niet verwijtbare) gevallen (Bijlage 34).

4.1.5 Politiek

SP

De SP is van mening dat er omstandigheden kunnen zijn waardoor mensen eerder wederom in aanmerking moeten komen voor een WSNP traject. De afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw vindt deze politieke partij dan ook te dwingend. Deze visie blijkt overigens ook uit de Kamervragen gesteld door de SP welke in hoofdstuk 1 uitgebreid aan bod zijn gekomen. Naar het idee van de SP zou de 10-jaars termijn eerder losgelaten moeten worden. Als het door omstandigheden nodig is om binnen 10 jaar weer een schuldsanering te doorlopen, dan is dat vaak beter dan mensen aan hun lot overlaten met als gevolg een verergerde situatie. Dit kan zowel gelden bij een eerdere schuldsanering die tussentijds beëindigd is als bij een eerdere schuldsanering die beëindigd is met een schone lei. Tenslotte vindt de SP dat de gehanteerde uitsluitingstermijn van ondergeschikt belang is. Maatwerk is het uitgangspunt, maar als dan toch termijnen gehanteerd worden, dan zo kort mogelijk (Bijlage 39).

SGP

De SGP begrijpt de afwijzingsgrond van art. 288 lid 2 sub d Fw wel. Vervolgens wordt expliciet aangegeven dat deze partij het niet gewenst acht indien iemand niet succesvol een schuldsaneringstraject heeft afgerond om deze persoon dan korte tijd later opnieuw een mogelijkheid te geven. In het geval de eerdere schuldsanering is geëindigd met een schone lei is er zeker wat voor een doorbreking van de 10-jaars termijn te zeggen. Het is dan wel aan de schuldenaar om aan te tonen dat hij buiten zijn schulden wederom in de schulden zit. Een verkorting van de 10-jaars termijn heeft niet de voorkeur bij deze partij. Deze termijn is belangrijk om misbruik van de regeling door 'stelselmatige schuldenaars' te voorkomen. Deze partij is in beginsel wel voor een hardheidsclausule mits deze strikt geformuleerde criteria bevat, zodat er niet al te toeschietelijk mee wordt omgesprongen (Bijlage 40).

VVD

Deze partij geeft aan dat het sinds de wetwijziging van belang is een herhaaldelijk beroep op de schuldsaneringsregeling terug te dringen. Daarnaast heeft de Hoge Raad bepaald dat een verbreding van de mogelijkheden om de 10-jaars termijn te doorbreken, niet de bedoeling van de wetgever is geweest. Uiteraard blijft er andere hulp voor deze recidivisten. Dit gaat via een andere weg zoals beschermingsbewind of een schuldhulptraject. Deze middelen verkleinen de kans dat een persoon opnieuw een beroep moet doen op de wettelijke schuldsanering. Dit is beter voor alle partijen, de persoon in kwestie wordt duurzaam geholpen en de rechter wordt niet onnodig belast (Bijlage 41).

4.2 Omstandigheden waaronder beroepsprofessionals doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd achten

In deze paragraaf worden de meningen van de verschillende groepen beroepsprofessionals uiteengezet met betrekking tot de omstandigheden waaronder deze beroepsprofessionals een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd achten.

Deze uiteenzetting wordt op dezelfde manier weergegeven als in de vorige paragraaf. Per beroepsgroep wordt de visie op voornoemd onderwerp dus uiteengezet. Volgens het van Dale woordenboek betekent het werkwoord 'schrijnen' 'een pijnlijk gloeiend gevoel geven'. De online encyclopedie 'encyclo.nl'⁸² en het digitale woordenboek 'woorden.org'⁸³ geven de volgende betekenis: (van een situatie) zo slecht dat je zou willen dat mensen er niet mee te maken hadden. Als synoniemen geven deze laatste twee bronnen woorden als ellendig, onmenselijk en hartverscheurend. Daarnaast blijkt uit de jurisprudentieanalyse van hoofdstuk 2 en uit de uiteenzetting van de visies van de beroepsprofessional in de vorige paragraaf, dat een schuldenaar in een schrijnende situatie niets te verwijten mag vallen.

4.2.1 Raadsheren

Alle geïnterviewde raadsheren geven aan dat het lastig is om omstandigheden te noemen waaronder zij een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd vinden. Zij vinden schrijnende omstandigheden een moeilijk te hanteren begrip. Er dient volgens mevrouw mr. Akkaya in ieder geval een element van *overmacht* aan de kant van schuldenaar in te zitten (Bijlage 13). De heer mr. Wattel kan zich alleen voorstellen dat een uitzondering zou worden gemaakt voor gevallen waarin toepassing van de afwijzingsgrond tot *kennelijk onaanvaardbare gevolgen* zou leiden. De raadsheren mr. Wattel en mr. Akkaya vinden het geval dat een schuldenares gedurende de WSNP *seksueel is misbruikt* door een hulpverlener en daardoor niet meer in staat was de verplichtingen naar behoren na te komen, in ieder geval schrijnend. Mevrouw mr. Rijperman noemt de uitspraak van het Hof Den Bosch (LJN BU8831) expliciet als uitzonderlijk (Bijlage 14). De heer mr. Pellis geeft aan dat algemene kaders, zoals een hardheidsclausule, door de rechtspraak worden ingevuld. Zo ontstaan omstandigheden die volgens de rechtspraak een doorbreking van de 10-jaars termijn rechtvaardigen. Daarnaast geeft de heer mr. Pellis aan dat men een rechter niet teveel moet knevelen en hem of haar naar de omstandigheden van het geval laten kijken. Als je de uitzonderingen specifiek (uitputtend) vastlegt in de wet (wat mij heel moeilijk tot onmogelijk lijkt) is de rechter alsnog gebonden aan regeltjes die niet alle omstandigheden van het geval omvatten. Dit zou de heer mr. Pellis niet prettig vinden (Bijlage 16).

4.2.2 Rechters

De heer mr. Gerardts van de rechtbank Amsterdam is van mening dat een geval per definitie schrijnend is als iemand opnieuw in zulke grote problemen terecht komt dat een beroep op de WSNP noodzakelijk is, zelfs als sprake is van 'eigen schuld' oftewel verwijtbaarheid (Bijlage 18).

Daarentegen geeft de heer mr. Don van de rechtbank Den Haag een bijna tegenovergestelde mening. Geen enkele situatie is volgens hem schrijnend genoeg om de 10-jaars termijn te doorbreken. De kwestie zoals besproken in LJN BR 0321 (seksueel misbruik door bewindvoerder) is wel heel schrijnend, maar dit acht hij wel heel uitzonderlijk (Bijlage 19).

Zou de wetgever overgaan tot een wijziging van de wet dan kan de heer mr. Hopmans zich voorstellen dat zij de uitzondering beperkt wil zien tot schrijnende situaties die op geen enkele wijze kunnen worden toegerekend aan de schuldenaar. De heer Hopmans zou de situaties die ten grondslag hebben gelegen aan de vier uitspraken waarin de 10-jaars termijn is doorbroken alle als schrijnende gevallen kwalificeren (Bijlage 20). Hij acht deze omstandigheden (die in het vorige hoofdstuk aan bod zijn gekomen en daarom niet opnieuw worden opgesomd in dit hoofdstuk) dus wel gerechtvaardigd om de 10-jaars termijn te doorbreken, maar geeft expliciet aan dit zelf niet te zullen doen omdat de HR nadrukkelijk en ongeclausuleerd heeft bepaald dat dit niet de bedoeling van de wetgever is geweest (Bijlage 20).

⁸² www.encyclo.nl (zoek op *schrijnend*).

⁸³ www.woorden.org (zoek op *schrijnend*).

De heer mr. Lucassen van de rechtbank Gelderland acht het *als gevolg van een arbeidsongeval wederom in de schulden komen* als een schrijnend geval. Aangezien deze persoon voor meer ruimte voor de rechter is om de 10-jaars termijn te doorbreken, betekent dit dat deze rechter in voornoemd geval een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd vindt (Bijlage 21).

Mevrouw mr. Raaijmakers-Rotier vindt een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd als het onder het art. 6:248 lid 2 BW-criterium te scharen is. Dit betekent dat zij een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd vindt als toepassing van de 10-jaars termijn in art. 288 lid 2 sub d Fw in de gegeven omstandigheden van het geval naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is. Als voorbeeld van wat een schrijnend geval in haar ogen is, vertelt zij over een schuldenaar die het slachtoffer was geworden van malafide praktijken van een ander (zonder dat dit was te voorzien) waardoor nieuwe schulden zijn ontstaan. Bijvoorbeeld een VOF bouwt een huis, dat achteraf ernstige gebreken vertoont door aan de VOF geleverd inferieure bouwmaterialen. De klant vordert met succes schadevergoeding, welke de VOF/vennoot niet kan opbrengen want de verzekering dekt niet alles (Bijlage 22).

De heer mr. van Gessel vindt het doorbreken van de 10-jaars termijn op dit moment vrijwel altijd ongerechtvaardigd, ondanks dat hij persoonlijk voor het doorbreken van de 10-jaars termijn is in schrijnende gevallen. Het is contra legem omdat er geen wettelijke grondslag voor is en de HR zich negatief heeft uitgelaten over het doorbreken van de 10-jaars termijn (Bijlage 23).

4.2.3 Schuldhulpverleners

Kredietbank West-Brabant

De heer Jansen van de kredietbank West-Brabant acht het gerechtvaardigd als de 10-jaars termijn wordt doorbroken als duidelijk is dat de schuldenaar zelf zijn verplichtingen niet kan nakomen en er vervolgens geen hulpverlening is ingezet om dat te verbeteren. Als zo'n persoon uit de WSNP wordt gezet terwijl duidelijk is dat hij het zelf niet aankan vindt hij het dus gerechtvaardigd (Bijlage 1).

Kredietbank Limburg

De heer van Sambeek van de kredietbank Limburg noemt langdurig en uitzichtloos loonbeslag, wijziging van omstandigheden (bijv. invalide raken) en een eerste toelating WSNP op basis van onvoldoende onderzoek/inzicht in de feiten en omstandigheden, situaties die een doorbreking van de 10-jaars termijn kunnen rechtvaardigen (Bijlage 2).

Schuldhulpverlening Gemeente Tilburg

Aantoonbare en geloofwaardige niet toerekenbaarheid van schuldenaar bij het ontstaan van een nieuwe problematische schuldensituatie acht de heer Strijbos een rechtvaardiging voor het doorbreken van de 10-jaars termijn. Indien de schuldenaar zelf aannemelijk maakt niet in staat te zijn aan zijn verplichtingen te voldoen (art. 350 lid 3 sub g Fw) en dus vrijwillig de regeling laat beëindigen, vind de heer Strijbos dat dit een schrijnende situatie is (Bijlage 4).

Kredietbank Nijmegen

Alleen in het geval de schuldenaar nog geen schone lei heeft gehad en de regeling dus tussentijds is beëindigd om welke reden dan ook, acht hij in schrijnende omstandigheden doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd als de schuldenaar laat zien dat er sprake is van gewijzigd omstandigheden. De schuldenaar voldeed bijvoorbeeld niet aan de inspanningsverplichting en heeft nu wel werk (Bijlage 5).

Maatschappelijk dienstverlening Flevoland

Wanneer duidelijk omschreven wordt wat onder 'schrijnende gevallen' wordt verstaan kan volgens mevrouw Nijenhuis de 10-jaars termijn worden doorbroken. Als voorbeeld van een schrijnende omstandigheid geeft zij een schuldenaar die zijn of haar kind verliest, waardoor de schuldenaar alle redelijkheid en billijkheid verliest en opnieuw schulden maakt (Bijlage 6).

RSD Schuldhulp

Mevrouw Willems geeft aan het gerechtvaardigd te vinden als de 10-jaars termijn wordt doorbroken in het geval van een bewindvoerder die schulden laat ontstaan bij de schuldenaar (Bijlage 7).

Schuldhulpverlening gemeente Deventer

De heer Krukkeland acht doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd als iemand door toedoen van een ander opnieuw in een uitzichtloze financiële situatie komt, waarbij dan vastgesteld moet worden dat die persoon zelf niet nalatig is geweest. Bijvoorbeeld een werknemer van V&D die door het faillissement wederom in de financiële problemen komt. De individuele werknemer kan hier niks aan doen (Bijlage 8).

Mevrouw Zwaga

Mevrouw Zwaga geeft aan dat het doorbreken van de 10-jaars termijn enkel mogelijk moet zijn indien de schulden zijn ontstaan op een wijze welke niet aan de schuldenaar is toe te rekenen zoals bij LJN BU8831. In de gevallen dat men doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd vindt, dient dit beoordeeld te worden door een gerechtshof in hoger beroep, aldus mevrouw Zwaga. Mevrouw Zwaga acht een rechtbank hiertoe momenteel onvoldoende in staat gezien de grote verschillen tussen rechtbanken.

In het geval van een tussentijdse beëindiging, waar de saniet dus in beginsel niet saneringsrijp was, moet de termijn in beginsel niet doorbroken worden. Een uitzonderlijke geval doet zich toch voor in LJN BR0321 daar de schuldenaar door handelen van een WSNP bewindvoerder ontwricht is in de nakoming van haar verplichting. Een uitzondering als deze kan volgens haar alleen plaatsvinden als het bewezen is geacht door de rechtbank om misbruik van de uitzondering te voorkomen.

In het geval van een acute ziekte/stoornis die tijdens de WSNP ontstaat en de schuldenaar heeft wegens acute opname niet de mogelijkheid gehad om hulp in te schakelen, en dit nadien ook niet heeft kunnen doen voorts er een tussentijdse eindzitting heeft plaatsgevonden, kan wellicht de 10-jaren eis doorbroken worden.

Dit is in tegenstelling tot LJN BV2264, waar zij het doorbreken van de termijn discutabel acht daar zij niet kan opmaken of de schuldenaar direct na constatering van het onjuiste beheer door de beschermingsbewindvoerder naar een ander kantoor is overgestapt om te werken aan het stabiliseren van de financiële chaos. Indien de schuldenaar pas, zoals in het vonnis beschreven staat, in 2010 opnieuw of dan wel bij een ander kantoor onder bewind is gegaan acht zij de goeder trouw niet bewezen en is er geen sprake van een schrijnende situatie waarbij het doorbreken van de 10-jaars termijn mogelijk moet zijn, aldus mevrouw Zwaga (Bijlage 9).

Schuldhulpverlening gemeente Zwolle

Criterium nummer één om de 10-jaars termijn te doorbreken zou de schrijnende situatie zijn, aldus de heer Pitstra. Er moet goed onderbouwd worden waarom de situatie een schrijnend geval betreft. Daarnaast moet sprake zijn van een situatie waarin 'men' onder de gegeven omstandigheden net zo zou hebben gehandeld. Daarnaast kan het belangrijk zijn rekening te houden met saniëten die gewoon nog niet klaar waren voor de WSNP (prematuur toegelaten) en met de leeftijd van de saniet. Een jongeman van bijvoorbeeld 20 had nogal wat moeite met het stellen van prioriteiten met betrekking tot zijn uitgaven. In tien jaar tijd kan er zagezegd veel veranderen. Als zo iemand kan aantonen dat zijn leven er nu totaal anders uitziet kun je een dergelijk persoon geen 10 jaar laten wachten. Een ander voorbeeld van een schrijnend geval dat de heer Pitstra geeft is die van een saniet die de kosten voor een begrafenis op zich had genomen en tevens een zoon weer in huis had genomen om te voorkomen dat hij dakloos zou worden. Er waren problemen met het innen van kostgeld van de zoon waardoor zij niet uitkwam met de betaling van de vaste lasten. Strikt formeel is dit misschien eigen schuld, maar gezien de omstandigheden..., aldus de heer Pitstra (Bijlage 10).

NVVK (Brancheorganisatie schuldhulpverlening)

Indien de niet-nagekomen verplichtingen niet zijn toe te rekenen aan de schuldenaar acht mevrouw Stoffels een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd. Dit is moeilijk voor te stellen, omdat op de eindzitting wordt gekeken naar de toerekenbaarheid van de schuldenaren. Maar indien er achteraf blijkt dat de niet-nagekomen verplichting niet aan de schuldenaar is toe te rekenen dient de 10-jaars termijn doorbroken te worden. Het was immers niet de bedoeling van de wet om de regeling te beëindigen indien de niet nagekomen verplichting niet toe te rekenen is aan de schuldenaar. Daarnaast acht zij het belangrijk te kijken naar de omstandigheden en of die gewijzigd zijn. Zij vindt dat bij recidive de oorzaak van de schulden de tweede keer wezenlijk anders dient te zijn als de eerste keer (Bijlage 11).

Kredietbank Nederland

Indien de situatie van de schuldenaar buiten zijn schuld om compleet is gewijzigd ten opzichte van de situatie in de eerste keer WSNP acht de heer Oldenbroek doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd. In het geval de eerdere schuldsanering tussentijds is beëindigd, de schuldenaar niet is geholpen door een beschermingsbewindvoerder vindt hij een doorbreking van de 10-jaars termijn ook gerechtvaardigd als nu wel beschermingsbewind is uitgesproken en het financieel beheer is minimaal één jaar op orde (d.w.z. er komen geen nieuwe schulden bij). De WSNP zou volgens de heer Oldenbroek opnieuw kunnen worden uitgesproken onder de voorwaarde dat het beschermingsbewind doorloopt (Bijlage 12).

4.2.4 Bewindvoerders

Turnaround Advocaten

Ondanks dat mevrouw van der Plas in beginsel tegen het doorbreken van de 10-jaars termijn is in schrijvende gevallen, noemt zij toch omstandigheden die een doorbreking van de 10-jaars termijn volgens haar (misschien) rechtvaardigen. Ten eerste geeft zij aan de casus van de bewindvoerder die een schuldenaar seksueel heeft misbruikt, schrijvend te achten. Daarnaast geeft zij een voorbeeld van een zaak die zij zodanig schrijvend acht en daarom doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd zou vinden. Het ging hier om een tweetal eigenaren van een Jumbo. Geld werd afgeroomd onder dwang van een criminele organisatie, hierdoor konden de eigenaren onder andere leveranciers niet betalen, maar moesten ze de onderneming door laten draaien. Dit is ook bewezen in een strafzaak. Als bleek dat deze schuldenaren de afgelopen tien jaar al een keer in de schuldsanering hadden gezeten vindt mevrouw van der Plas een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd. In dit geval heb je sterk bewijs en zijn de niet verwijtbare omstandigheden ook getoetst en bewezen door een rechter, dus zijn het daadwerkelijk verwijtbare omstandigheden. In andere gevallen waar mensen met een verhaal over het ontbreken van zogenaamde verwijtbaarheid komen, is de toetsing van de omstandigheden niet streng genoeg om de termijn te doorbreken. Dus als de onmacht volgt uit een handeling van een ander waarvoor deze strafrechtelijk veroordeeld is kan mevrouw van der Plas zich iets voorstellen bij een doorbreking van de 10-jaars termijn. (Bijlage 37).

VDT Advocaten & Mediators

Maatwerk staat bovenaan, maar wat zijn schrijvende gevallen? Dit kun je niet definiëren. Des te belangrijker is maatwerk juist, want de basis is dat mensen geholpen kunnen worden, aldus mevrouw Caron. Overigens moet een schuldenaar er in eerste instantie alles aan doen om niet binnen 10 jaar te recidiveren.

Ten eerste acht zij bij feiten en omstandigheden, die bij een eindzitting al bekend waren maar niet genoemd zijn dankzij een gegronde reden zoals een schuldenaar die seksueel misbruikt is, een zodanig schrijvende omstandigheid die het doorbreken van de 10-jaars termijn in ieder geval rechtvaardigt.

Ten tweede acht zij een doorbreking gerechtvaardigd als een schuldenaar zijn vertrouwen bij een beroepsprofessional neerlegt zoals een beschermingsbewindvoerder en deze laatste verprutst het voor de schuldenaar. Dan zijn de schulden zeker niet toerekenbaar c.q. verwijtbaar aan deze schuldenaar.

Tenslotte deelt ze mee dat een ex-saniet die onder dwang van een ander schuldenaar maakt, niet zonder meer een rechtvaardiging is voor een doorbreking van de 10-jaars termijn. Dit ligt aan de omstandigheden van het geval. Denk aan burgerlijke staat, kinderen en wie zet hem/haar onder dwang? Is dit bijvoorbeeld haar werkgever dan moet je je afvragen of haar baan zodanig belangrijk voor haar was dat zij een gegronde reden heeft om niet tegen haar baas in te durven gaan, aldus mevrouw Caron (Bijlage 38).

Bewindvoering WSNP

Mevrouw van Hilten geeft aan dat als door fouten van de bewindvoerder een schuldsaneringsregeling is beëindigd, er sprake is van een schrijnende situatie. Ondanks dat deze bewindvoerder tegen het doorbreken van de 10-jaars termijn is, geeft zij aan de omstandigheid 'premature toelating' belangrijk te vinden indien wordt afgewogen om de 10-jaars termijn te doorbreken (Bijlage 24).

Bewindvoederskantoor van den Berg

Alleen het seksueel misbruik door een bewindvoerder die daar ook strafrechtelijk voor veroordeeld is, is iets wat zo extreem is en wat buiten de macht van de schuldenaar ligt dat mevrouw van den Berg hier gevoelsmatig geen moeite mee heeft. Overigens zou dit wettelijk gezien zelfs ook niet mogelijk moeten zijn. Dus gevoelsmatig rechtvaardigt zij de doorbreking in deze situatie, maar feitelijk gezien, vindt zij dit niet gerechtvaardigd. Daarnaast noemt zij nog een situatie waarin zij gevoelsmatig een doorbreking van de termijn gerechtvaardigd acht, maar wettelijk gezien niet. Dit is de situatie wanneer een schuldenaar door een ernstige ziekte en diensgevolge daling van het inkomen in de problemen is gekomen en zijn ziekte zodanig levensbedreigend is dat de levensverwachting op grond van een medische verklaring korter dan 4 jaar is (Bijlage 35).

Groenewegen Advocaten & Notarissen

Wanneer een schuldenaar zelf in zijn eerste schuldsanering aannemelijk heeft gemaakt dat hij niet in staat is zich aan de verplichtingen te kunnen houden acht de heer Geenhuizen een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd (Bijlage 36).

Bureau Antsje Zwart

Mevrouw Zwart is in beginsel voor het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen. Zij acht een dergelijke doorbreking gerechtvaardigd in de situatie waarin sprake is van een echtgenoot die geweld gebruikt, de ander financieel misbruikt of de ander onder druk zet etc. (Bijlage 26).

Okkerse & Schop advocaten

De heer Menting acht een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd in het geval iemand niet toerekenbaar zijn verplichtingen niet is nagekomen en dit niet op de beëindigingszitting naar voren is gekomen. De situatie waarin de schuldenaar is misbruikt door haar bewindvoerder, is zodanig onrechtvaardig dat hij het gerechtvaardigd acht dat de 10-jaars termijn doorbroken is. Ook in het geval waar de beschermingsbewindvoerder nieuwe schulden laat ontstaan acht hij een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd. Iemand zijn hele vermogen staat in dit geval onder beheer omdat hij zelf niet in staat is om zijn financiële huishouding op orde te houden. De schuldenaar mag er dan van uit gaan dat het beschermingsbewind goed wordt uitgevoerd. In deze situaties waar de 10-jaars termijn een rol speelt dient aansluiting bij de redelijkheid en billijkheid gevonden te worden.

In de situatie waarin de schuldenaar werd aangesproken voor de schulden uit de eenmanszaak van haar inmiddels overleden echtgenoot, meent de heer Menting ook dat het

terecht is dat er een uitzondering is gemaakt op de 10-jaars termijn. De schulden zijn immers geheel buiten toedoen van de schuldenaar ontstaan.

In het geval een schuldsanering tussentijds is beëindigd, meent hij dat er minder ruimte is voor doorbreking van de 10-jaarstermijn. In de voorgaande schuldsanering heeft de schuldenaar immers de mogelijkheid gehad om de regeling goed te doorlopen. Dit heeft de schuldenaar niet met beide handen aangegrepen.

De situatie waar schuldenaar door de (gewelddadige) invloed van haar ex-echtgenoot niet bij machte was om desondanks aan de verplichtingen van de schuldsanering te voldoen, acht de heer Menting niet zonder meer gerechtvaardigd. Er moet echt aangetoond worden dat dit buiten toedoen van de schuldenaar heeft plaatsgevonden. Indien dit vaststaat en de omstandigheden zijn zodanig gewijzigd, kan er een uitzondering worden gemaakt. (Bijlage 27).

Volders de Haan bewindvoering

Als er gegronde reden is om nogmaals toegelaten te worden, vindt de heer de Haan dat men deze kans moet krijgen. Een doorbreking van de 10-jaars termijn acht hij daarom gerechtvaardigd indien de schuldenaar onder dwang van derden wederom in de financiële problemen is gekomen (Bijlage 28).

OMG WSNP

Het is afhankelijk van de omstandigheden van het geval, aldus mevrouw Gevaert. De situatie moet in ieder geval buiten de macht van de schuldenaar liggen. Situaties waarin enige vorm van een 'keuze' bestaat, acht hij niet snel schrijnend (Bijlage 29).

Boutoveres advocatuur

Volgens mevrouw Sietzema moet er in ieder geval sprake zijn van een overtuigende inzet/motivatie van de schuldenaar om het schuldprobleem op te lossen, de achtergronden moeten helder zijn en de reden voor tussentijdse beëindiging moet, voor zover mogelijk, zijn opgelost, om een doorbreking van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen te kunnen rechtvaardigen. Een doorbreking van de 10-jaars termijn terwijl de eerste schuldsanering is geëindigd met een schone lei kan gerechtvaardigd worden, maar dit ligt aan de omstandigheden per geval. In principe is de schone lei een proces, welke voldoende moet zijn om het niet opnieuw zover te laten komen (Bijlage 30).

OMVR WSNP

Wanneer blijkt dat een schuldenaar zelf geen enkel verwijt valt te maken van het opnieuw ontstaan van schulden, moet iemand naar het idee van mevrouw Dokter opnieuw een kans worden geboden voor de WSNP. Er dient minimaal 1 jaar sprake te zijn van een situatie, waarbij de oorzaak van het ontstaan van de schulden niet meer aanwezig is en gedurende het afgelopen jaar mag geen sprake meer zijn van ontstaan van schulden. Zij noemt een schuldenaar die vanwege ziekte afhankelijk is van derden en deze derden misbruikt de zieke schuldenaar, een schrijnende situatie.

In het geval van een tussentijdse beëindiging is zij van mening dat de wet moet voorzien in een mogelijkheid tot doorbreking van de 10-jaars termijn ongeacht de reden van beëindiging of helemaal geen doorbreking. Zij acht het dus rechtvaardig indien de 10-jaars termijn doorbroken wordt als de niet nakoming van welke verplichting dan ook niet-toerekenbaar is (en dit niet op de beëindigingszitting naar voren is gekomen) (Bijlage 31).

Bewindvoerderskantoor Venlo

Alleen wanneer er eerder een schone lei is verleend en saniet zich derhalve heeft gehouden aan regels en verplichtingen, vindt mevrouw Janssen dat een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd kan worden in schrijnende gevallen. Zij acht het niet gerechtvaardigd indien de 10-jaars termijn doorbroken wordt nadat de eerste schuldsanering tussentijds is beëindigd. Een schrijnend geval vindt zij een saniet die in de problemen is gekomen door bijvoorbeeld falen van een beschermingsbewindvoerder (Bijlage 32).

3M advocaten

Mevrouw van der Meij is van mening dat de 10-jaars termijn ook dient te worden doorbroken in schrijnende (en niet verwijtbare) gevallen, zoals in LJN BU8831 (gerechtshof 's-Hertogenbosch 2011) en LJN BV2264 (rechtbank Roermond 2012). Een niet nagekomen verplichting ingevolge bijvoorbeeld ziekte kan een grond vormen om de 10-jaars termijn te doorbreken, al geldt wel dat feitelijk op grond daarvan al niet tussentijds beëindigd had moeten worden. In alle gevallen moet de verwijtbaarheid een grote rol spelen. Een premature toelating zou ook reden zijn om de 10-jaars termijn te doorbreken (Bijlage 34).

4.2.5 Politiek

SP

Indien er sprake is van factoren waar de schuldenaar geen invloed op heeft gehad en die geleid hebben tot een ernstige achteruitgang van inkomen zonder daarbij de kans te hebben de kosten te verlagen, bijvoorbeeld langdurige werkloosheid, langdurige ziekte etc., acht de SP een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd. Daarnaast noemt deze partij de situatie waarin de partner van een schuldenaar is overleden en deze schuldenaar is ontslagen als gevolg van de crisis een schrijnend geval (Bijlage 39).

SGP

In de vorige paragraaf kwam naar voren dat de SGP een hardheidsclausule een optie vindt indien deze strikt geformuleerd is. De criteria waaronder deze partij een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd vindt en welke dus terug zouden moeten komen in een algemene hardheidsclausule zijn:

- de schuldenaar heeft redelijkerwijs niet kunnen voorkomen dat hij in de schulden is geraakt;
- de schuldenaar kan aannemelijk maken (door het presenteren van een plan) dat hij (met hulp) alles doet en zal doen wat in zijn vermogen ligt om weer uit de schulden te komen;
- de eerdere schuldsaneringsregeling (die binnen de 10-jaars termijn valt) is zonder noemenswaardige problemen en volgens afspraak verlopen (Bijlage 40).

Hier zien we dat ook deze politieke partij voor een open norm zoals een hardheidsclausule kiest. Het zal zich in de rechtspraak ontwikkelen wanneer iemand *redelijkerwijs* niet kan voorkomen dat hij in de schulden is geraakt.

VVD

De VVD gaat niet in op individuele en specifieke casussen. Dit betekent dat ik onvoldoende informatie van deze partij heb om iets te zeggen over de omstandigheden waaronder deze partij een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd vindt (Bijlage 41).

4.3 Conclusies

Twee van de vier geïnterviewde raadsheren zijn in beginsel voorstander van het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen. Zo kan volgens mevrouw mr. Akkaya de rechtsvormende taak van de rechter met zich brengen dat een uitzondering wordt gemaakt en de 10-jaars termijn wordt doorbroken. Volgens de heer mr. Pellis, wie ook een voorstander is, moet vastgehouden worden aan vastgestelde wetgeving teneinde rechtsongelijkheid te voorkomen. Hij vindt dus niet dat de 10-jaars termijn doorbroken zou moeten kunnen op grond van de rechtsvormende taak van de rechter en is alleen voorstander van een doorbreking op grond van een open norm zoals een algemene hardheidsclausule, welke door de wetgever geïntroduceerd zou moeten worden. De heer mr. Wattel is in beginsel tegen het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen.

Hij kan het zich alleen voorstellen dat een uitzondering zou worden gemaakt voor de gevallen waarin toepassing van de afwijzingsgrond tot *kennelijk onaanvaardbare gevolgen* zou leiden. Hij kan dit 'zich voorstellen', maar vindt zelf dat een doorbreking van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen de rechtsvormende taak van de rechter te buiten gaat. Mevrouw mr. Rijperman heeft begrip voor beide kampen. Zij geeft enkel aan dat ze het zich wel kan voorstellen dat in zeer uitzonderlijke gevallen behoefte kan bestaan aan een doorbreking van de 10-jaars termijn, maar aan de andere kant heeft ze ook begrip voor het standpunt van de wetgever om strenge eisen te stellen aan een tweede verzoek binnen 10 jaar.

De geïnterviewd rechters van de rechtbanken Noord-Holland, Amsterdam, Den Haag en Zeeland-West-Brabant (1) zijn tegen het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen en hebben geen behoefte aan oplossingen in de vorm van een wetwijziging om de 10-jaars termijn minder knellend te maken. De wetgever heeft bepaald wanneer de termijn wel en niet doorbroken mag worden, dit heeft de Hoge Raad bevestigd. Daarnaast zou het doorbreken van de 10-jaars termijn tot een onwenselijk toename leiden van aanvragen WSNP, aldus deze tegenstanders. De geïnterviewde rechters van de rechtbanken Gelderland, Zeeland-West Brabant 2 (locatie Bergen op Zoom), en Zeeland-West-Brabant 3 (locatie Breda) zijn in beginsel voor het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen. Van deze mogelijkheid moet zeer spaarzaam gebruik worden gemaakt, blijkt uit deze visies. Alle drie de rechters zien graag een algemene hardheidsclausule teneinde meer maatwerk te kunnen leveren. De volgende omstandigheden worden eenmaal door één rechter genoemd om een afwijking van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw te rechtvaardigen:

- de omstandigheden die speelden in de zaken waarin de 10-jaars termijn in een schrijnend geval reeds doorbroken is;
- de situatie waarin een toepassing van art. 288 lid 2 sub d Fw naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is;
- de omstandigheid waar een schuldenaar als gevolg van een arbeidsongeval wederom in de schulden terecht is gekomen;
- het is per definitie schrijnend als iemand binnen 10 jaar genoodzaakt is om wederom een beroep op de WSNP te doen.

Als het aan het overgrote deel⁸⁴ van de beroepsprofessionals ligt, is een doorbreking van de 10-jaars termijn onder zeer uiteenlopende omstandigheden gerechtvaardigd. Dit toont in beginsel dus een duidelijk draagvlak aan voor het afwijken van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw. De geïnterviewde beroepsprofessionals liggen dus sterk op één lijn inzake het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen an sich, maar liggen zeker niet op één lijn omtrent de omstandigheden en op welke wijze deze beroepsprofessionals een doorbreking van de 10-jaars termijn gerechtvaardigd achten. Dit in tegenstelling tot de visies van de rechterlijke macht, want bij deze beroepsgroep lopen de meningen sterker uiteen.⁸⁵

De twaalf schuldhulpverleners noemen vijf verschillende omstandigheden meermaals. De omstandigheden zullen hieronder worden opgesomd. Het cijfer tussen haakjes geeft aan hoeveel schuldhulpverleners de omstandigheid hebben genoemd. De omstandigheden die volgens de schuldhulpverleners een afwijking van art. 288 lid 2 sub d Fw rechtvaardigen zijn:

- (2) als duidelijk is dat de schuldenaar zelf zijn verplichtingen niet kan nakomen en er vervolgens geen hulpverlening is ingezet om dat te verbeteren (premature toelating);
- (2) als het ontstaan van nieuwe schulden te verwijten is aan een (beschermings)bewindvoerder;

⁸⁴ 10 van de 12 schuldhulpverleners en 12 van de 15 bewindvoerders.

⁸⁵ 2 van de 4 raadsheren zijn voorstander van het al dan niet terughoudend afwijken van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw. Daarnaast zijn 3 van de 7 rechters in beginsel voorstander hiervan.

- (3) als de niet nagekomen verplichtingen voortvloeiende uit de schuldsaneringsregeling niet aan de schuldenaar kunnen worden toegerekend. Dit is niet op de beëindigingszitting naar voren gekomen;
- (4) als de reden voor het wederom in de schulden komen wezenlijk anders is in vergelijking met de eerste toelating (gewijzigde omstandigheden);
- (4) als er sprake is van aantoonbare niet-toerekenbaarheid van de schuldenaar bij het ontstaan van de nieuwe schulden;
- (1) als een schuldenaar zelf in zijn eerste schuldsanering aannemelijk heeft gemaakt dat hij niet in staat is zich aan de verplichtingen te kunnen houden.

De vijftien geïnterviewde bewindvoerders noemen drie verschillende omstandigheden meermaals. De omstandigheden die volgens de bewindvoerders een afwijking van art. 288 lid 2 sub d Fw rechtvaardigen zijn:

- (2) een *ex-saniet* die onder dwang van een ander schuldenaar maakt;
- (3) de omstandigheid waar men het vertrouwen bij een beroepsprofessional neerlegt en deze laatste maakt schulden;
- (6) als feiten en omstandigheden die bij een eindzitting of tussentijdse beëindigingszitting al bekend waren, maar niet genoemd zijn met een gegronde reden (denk aan seksueel misbruik van de schuldenaar door de bewindvoerder);
- (1) de situatie waar een schuldenaar zelf in zijn eerste schuldsanering aannemelijk heeft gemaakt dat hij niet in staat is zich aan de verplichtingen te kunnen houden.

Uit deze omstandigheden blijkt, net als uit hoofdstuk 3, dat een basis voor het rechtvaardigen van het afwijken van art. 288 lid 2 sub d Fw is dat de situatie buiten de macht van de schuldenaar ligt. De omstandigheid van aantoonbare niet-toerekenbaarheid van de schuldenaar bij het ontstaan van nieuwe schulden wordt immers viermaal expliciet genoemd door de beroepsprofessionals. Daarnaast neigen een hoop van de overige genoemde omstandigheden ook snel naar overmacht bij de schuldenaar. Alhoewel dit ligt aan de omstandigheden van het geval. Neem bijvoorbeeld de omstandigheid van *een ex-saniet die onder dwang van een ander schuldenaar maakt*. In deze situatie kan er sprake zijn van overmacht bij de schuldenaar, indien de schuldenaar gegronde redenen heeft dat hij zelf niks kon ondernemen tegen de persoon die de schuldenaar dwingt.

Een afwijking van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw zou het best gerechtvaardigd kunnen worden door middel van een wetwijziging die meer beslissingsvrijheid voor de rechter creëert, blijkt uit de visies van de beroepsprofessionals. Een algemene hardheidsclausule heeft in dit kader de voorkeur van de beroepsprofessionals. Zes van de twaalf schuldhulpverleners⁸⁶ en tien van de vijftien bewindvoerders vinden een hardheidsclausule namelijk de beste wetwijziging teneinde meer beslissingsvrijheid voor de rechter te creëren. Het voordeel van een algemene hardheidsclausule is dat alle omstandigheden van het geval kunnen worden meegewogen. Het voordeel is overduidelijk en staat niet ter discussie. Het nadeel zou volgens menig beroepsprofessional zijn dat verschillende rechters hier verschillend mee omgaan en zo rechtsongelijkheid ontstaat. Andere beroepsprofessionals zijn het hier niet mee eens of vinden dit niet problematisch. Zo vindt mevrouw Caron, WSNP-bewindvoester, de eventuele rechtsongelijkheid niet zo problematisch, omdat dit iets van alle tijden is en er in de huidige WSNP ook sprake van rechtsongelijkheid is, omdat het toelatingsbeleid van de arrondissementen sterk verschilt. De heer mr. Pellis, raadsheer gerechtshof Den Bosch, geeft aan dat er pas sprake is van rechtsongelijkheid wanneer een exact hetzelfde geval anders wordt beoordeeld door de rechter. Dit komt volgens hem niet vaak voor omdat de omstandigheden altijd persoonlijk en

⁸⁶ In totaal zijn 8 van de twaalf schuldhulpverleners een voorstander van een wetwijziging welke meer beslissingsvrijheid bij de rechter neerlegt omtrent het afwijken van art. 288 lid 2 sub d Fw. Zes van deze twaalf respondenten hebben specifiek aangegeven deze beslissingsvrijheid het liefst in de vorm van een algemene hardheidsclausule te zien.

dus anders zijn. In ieder geval zou, zoals voornoemd, een collectieve terughoudende benadering belangrijk zijn. Dit en meerdere kaders waar de rechtspraak zich aan vast kan houden teneinde rechtsongelijkheid in te perken, kunnen vastgelegd worden in (recofa)richtlijnen.

Het is niet gek dat de omstandigheden genoemd door de beroepsprofessionals, die een afwijking van art. 288 lid 2 sub d Fw volgens hen rechtvaardigen, zeer verschillend zijn en dat de genoemde wijzen waarop een dergelijke afwijking gerechtvaardigd zou kunnen worden niet zo verschillend zijn. Het brede scala aan verschillende omstandigheden kan namelijk alleen in een open norm zoals een algemene hardheidsclausule geformuleerd worden, omdat de schrijvende omstandigheden -waar een behoefte aan afwijking van art. 288 lid 2 sub d bestaat- zich niet in een regeltje (uitputtend) laten definiëren.

Ten slotte geeft de SGP criteria welke zij terug willen zien in een algemene hardheidsclausule die door de wetgever geïntroduceerd zou moeten worden. Deze criteria zijn:

- de schuldenaar heeft redelijkerwijs niet kunnen voorkomen dat hij in de schulden is geraakt;
- de schuldenaar kan aannemelijk maken (door het presenteren van een plan) dat hij (met hulp) alles doet en zal doen wat in zijn vermogen ligt om weer uit de schulden te komen;
- de eerdere schuldsaneringsregeling (die binnen de 10-jaars termijn valt) is zonder noemenswaardige problemen en volgens afspraak verlopen.

H.5 Conclusies en aanbevelingen

Inleiding

In dit hoofdstuk zal aan de hand van de belangrijkste conclusies een antwoord gegeven worden op de centrale vraag. De centrale vraag luidt als volgt: Onder welke omstandigheden en op welke wijze acht de rechterlijke macht en achten andere beroepsprofessionals afwijking van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw gerechtvaardigd? Er wordt afzonderlijk ingegaan op de vraag op welke wijze acht de rechterlijke macht en achten andere beroepsprofessionals een afwijking van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw gerechtvaardigd? Daarna wordt afzonderlijk ingegaan op de vraag ‘onder welke omstandigheden acht de rechterlijke macht en achten andere beroepsprofessionals afwijking van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw gerechtvaardigd?’ Tenslotte volgen de aanbevelingen.

Conclusies

We hebben in hoofdstuk 1 gezien dat het doel in de WSNP inzake het helpen van mensen in een uitzichtloze financiële situatie afbreuk doet aan het doel van de toestroom tot de WSNP beperken. Geconcludeerd is dat dit geen direct gevolg is van alleen de imperatieve afwijzingsgronden, maar dat dit een gevolg is van meerdere factoren tezamen, zoals de problemen in de alternatieve schuldhulp, een stijgende schuldenproblematiek en het imperatief worden van de afwijzingsgronden.

Er is een verband tussen deze problematiek en het leveren van maatwerk omtrent de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw. Het verband tussen deze ontwikkelingen en het doorbreken van de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen is dat in de huidige financiële wereld makkelijker c.q. sneller betalingsachterstanden en schulden ontstaan, terwijl het moeilijker wordt om een definitieve oplossing aan te grijpen. Dit is voor mensen die de afgelopen tien jaar al een keer in de WSNP hebben gezeten nog velen male moeilijker tot onmogelijk, omdat de wettelijke uitzonderingsgronden om binnen de 10-jaars termijn opnieuw toegelaten te worden, beperkt zijn en omdat men in dit geval ook uitgesloten kan worden van gemeentelijke schuldhulp.

De Hoge Raad heeft bepaald dat het niet de bedoeling van de wetgever is geweest om de mogelijkheden om af te wijken van art. 288 lid 2 sub d Fw te verbreden. Toch is er een groot draagvlak voor het afwijken van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw in de onderzoeksgroep. 5 van de 11 respondenten uit de onderzoeksgroep van de rechterlijke macht zijn voorstander van het afwijken van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw in schrijnende gevallen. Daarnaast zijn 22 van de 27 respondenten uit de onderzoeksgroep van de beroepsprofessionals voorstander van het afwijken van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw in schrijnende gevallen.

De gehele onderzoeksgroep noemt zeer verschillende omstandigheden die volgens hen een afwijking van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw rechtvaardigen.

Over de wijze waarop een afwijking van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw gerechtvaardigd zou moeten worden, wordt niet zo verschillende gedacht door de onderzoeksgroep. Er kan namelijk geconcludeerd worden dat de onderzoeksgroep graag een algemene hardheidsclausule door de wetgever geïntroduceerd ziet worden.

Er is een verband tussen de door de onderzoeksgroep genoemde *omstandigheden* die een afwijking van art. 288 lid 2 rechtvaardigen en de genoemde *wijze waarop* deze afwijking gerechtvaardigd zou moeten worden. Omdat er zo verschillend wordt gedacht in de onderzoeksgroep over de omstandigheden die een doorbreking van de 10-jaars termijn rechtvaardigen, kan alleen een algemene hardheidsclausule de wijze zijn die deze

doorbreking rechtvaardigt. De vaak schrijnende omstandigheden laten zich namelijk niet in een regeltje definiëren. Alleen door middel van het gebruik van een open norm, zoals een algemene hardheidsclausule, kunnen schrijnende omstandigheden beoordeeld worden. Ook kan geconcludeerd worden dat met name de onderzoeksgroep de rechterlijke macht een terughoudende benadering van groot belang vindt bij afwijking van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw.

Een duidelijk antwoord zoals dat gegeven is op de vraag 'op welke wijze acht de rechterlijke macht en achten andere beroepsprofessionals afwijking van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw gerechtvaardigd?', kan dus niet gegeven worden op de vraag 'onder welke omstandigheden acht de rechterlijke macht en achten andere beroepsprofessionals afwijking van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw gerechtvaardigd'? Dit komt dus omdat de genoemde omstandigheden zeer verschillend zijn. Daarom wordt hieronder ten eerste de enige conclusie gegeven die blijkt uit de visies van zowel de onderzoeksgroep de rechterlijke macht als de onderzoeksgroep andere beroepsprofessionals tezamen. Daarna worden de conclusies gegeven die blijken uit de afzonderlijke visies van de rechterlijke macht en andere beroepsprofessionals

De rode draad in de visies van zowel de rechterlijke macht als de andere beroepsprofessionals inzake 'de omstandigheden' is dat er sprake moet zijn van een overmachtsituatie bij de schuldenaar. Dit blijkt ook uit de jurisprudentieanalyse van hoofdstuk 2 waaruit blijkt dat er in ieder geval sprake moet zijn van niet-toerekenbare nieuwe schulden. Er is sprake van overmacht als de schuldenaar niks te verwijten c.q. niks toe te rekenen valt. Een dergelijke term kan ook alleen weer ingevuld worden door middel van een discretionaire bevoegdheid bij de rechter neer te leggen. Het kan immers niet uitputtend geregeld worden wat wel en niet verwijtbaar gedrag is. Dit stelt onderzoeker logischerwijs en dit blijkt tevens uit de visies van de rechterlijke macht en andere beroepsprofessionals. Daarnaast bleek dat andere omstandigheden/criteria niet te benoemen zijn omdat dit aan de omstandigheden van het geval ligt.

De rechterlijke macht ziet dus graag een open norm door de wetgever geformuleerd (in de vorm van een algemene hardheidsclausule) om meer beslissingsvrijheid inzake het afwijken van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw te creëren. De omstandigheden welke een dergelijke afwijking volgens hen rechtvaardigen zijn niet te noemen omdat dit aan de casus ligt. Wel geven zij voorbeelden van hoe een dergelijke open norm (algemene hardheidsclausule) geformuleerd zou kunnen worden. De door de rechterlijke macht genoemde open normen vinden vaak aansluiting bij art. 6:248 lid 2 BW (redelijkheid en billijkheid) en worden hieronder weergegeven. De bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw wordt niet toegepast indien:

- de bepaling tot kennelijk onaanvaardbare gevolgen zou leiden;
- dit in de gegeven omstandigheden naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zou zijn.

Uit de behandelde jurisprudentie en uit de visie van een rechter blijken wel concrete omstandigheden die een afwijking van bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw volgens rechterlijke macht rechtvaardig acht. Dit zijn de volgende gevallen:

- de situatie waar schulden gemaakt zijn door een vennootschap van de inmiddels overleden echtgenoot van de schuldenaar;⁸⁷
- de situatie waar slechte begeleiding van een bewindvoerder(s)(kantoor) oorzaak is van schulden na verlening van de schone lei;⁸⁸

⁸⁷ Gerechtshof 's-Hertogenbosch, 20 december 2011, ECLI:NL:GHSHE:2011:BU8831.

⁸⁸ Rechtbank Roermond, 19 januari 2012, ECLI:NL:RBROE:2012:BV2264.

- de situatie waar drankproblemen bij de toenmalige echtgenoot van de schuldenaar leidde tot nieuwe bovenmatige schulden. Deze schuldenaar was slachtoffer geworden van huiselijk geweld en dit was niet op de TBE-zitting naar voren gekomen;⁸⁹
- de situatie waar de schuldenaar seksueel is misbruikt en bedreigd door haar bewindvoerder. Dit was niet op de TBE-zitting naar voren gekomen;⁹⁰
- de situatie waar de schuldenaar als gevolg van een arbeidsongeval wederom in de schulden terecht is gekomen.

De beroepsprofessionals zien dus ook graag een open norm geformuleerd door de wetgever (in de vorm van een algemene hardheidsclausule) om meer beslissingsvrijheid inzake het afwijken van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw te creëren. De omstandigheden die een dergelijke afwijking volgens hen rechtvaardigen, liggen aan de casus en zijn niet uitputtend te noemen. Deze omstandigheden zijn geen criteria die in een open norm zoals een hardheidsclausule opgenomen kunnen worden, dan zou het immers geen open norm meer zijn. Deze omstandigheden kunnen in de rechtspraak echter wel als handvaten c.q. richtlijnen gebruikt worden ter invulling van een open norm zoals een algemene hardheidsclausule. Dergelijke omstandigheden die volgens de andere beroepsprofessionals een afwijking van de bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw rechtvaardigen zijn:

- de situatie waar men het vertrouwen bij een beroepsprofessionals neerlegt en deze laatste maakt schulden;
- de situatie waar feiten die bij een eindzitting of tussentijdse beëindigingszitting al bekend waren, maar niet genoemd zijn met een gegronde reden;
- de situatie waar vooraf duidelijk is dat de schuldenaar zelf zijn verplichtingen niet kan nakomen en vervolgens toch toegelaten is zonder dat hulpverlening is ingezet (premature toelating);
- de situatie waar de reden voor het wederom in de schulden terechtkomen wezenlijk anders is in vergelijking met de eerdere toelating (gewijzigde omstandigheden);
- de situatie waar een schuldenaar zelf in zijn eerste schuldsanering aannemelijk heeft gemaakt dat hij niet in staat is zich aan de verplichtingen te kunnen houden;
- de situatie waar de (ex) schuldenaar onder dwang van een ander wederom schulden maakt;

Aanbevelingen

Schuldenaren die (onder schrijnende omstandigheden) nieuwe schulden laten ontstaan, moeten de uitsluitingstermijn van 10 jaar afwachten om wederom (na 10 jaar) terug te willen in de wettelijke schuldsanering. De schulden worden jaar na jaar hoger, deze mensen krijgen stress, ze stoppen met werken of kunnen niet meer werken, worden ziek, krijgen uitkeringen, hebben maatschappelijk werk nodig en noem zo maar op. Mijns inziens is er een groot belang bij het helpen van deze mensen in een uitzichtloze financiële situatie die buiten hun schuld hierin terechtkomen. Het sneller helpen van deze schuldenaren zal een positief effect hebben op de maatschappelijke kosten die schuldenaren veroorzaken. Ik zei echter in beginsel, want de laatste volzin moet wel wat genuanceerd worden. Ik ben namelijk van mening dat het helpen van deze gevallen alleen gewenst is, indien de verzoeker onevenredig in zijn belang wordt getroffen. Voor het begrip 'onevenredig' kan aansluiting gezocht worden bij de redelijkheid en billijkheid. Daarnaast is hier een belangenafweging tussen het oorspronkelijke doel en het nieuwe doel van de WSNP van belang. Een rechter moet mijns inziens kunnen afwegen of in een specifieke situatie het belang prevaleert van het helpen van een schuldenaar die buiten zijn schuld wederom in een financiële uitzichtloze

⁸⁹ Rechtbank Haarlem, 5 december 2008, ECLI:NL:RBHAA:2008:BG6109.

⁹⁰ Gerechtshof Amsterdam, 5 juli 2011, ECLI:NL:GHAMS:2011:BR0321.

situatie verkeert of dat het belang prevaleert van het verminderen van de werklast voor de rechter en bewindvoerder. Een dergelijke vorm van beslissingsvrijheid omtrent dit onderwerp staat niet in de WSNP beschreven en daarnaast heeft de Hoge Raad vastgesteld dat het niet de bedoeling van de wetgever is geweest om mogelijkheden te verbreden om de 10-jaars termijn in schrijnende gevallen te doorbreken. De rechtsvormende taak van de rechter kan echter toch met zich meebrengen dat wordt afgeweken van deze lijn, aldus twee van de vier geïnterviewde raadsheren. Hier sluit ik mij bij aan. Het hof voert het recht uit terwijl de wetgever een wet maakt. Indien het hof een wet of regeling uit die wet echter onuitvoerbaar vindt, zullen ze recht spreken zoals zij dat gerechtvaardigd vindt, altijd gedacht vanuit de doelstellingen van de WSNP. Overigens is er geen wettelijke verplichting om de Hoge Raad te volgen. Het is echter wel belangrijk om terughoudend met een doorbreking van de 10-jaars termijn om te gaan. 'Draaideur-sanieten' zijn immers onwenselijk. Dit vind ik persoonlijk en blijkt tevens uit de parlementaire geschiedenis en de visies van beroepsprofessionals. Daarom is het mijns inziens belangrijk dat, indien een rechter of raadsheer de 10-jaars termijn in een schrijnend geval wil doorbreken, hier een strengere toetsing aan voorafgaat in vergelijking met de eerste toetsing, zodat de recidivisten van de schrijnende gevallen gescheiden kunnen worden. Het relaas van een schuldenaar dient aannemelijk te zijn. Bij een tweede toelating binnen tien jaar zouden mijns inziens dus strengere eisen aan dit relaas gesteld moeten worden. Ik wil me dan ook sterk maken voor de term 'aantoonbaar' toe te passen op schrijnende gevallen die wederom binnen 10 jaar een verzoek tot toelating tot de schuldsanering doen. Daar waar bij 'eerstegraags' schuldsaneringen de term 'voldoende aannemelijk maken' de essentie is, zou bij de 'tweedegraads' houvast gevonden kunnen worden bij de term 'aantoonbaar', zodat men strenger toetst. Daarnaast zou rekening gehouden moeten worden met gewijzigde omstandigheden bij een tweede schuldsaneringsverzoek binnen 10 jaar ten opzichte van de eerste toelating. Ook niet onbelangrijk is hetgeen de schuldenaar allemaal heeft gedaan om te voorkomen dat hij of zij niet wederom in de financiële problemen komt. Deze voornoemde zaken kunnen samen met enkele meermaals genoemde omstandigheden in een (recofa)richtlijn worden gezet om aan te geven dat de rechter terughoudend om dient te gaan met het afwijken van een bepaling uit art. 288 lid 2 sub d Fw. Dit laatste is natuurlijk slechts aan de orde in het geval er een algemene hardheidsclausule door de wetgever wordt geïntroduceerd. Omdat de roep om meer maatwerk te kunnen leveren omtrent het bepaalde in art. 288 lid 2 sub d Fw uit dit onderzoek zo groot is, beveel ik aan een vervolgonderzoek in te laten stellen (bijvoorbeeld door de Raad van de Rechtspraak). In een dergelijk vervolgonderzoek kunnen de wenselijkheid en de mogelijkheden, om afwijking van het bepaalde in art. 288 lid 2 sub d Fw te verbreden, van de totale rechterlijke macht en brancheorganisaties van andere beroepsprofessionals onderzocht worden. De onderzoeksgroep in dit onderzoek is immers een steekproef.

Bronnenlijst

Literatuur

Noordam 2008

A.J. Noordam, *WSNP en goede trouw*, Deventer: Kluwer 2008.

Polak 2008

N.J. Polak, M. Pannevis, *faillissementsrecht*, Amsterdam: Kluwer 2008.

Van Schaaijk 2011

G.A.F.M. van Schaaijk, *Praktijkgericht juridisch onderzoek*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011

Wessels 2013

B. Wessels, *schuldsaneringsregeling natuurlijke personen*, Deventer; Kluwer 2012.

Jungmann 2014

N. Jungmann, *onoplosbare schuldsituaties* (rapport NVVK), 2014.

Madern 2015

T. Madern, *op weg naar een schuldenvrij leven* (proefschrift NIBUD), 2015.

Schruer 2012, *WSNP Periodiek* 2012, p. 6

H.D.L.M. Schruer, *lex dura sed lex. Toepassing van artikel 288 lid 2 sub d Fw (tienjaarstermijn) bij 'saneringsgezinde' recidivisten*, *WSNP Periodiek* 2012, afl. 2, p. 6.

Internetbronnen

Bureau WSNP 2016, www.wsnp.rvr.org.

BKR 2016, www.bkr.nl, (zoek op *BKR barometer*).

F. Jensma, *Verbeter de wereld, geef hulp bij schuld*, NRC 16 april 2016.

H.D.L.M. Schruer, *Tien jaar wachttijd voor herhaalde toelating Wsnp zonder hardheidsclausule is veel te lang*, *Observatrix* 20 mei 2010, www.observatrix.blogspot.nl (zoek op *tien jaar*).

N. Jungmann, *Jaarverslag NVVK 2014*, NVVK 25 mei 2015, www.nvvk.eu (zoek op *jaarverslag*).

P. Boon, *Schuldsanering haalt weinig uit*, *Telegraaf* 12 september 2015.

Rijksoverheid 2016, www.rijksoverheid.nl (zoek op *betalingsachterstanden 2014*).

Voedselbank Nederland 2016, www.voedselbank.nl (zoek op *jaarverslag*).

Kamerstukken

Kamerstukken II 2004/05, 29 942, nr. 3.

Kamerstukken II 2006/07, 29 942, nr. 13.

Jurisprudentie

Hoge Raad 30 juni 1995, LJN ZC1779.

Parket bij de Hoge Raad 12 juni 2009, ECLI:NL:PHR:2009:BH7357.

Hoge Raad 12 juni 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH7357.

Parket bij de Hoge Raad 23 april 2010, ECLI:NL:PHR:2010:BL9553.

Hoge Raad 5 november 2010, ECLI:NL:HR:2010:BO2918.

Parket bij de Hoge Raad 1 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY0964.

Hoge Raad 1 februari 2013, ECLI:NL:PHR:2013:BY0964.

Hoge Raad 21 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:676.

Gerechtshof Arnhem 27 mei 2010, ECLI:NL:GHARN:2010:BM6045.

Gerechtshof Amsterdam 5 juli 2011, ECLI:NL:GHAMS:2011:BR0321.

Gerechtshof Amsterdam 4 oktober 2011, ECLI:NL:GHAMS:2011:BV3301.

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 20 december 2011, ECLI:NL:GHSHE:2011:BU8831.

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 14 februari 2012, ECLI:NL:GHSHE:2012:BV3920.

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 24 oktober 2013, ECLI:NL:GHSHE:2013:6260.

Rechtbank Haarlem 5 december 2008 ECLI:NL:RBHAA:2008:BG6109.

Rechtbank Roermond 19 januari 2012 ECLI:NL:RBROE:2012:BV2264.